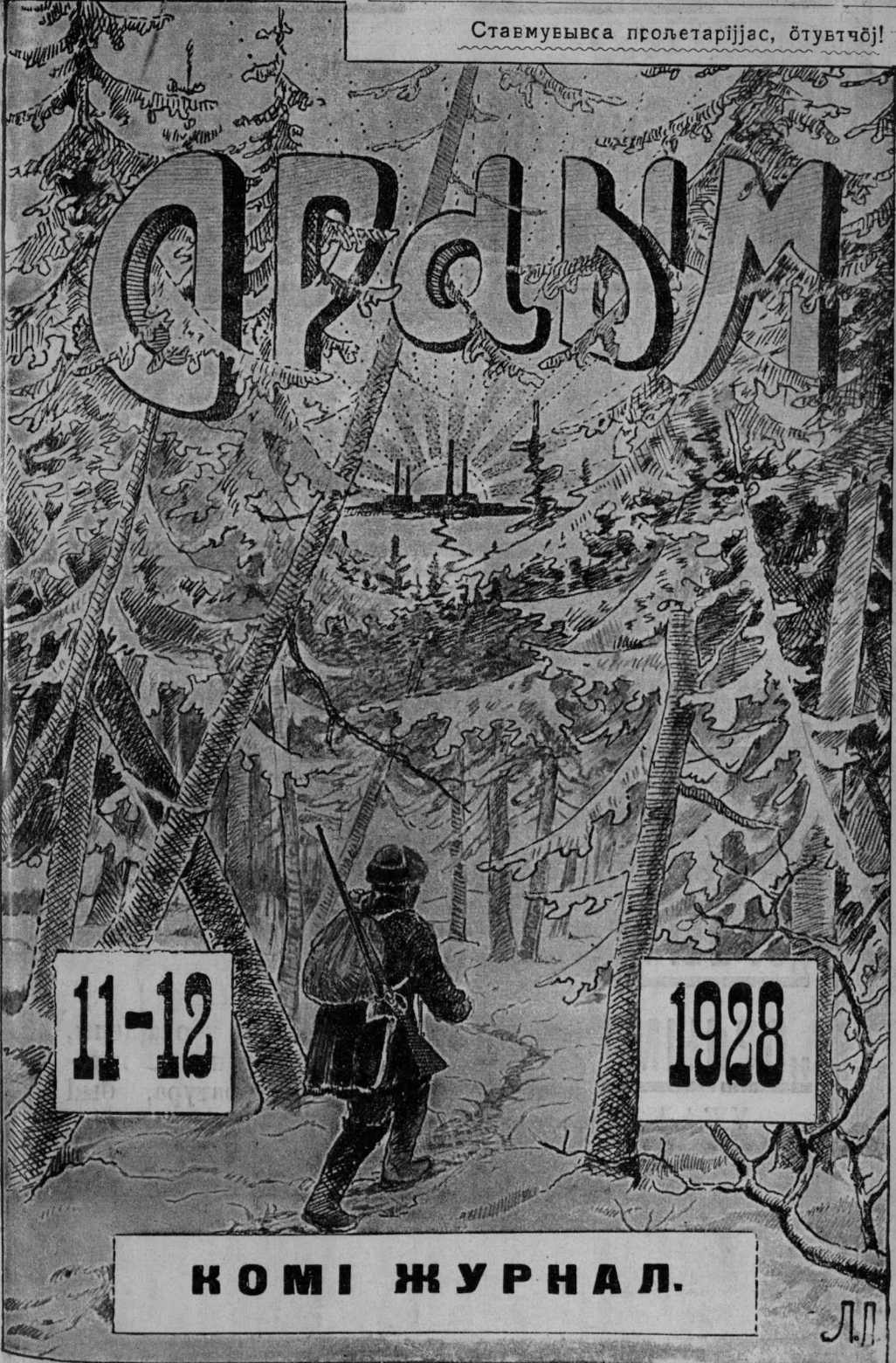

3.4.
п 29-1
4

Ставмуывса пролетаріјјас, 6тувт6ї!

ОРАДЫМ

11-12

1928

КОМІ ЖУРНАЛ.

ЛЛ

Сузөдөј, лыддөј

быд төлыгып петин комі художество література

— **ЖУРНАЛ** —

„ОРДЫМ“.

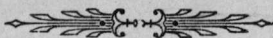
Лезоны ВКП (б) Обкомлөн Агитпроп да КАПП.

„ОРДЫМ“-ЫН гижоны комі художествоа літатура быд комі гижылые (щощ комі-пермјакјаслые). Гижө крѣіка комі художествоа гижөдјас-вылө, щощ төдмөдө пролетариат-нога роч літературадн.

„ОРДЫМ“ сетө чельдлы літатура.

„ОРДЫМ“ отсалт гижны бостыејаслы бурмөдны асыныс гижангамнысө.

„ОРДЫМ“ сетө бур отсөг лыддыан керкајаслы, клубјаслы нуөдны југдөдчан уж, школајаслы, чельдлы літатура, быд **УЖАЛЫГ** мортлы кокнѣ міча лыддантор.

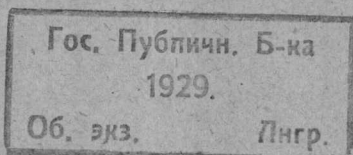

П А Н Я Ч Ж И М О Н

НЖ Коми
1-1

Стамувывса пролетаріјас, օтутчօј!

У. 24

ОРДЫМ

Лезօны СК (б) П Обкомлօн Агитпроп да пролетаріат-нога коми гижыејаслօн ассотсіатсіја.

Комі художества лїтература журнал.
Петօ быд тօлығын օтчыд

№ 11-12 (26-27)

НОЈАБР-ДЕКАБР 1928 ВО.

ПЕТօ КОЈМօд ВО

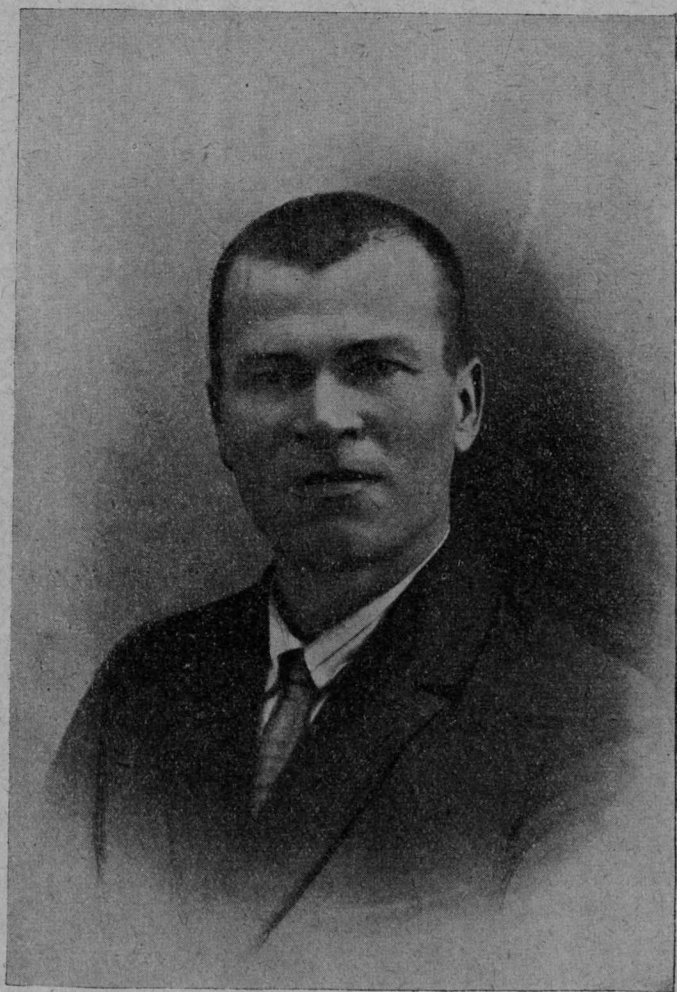
Сыктывдінкар
Комі ныга лезан-ін

Ежемесечный литературно-публицистический и художественный журнал на коми языке.

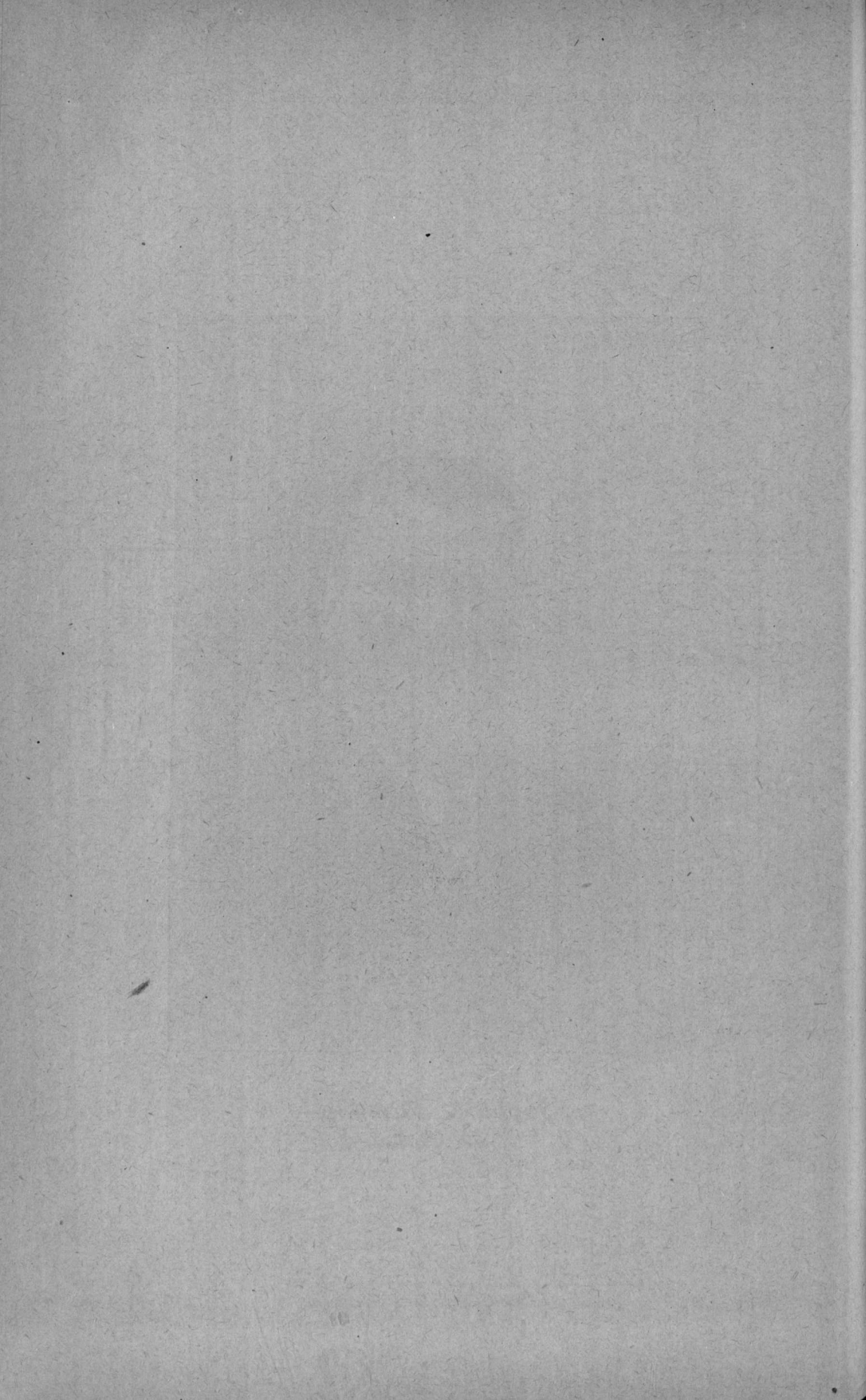
Орган Агитпропа Коми Обнома ВКП (б) и Коми Ассоциации Пролетарских Писателей.

№ 11-12 (26-27).

Ноябрь-декабрь 1928.

Ноддинка Димитров
(Б. Кабул.)

Воча кыв.

Октябрѡѣ Пармаын муртса-на кашкѡдчѡм кывліс.
Муртса-на поліг-тыр вѡр-пѡвсын вѡр-пѡтка сывліс,
Ез вермыв жужыд сук-Пармаыд сывлыны-небзывны,
Ез вѡвлы пѡткалѡн вѡлаыс вылѡжык лебзывны,—
Жугыла да нораѣк сывлісны,
Куткырѡн-тај овлісны-ывлісны.

Октябрлѡн југыд-гѡрд југѡрыс савкнѣтис-уѡс,
Пемыд сѡд-Пармаын олѡмыс вѡрѡдчѣс, пуѣс.
Саѡмисны пѡткајас, варышјас борджассѡ швачкисны,
Кытсѡмѡн, сылѡмѡн, горзѡмѡн вылѡ пыр качисны—
Палѡдисны Пармалыг ојбырсѡ,
Саѡмѡдисны пармаса војтырсѡ.

Варышјас чукѡрас даc во ме лебалѣ ачым,
Код-сурѡ шуѡны: јона-нын вылѡ-пѡ качин...
Кыпті-кѡ—кыпті ме Октябрса гы-костѡ сунѡмѡн.
Самми-кѡ—самми ме Ве-Ка-Пѡ туж-куѡа мунѡмѡн.
Ас-вѡсна ме шочжыка ѣщкыѡлі,
Комі јѡзѡс кыпѡдны тѡждыѡлі.

Мед-егкѡ кыпѡдчас культура мѣјан!
Мед-егкѡ суам мѣ мукѡдѡс сѣјѡн!
Мед-егкѡ інас-жѡ сѡлѡмсаѣ сѣјѡм—
Вослалѡј југыдлаѣ, пармаса пѣјан!

Вылѡ комі гѣжысјас кыптѡны,
Кылам-нын локтѡны-зыпкѡны,—
Кыпалас-кыпалас комілѡн олѡмыс-вылѡмыс,
Паскалас, паскалас вылѡ-ногса сылѡмыс.

Јургы, јургы, ылѡѣ кыв,
Мыла комі сыланкыв,
Јѡз-олѡмыс шогсѡ ну,
Кыпѡд, гажѡд Комі му!

І. І. Оботуров.

Њобдінса-Вітторлөн јубілеј да комі культуралөн мојасыс.

Мыј-понда ми пасјам Њобдінса-Вітторлыг јубілејсө?

Таво, август төлыгө, Њобдінса-Вітторлы мед воҕа гижан лун-
саңыс тыріс даc во, сөмын даc во. Нојабр төлыгө тыріс сылы не-
ламын арөс.

Гижөмлы даc во тырөм-куза да гижылы неламын арөс тырөм-
куза роч літератураын јубілејјас шоча вөчлөны. даc во—ічөт кад,
неламын арөса мортөс шуөны том мортөн-на. Роч літератураын
тащөм јубілејјас оз зев пасјыны, а ми, комі јөз, том гижылыг, том
Њобдінса Вітторлыг јубілејсө мыјлакө пасјам? Пасјам сы-понда,
комі культураыс, комі літератураыс сөмын-на бөрја даc онаc кутіс
вывті јона лыбны, котыртчыны-да. Комі культура да література
сар-власт-дырји пөштї ез вөвны. Најө кутісны медга јона бчдмыны,
јоңмыны, паскавны Октябрса-Револутсіја-бөрын.

Октябрса-Револутсіја сетіс јөзлы југыдлун, сетіс паскыд туж
лөгөдны аслыным асгыным олөм да өвмөс. Даскыкөд во-вылө мө-
дөдчїс Октябрса Револутсіја. Унатор вөчөма тајө каднас комі олө-
мын, комі овмөсын, комі культураын. Њобдінса Вітторлөн јубілејыс—
пас, кор ми віҕөдлам бөрө, віҕөдлам өнїја кадсаң да төдмалам, вы-
лө-ө ми лыбїм, вылө-ө кыптїс мїжан комі культура. Мыј мїжанлы вајїс-
ны револутсіја-дырса војас, кыптімө-ө ми, гашкө летчїм, усїм сар-
кад-дорыг улөжык-да?

**Њобдінса-Вітторлөн јубілејыс мытчөдлө: комі культуралыг да
літературалыг бөрја даc онаc чорыд лыбөмсө.** Уна комі пїжан, комі
нывјас ужалїсны культура уж-вылын, уна бур да лөгыд-торјас вө-
чїсны најө тајө ужас. Тајө ужалыгјас-пөвсын емөг уна-сікас уж-
јас-вылын сулалыг јөз: ущітельјас, избачјас, велөдчыгјас, врачјас,
агрономјас, текнїкјас, гижыгјас. Быд морт, мыј вермө, пуктө ас-
гыс пај комі культура лөгөдөм-вылө. Быд морт мыјөнкө да торја-
лө мөд мортыг: ужнас, выннас, лыднас. Сөмын најө-пөвсын став-
гыс торјалө, сїн-вылө торјөн угө комі культура кыпөдыг—Њобдін-
са Віттор.

Њобдінса Віттор ас-выннас, вежөрнас уна буртор вөчїс, јона
кыпөдіс комі культурасө. Жебінік, слабінік культурасө мїжанлыг

Њобдинса Віттор колан даc вонаc вöвлытöм-выјöз јонмödic, паккödic. Сы-понда ми вермам, да-и колö вöли нуöдны Њобдинса Вітторлыг јубилејсö. **Њобдинса Вітторлөн гижан јубилејыс-комі культуралөн да літературалөн празник.**

Кöт јонмис мијан культураыс, сöмын гырыг ужјас-на судалöны комі јöз-возын, медга војдöр комі вежöра ужалыгјас-возын. **Öнја мијан культураыд кöт-и јон-сар-дырға культура-дорыг, сöмын колöм-сертыыс культура ужыс, öнја комі культураыс ічöт-на, слаб-на-жö.**

Ми огö лöсöдö комі культурасö сöмын комі культура-понда. Ми лöгöдам комі культурасö комі јöзöс југдöдöм-понда, комі олöм да овмöс лöгöдöм-понда. Мијанлы колö сецöм комі культура, код-пыр комі јöз вермасны локны буржык олöмö, көн јöзыс оз кутны тор-јавны классјас-вылö, олöм-сертыыс: буржујјас-вылö, робочејјас-вылö-лö, гöла олыг, шöркoдҫема-олыг да озыр крестана-вылö. Мед öтүвја овмöсјас лöоны. Мед ужыс мöд пöлöс лöö, став овмöсыс мед кутас пыкгыны вылын текнїка-вылö. **Њеуна кывјөн—мед комі культура-пыр да література-пыр, öдјöжык поҫас став комі јöзöс, мед-воз гöла да шöркoдҫема олыг крестанаöс да ужалыгјасöс, вайöдны сотсіализм-нога олöмö.**

Тажö коланторсö комі культура, комі література оз-на тырмы-мөн вöч. Сїјö, слаб-пондаыс, оз-на вермы комі јöзöс öдјö нуöдны сотсіализм-нога олöмö. Комі культура јонмöдöм-вылö колö пуктыны уна вын, уна вежöр, колö сетчö уна ужалыг јöзöс кыскыны. Сы-понда Њобдинса-Вітторлөн јубилеј-дырјї ми јона горöдам:

лöсöдöј, кыпöдöј сотсіализм-эіческеј комі культура, пролетаріат-нога комі література!

Тажö лозунгыс мед пырас быд ужалыг морт јурö. Тајö лозунг-сертыыс мед став ужалыг комі јöзыс кутасны дорны сотсіализм-нога олöм да овмöс.

Сар-дырға гїжыгјас да комі культура.

Њобдинса Вітторöс куш асö да сылыг ужјассö тöдмавны оз поҫ. Колö сїјöс воча сувтöдлыны важга, сар-дырға комі культура кыпöдыгјаскöд.

Мијан емöг öткымын велöдчöм јöз, кодјас мијан сар-дырға комі історїаыг көсјöны адзыны гырыс, вежöра јöзöс, најö шуöмјас-серті велöдны комі јöзос. Поҫö-ö адзыны комі історїаыг комі јöзöс велöдыгјасöс, комі Чернышевскїјöс, комі Гогольöс, комі Плевхановöс? Оз поҫ, тащöм јöзöс, кöт кущöма корг, оз сурны.

Комїаслөн історїаыс жеб аслас гырыс, учоней јöзөн. Ми, ферт, огö вермö шуны, мыј најöс (комі учонейјасöс) колö вунöдны. Вунöдны оз ков. Сöмын мытчöдлыны најöс комі јöзöс велöдыгјасөн сїз-жö оз ков. Тащöм велöдыгјасöс ми адзам сöмын Комі му-орт-сыын, а Комі му-пыщкыг оз сурны.

Комі культура-бердын сар-дырға ужалыгјас-пöвсыг мијанлы мыјјаскö колö богтны, сöмын не ставсö. **Револутсіјалы колан-тор-**

сө важ комі учонейјаслыг коло бостны, ковтөм торсө колө жалттөг шыбитны.

Мыј, шуам, мијанлы реактсия-нога гижөдјасгыс Палалеј-Калөлөн (Калистрат Жаковлон)? Мед сижө вөлі прөстеј морт, вылгортса крестанін, ас-мырднас воіс профессорөз, гижіс ыгајас да сіз воэө,— сижө нинөмтор-на оз вігтав. Быд комі профессор-вылө оз ков журбитны, оз ков јенежө лептыны.

Палалеј-Калелөн ем ыга „Сквозь строй жизни“. Ілла - Ваг (В. І. Лыткін) советутө сылыг ыгајассө, щөщ тајө ыгасө, лыффыны. Богтам тајө ыгаыслыг мөд јукөнсө (частсө). Мыј - нө профессор Палалеј-Калө гижө сижө ыгаас?

123 лытбокын сижө гижө: „Новая религия эволюционного, наполнит землю и уничтожит вражду народов.

Я гляжу в окно на Господа моего, ибо природа плащ Его. Белые облака поднимаются с горизонта и заволакивают небо. Вот он созидает и не спешит, но все достигает, ибо и время ткется им же. Как прекрасен Он, и всегда добр, народы же губят сами себя безумием своим“. (А классјас-костас тышкасөмыс-нө көні? І. О.).

Сегга неуна улынжык гижө:

„Плачь, Феофилакт, плачь! (Кывзы, комі лыффыг, бөрдыг профессорөс! І. О.).

Ты ищешь красоты, стран свободных, но рабов встречаешь, всюду бедность, приниженность... Ты ищешь слов огненных, дел великих, а находишь малые сборища напуганных людей...

Плачь, мечтатель!

Да, читать лекции я привык, но не приучен к общественности на бедном севере моем, **социально я не развит** (төдчөдөмыс менам І. О.), дух мой забит, глаза не направлены на то, чтобы видеть явления и отмечать их, да и здоровье растрчено мое в юности. О, трудно подняться человеку. И не скоро поднимемся мы! Ребенок я—вот моя беда! И стал неподвижным и угрюмым. Чтобы выразить великое, надо и в малых вещах быть разумным! **Разуина-то у меня и нет!** (Төдчөдөмыс менам. І. О.).

Сегга тырмас! Кызі рочөн шулөны: „ехать дальше некуда!“ Палалеј-Калө, профессор Жаков, ыаргыг, бөрдыг морт. „Вежөрөј-пө менам абу! Кага ме! Ог-пө вермы гөгөрвоны, мыј вөчсө мөгөгөр јөз олөмас.

Профессор Жаков оз вермы аслас вежөра мөвпөн да гінмөн адыны револүтсјалыг чорыд вокковјассө. А тајө-өд ыгасө вөлі леэма росгјаса робочейјас топыда кыпалан кадө—1912 воө.

Ілла-Ваг аслас „Комі гижыгјас“ ыгаас 29 лытбокын гижө:

Тајө војасө (колө гөгөрвоны Октабрса револүтсја војасө. І. О.) Палалеј-Калө ылысмыліс комі јөзыг, овліс мөд госуларствоын. Гөтырыс шуө (сижө Ленинградын): пыр-на-пө комі јөз-понда төж-дыгис. Кор-пө ме сылы мөдөді мед-воэза нумер „Југыд туй“, төкөтө ез лок Росгјаад. Сөмын полө вөлі—уж-пө оз сур“.

Мыј нөшта татчө висталан? Мыјла ташом нимкода Ілла-Вас гижө Палалеј-Калө-жылыг? Пож-ө вөлі шуны „уж-пө оз сур“?

Палалеј-Калө револютсиясө ез гөгөрво, ез примит сійөс. Револютсия-дырји белејјас-пөвсын гудрагис, буржуазияса государствоын і кулі.

Мыјла-нө, сизкө, колө реактсия-нога профессорөс бура казтыв-ныс, мыјла гижныс „зик колө лыффыны“ Жаковлыг гижөдјассө?

Жаков К. Ф.—пемид морт комі исторіяын. Вештам ылөжык сылыг гижөдјассө*). Мед комі војтыр велөдчасны важга да өнја мукөд комі гижыгјаслыг да роч воқө муныг гижыгјаслыг.

Мөд комі культура кыпөдыг—**Г. С. Лыткін**. Лыткінлөн абу - жө ескө ставыс шаң. Лыткін лезіс комі жөзлы чукөстчөм: „Комі жөзлы—комі кыв“. Лыткін мед-воқ заводнис лөгөдны комі література, комі школа. Сіјө, кызі верміс, тільгис комі культура кыпөдөм-понда. Сөмын мед сійө комі культураыс вөлі комі озыр жөзлөн, кызі шуө сы-жылыг Сан-Антус. Сізі-лі абу-лі, а ми вермам шуны: **Лыткін заводнис течны подсө комі літературалыг**, со мыј-бокгаң сійө донд мијанлы. Сар-дырји тајө ужјасыс вөліны паныд ужјас важ олөмлы. Мыјда верміс, Лыткін пуктіс асгыс вынсө комі культураө.

Нөшта сар-дырга комі исторіяын вөлі гижыг **Куратов Өлөксей-Іван**. Куратов неуна озырмөдіс комі кывсө ыланкывјасөн. Унжык-сө сөгга сійө ез і вермы вөчны. Кыз немыс сылөн муніс Туркестанын. Мыј сійө гижө:

Коргам ыланкыв ас-шөрыг,
Ас-му-ва-вылыг, ас-вөрыг.
Асланым гөль грездјасыг,
Јвасігөн ныв-зонлыг...

Тајө кывјасын кывсө зев ыжыд нафеја коміјаслы југыд лунјас воөм-вылө.

Куратов комі исторіяын абу ыжыд морт. Сөмын нимкода лоас сійөс казтыштны. Уна сылыг видчысны оз і поң. Сіјө гижіс куш поеңја. Гырыг ужјас сылыг ми огө төдө.

Со і став вежөра жөзыс сар-дырга комі исторіяын. Најө нигајасыг вывті-на еща комі жөзлы бурсө вермам ми перјыны. Көвтөм нига-јассө Жаковлыг оз поң вөзјыны вежөрсө југдөдөм-вөсна комі жөзлы.

Виқөдлам өнја гижыгјас-вылө, өнја культура кыпөдыгјас-вылө. Сетыг унжык бурторјыс сурас! Комі исторіяыг нинөм виқөднысө, сені еща велөдчанторјыс. Комілөн сарјас-дырга вежөра жөз оз чуксавны комі жөзөс:

„Став мувыв пөжсө зикөз гөрны,
Лөк вужсө бертны—мед оз пет:
долыд олөм вылыг дорны:
Код вөлі щыг, мед лоас пөт“.

(„Інтернатсіоналыг“ кывјас).

*) Мед сылөн гижөдјас оласны архивјасын, өнја школајасын да лыффыган-керкајасын најөлы абу места. I. O.

Њобдинса-Виттор — пролетариат-нога гижыс.

Өни ми њуна төдмалім важга мед-гырыс коми гижысјасос. Поэо вескыда шуны: њекод на-пөвсыс ез вөв **револютсионьерөн**. Пролетариат-нога гижысјасөн најө ез вермыны лоны уна тор-понда. **Револютсија-дор сулалыс, пролетариат-нога гижысјас петисны сөмын Октябрса револютсија војасө.**

Октябрса револютсија сетис коми јөзлы вөла кыпөдчыны, вөчны выль коми культура. Револютсија ез сет свободасө став коми јөзсылы (кор ми сорњитам став коми јөз-јылыс, ми вермам кокниа ленинизм туј-вылыс кежны). Револютсија сетис свобода сөмын став коми ужалысјаслы, коми гөль да шөркофдема олыс крестаналы, коми робочейјаслы. Коми озырјаслы, купечјаслы, поп-факјаслы да најө пипөвлы револютсија тупкис тујсө буржуазјаса культуралањ. **Сижөн Коми му-вылын і лоі јонжыка мед-војдор котыртчөмыс револютсија-дор гижысјаслөн, сөгса пролетариат-нога гижысјаслөн.**

Откымын мијан велөдчөм јөз да ужалысјас став коми гижысјас-сө сорөны өтчүкөрө, бытө-кө ставыс өткофөг, ставыс револютсијалы өткофа отсәгөны, дај өткофа дорөны сотсиализм-нога олөм коми јөз-пөвсын, Коми му-вылын. **Тажө јортјасыс уөоны идеология-бокван зев ыжыд өшыбкаө.**

Абу-өд і тақі збыль-вылас. Быд важ көт өнија гижыслөн ем аслас чужөм, торјалө мукөд гижысјас-диныс. Өти гижыс вермас аслас гижөдјасөн өти класслыс мөвпалөмсө, идеологиясө мытчөдлыны, мөд—мөд класслыс.

Мыј - понда лоі ташөм торјыс — став гижысјассө өти мера - улө пунктөмыс? Өти-кө, сы-понда, коми гижысјас вөліны ещаөн-да, коми лиґтератураыс вөлі слаб-да. Мөд-кө, коми јөз ез вужлыны (прөјдитлыны) буржуазней культура-пыр. Сөгса-өд унжык коми јөзсылыс крестана, робочейјас пөшти абуөс. Сы-понда Октябрса револютсија - бөрас мијан сорагисны коми буржуазјаса культуралөн жебыник помјасыс револютсија да пролетариат-нога культураыскөд.

Өни, кор ми вескыда көсјам нуөдны быд ужын, олөмын да овмөс кыпөдөмын классөвей виґ, кад-нын кыпөдны сорњи, кушөм лиґтература ем коми јөзлөн, кушөм гижысјас емөг, классјас-костын вермасөм бокван. Кодјас, гижысјас-пөвсыс, отсалөны течны выль олөм, кодјас кыскөны мијанөс бөрө, либө виґдөдөны өнја олөм-вылө прөста виґдөдысјас-моз да шуөны: „виґдөдлам, мыј налөн артмас“.

Њобдинса Витторлөн јубилејыс мед востас коми ужалыс јөзлы виґдөдлөм, кыз шуасны, смотр коми лиґтература-вылө, коми гижысјас-вылө, кызі најө нуөдөны коми ужалыс јөзсө сотсиализм-нога олөмлан.

Заөфитам видлавны коми гижысјасос јубиларсан, Њобдинса Витторган.

Њобдинса Виттор сар-дырга олөмө ез гижлывлы. Сижө ез төдлы комјөн гижны заводитигөн Г. Г. Лыткинөс, К. Ф. Жаковөс. Њобдинса Виттор-пышкын пукалө роч культураа коми ужалыс морт. Сижө дас

во-сајас ветлөдліс заводјас-куџа, роч робочейјас-пөвсын. Сіјө роч робочейјаслыг, роч культуралыг мөвпјассө бостіс.

Комын арөсөз сіјө өтi вiз ез гiж комиөн. Коми олөм ез вермы сіјөс чүдөдны комиөн гiжны. А ветліс роч јөзөд, роч пабрік-заводјас-вылад, сегга бөр бергөдчiс коми муө дај бостеiс гiжны комиөн. Тајөс оз ков вунөдны Һобдiнса Вітторлыг гiжөдјассө відлалыгјаслы, сы-јылыг гiжыгјаслы. **Роч робочей класс етеiс револүтсіја-нога выль мөвпјас коми гiжыглы, Һобдiнса Вітторлы.**

Ачыс В. А. петіс гөль крестана-пөвсыг, Һобдiн вөлөгтыг, Кулөмдiн уездыг. **Һобдiнса Вітторлөн олөмыс вөчiс сіјөс револүтсіоньерөн-гiжыгөн.**

Збыль, виçөдлөј сылыг мед-воџа кывбурсө „Гөрд звөн“, кодөс В. А. гiжлөма 1918 воө, август 17-d лунө.

„Төварыш! Те кылан, кыз корө
Мiча слава-вылө ыжыд звөн;
Те кылан-он, кущөма горзө
Гөлөс муса јөзлөн, вокјаслөн?
Четчы, төварыш, да палөдчы
Ассыд вөлатө дорјыны лөгөдчы:
Лок јөз мiжанө матыгтчө,
Муса чужан му бостны көсјыгө...“

Тајө кывјасыг өнi-на, Октабрса Револүтсіјалы 12-d воын, кылө сөлөмтө кыпөдан граждaнскеј војналөн збојлуныс!

В. А. гiжө „Чолөм“ Октабрса Револүтсіјалы во тыран кадкежлө. Гiжө уна кывбурјас револүтсіја сулалан ужјас-куџа. Став етiкыс В. А. чуксалө пазөдны важ, пемыд олөмсө да дорны выль олөм.

Һобдiнса Віттор абу сөмын **поет**, сіјө **драматург**. Сіјө перөулыг петіс **кыз**-кымын пјеса.

„Строй жизни“-ыс В. А. вөлі омөльжык Палалөј-Калө-дорыг. Палалөј-Калө гiжліс мукөд гiжөдјас **ас-јывгыс**, гудјыгiс **аслас** сөлөмын, мөвпалөмын, ескiс јенлы, јен-вылө кутiс ыжыд нађеја. Калистрат Жаков ез вермы гөгөрвоны коми ужалыг јөзлыг коланлунсө, ез вермы гөгөрвоны роч карјасын робочейјаслыг буржујјаскөд тышкасөмсө.

В. А. ез мун Палалөј-Калө туж-куџа, i зев лөсыда вөчiс. Зев шањ, В. А. ез төдлы бөрдыг коми профессорөс-da! Омөлыг-кынçi сіјө (Жаковлыг) һемтор ез ескө адчы. В. А. вескыда, бергөдчывтөг сувтiс Октабрса Револүтсіјаөс дорјыны, јонмөдны, паскөдны.

В. А.-лөн ем мiча, гажа кујим-торја теш „**Рајын**“. Уна коми крестана гажөдчiг-моз төлкөгалiсны, каçалiсны попјаслыг рајјасөн да адјасөн ылөдлөмјассө. „Рајын“ пјеса паныда гiжөд Палалөј-Калөса јен-куџа гiжөдјаслы. **Палалөј-Калө—јенлы ескыс морт, Һобдiнса Віттор—јенлы ескытөм морт.**

ф. I. Поповлы, профессор Налiмовлы да өткымын „коми культура кыпөдыгјаслы“ став коми јөзыс өткофөг, најө ез каçавны

классјаслыг коссө, ез сувтны веккыда пролетариат-револютсия дор-
 жыны. Њобдинса Виттор мед-воzza гижан лунгаыс музтөг пессө
 пролетариат револютсия коми гиктјасө сүжөм-понда, коми ужалыг
 јөз-пөвсын револютсиясө јонмөдөм-понда. **Сар-дырса Жаков да өнја
 Нальимов-коддем зырöны өти-дорсаъ, Њобдинса Виттор мөдарсаъ.**
 Тајөс өни колө гораа вгтавны, мед коми ужалыгјаслы оз кутны
 вөзжыны лыддыны ковтөм нигајас Жаковлыг да нимкода казтыв-
 ны важ буржуазјаса Нальимов-код јөзөс. Не ошкөм-пыдди, а лоө
 тані вгтавны—пролетариат-нога коми художествоа лїтературасө
 медга јона мытчөдлө (представляет) Њобдинса Виттор.

Міјан сегга емөс пролетариат-нога коми художествоа зев бур
 гижыгјас, шуам, Жугыл (Н. П. Попов), Варыш (А. А. Мајегов)
 да мукөд.

Зев матыгмө пролетариат-нога гижөдјас-динө Ілья-Вас (В. І.
 Лыткін). Сөмын сылы оз ков ылавны коми ужалыгјас дингыс, гиж-
 ны коми гөль да шөркоддема олыг крестаналы гижөдјас. А ылалө-
 мыс сылөн төдчыштө-нын. сөрт, сїјө нуө ыжыд уж: чукөртө коми
 кывјас, сөмын коми художествоа лїтература гижны коми ужалыг-
 јаслы оз-жө ков егкө вунөдны.

Ем міјан крестана гижыг, Тіма-Веъ. Зев міча да шылыд гї-
 жөдјас лөгөдалө М. Н. Лебедев. Быдмө выль коми гижыгјаслөн
 јон котыр.

**Заказ сөрти коми гижыгјас оз вермыны лоны пролетариат-нога
 гижыгјасөн.** Неважөн-на Öлөк-Öндреј (А. Попов) вөлі шуө: „Тіма-
 Веъ—пролетариат-нога гижыг“. Сїјө абу збыль. КАПП-ын шленын
 сулалөм-куза оз-на поз шуны пролетариат-нога гижыгөн.

Кодөс ми лыддыам пролетариат-нога гижыгөн? Коді пыдди пуктө
 классјас-костын тышкагөмсө, коді ескө пролетариат вын-вылө, су-
 лалө пролетариатлыг ыжыдалөмсө (диктатурасө) јонмөдөм туј-вылын,
 чуксалө робочейјасөс, гөль да шөркоддема олыг крестанаөс (оз
 став крестанаөс, оз став јөзөс), батракјасөс, став ужалыгјасөс
 дорны сотсиализм-нога олөм да овмөс.

Классовеј вічыс Тіма-Веъ гижөдјасын зев щөкыда вошлө. По-
 зө егкө вайөдлыны Тіма-Веълыг уна гижөдјас да вывті-нын нүжөд-
 чөма лоас. Тіма-Веъ мукөд-дырјі кутчгелас пролетариат-нога худо-
 жествоа кывјөн гижны, сегга бөр орө. Нинөм шуны Тіма-Веъ гї-
 жөд сам-јылыг: гижөд сылөн вывті міча. Сїјө веккыда вермас сїјөн
 возсаны Њобдинса-Витторкөд, сөмын гижөд формајасыс сылөн тор-
 јалөны. Њобдинса Виттор гижөдјасас ем уна динаміка, Тіма-Веъ-
 лөн ещажык. Налыг гижөдјассө лоө јона-на велөдны, сы-вылыг
 велөдчыны, медга јона том коми гижыгјаслы.

Тіма-Веъөс міјан колө КАПП-пыр матыгмөдны пролетариат-
 нога лїтература-бердө. Чорыда колө сїјөс крїтїкујтны, мед сылөн
 художествоа кывјыс оз вомөнаг өнја олөмкөд. Міјанлы колө коми
 художествоа лїтератураын став бокө кежыгјасө дивитны, бокө ке-

жөмсө бырөдны. Артельөн, өтувјөн КАПП-пыр вескөдлыны коми литературасө.

Ферт, і Нобдинса Витторлөн, колөкө, емөг слаб гижөдјас идеология боксаң. Сөмын сјјөјас оз јона төдчыны. Нобдинса Витторлөн јона унжык гижөдыс—пролетариат-нога гижөдјас.

ПРОЛЪЕТАРИАТ-НОГА КОМИ КУЛЬТУРА-ПЫР ЛОКТАМ СОТСИАЛЬИЗМӨ.

Мед өдјөжык лооны Нобдинса Виттор-код унжык јөз.

Нобдинса Виттор абу сөмын гижыг. Сјјө уна мукөд-өкас ужјасын ужавліс. В. А. вөліс Сыктывдин уездувса Чека-ын јуралыгы-ын Октабрса револутсіја мед-воғра војасө. Ужавліс Коммунист-партия Сыктывдин уездувса комитетын өтв. секретарын. 1918 вогаң сјјө коммунист партијаын шлен.

Уна во В. А. вөлі редакторын областувса газетјасын. Лоі сылы гижны статјас да фелъетонјас газетө: **Сјјө публицист, фелъетонист.**

Редакторалис „Ордымын“. Гижіс сені уна критикаа статјас, велөдіс да і өні велөдө коми кыпөдчыг гижыгјасөс гижны кывбурјас, вистјас, повестјас. Бығ лоі лоны сылы **критикөн.**

Комі культураа кушөм ужјас көч сар-дырјі і ез вөвлыны, Нобдинса Виттор, ез шу: ме-пө ог куж, образоваңнеөј оз тырмы, менам немтор оз арты. Сјјө кјјасөсө ез өшөдлы. Мыјда верміс, Нобдинса Виттор зіліс кыпөдны коми культура, sameј вөсчиијасөдыс.

Коміјаслөн немнас-на ез вөвлы театр. В. А. ачыс гижіс пјесајас да мукөдөс тајө уж-вылө чүјдөдіс. Ачыс кутчыгіс лөгөдны коми театр. Организүјтис труппа. „Сыкомфевчук“. Лоіс актөрөн, режиссөрөн, стсенаристөн.

Роч ғыланкывјас, гөгөрвотөм да лок-ногөн бертлөдлөм-кывјас зев јона кутісны пырны коми олөмө, кутісны выживітны коми „Шонді банөј“-өс да сің воғө. В. А. і тајө уж-бердө кутчыгіс. Гижіс кывбурјас, налы лөгөдіс мотивјас. Оні коми јөз зев збоја ғылөны „Варыш поз“, емөг і нора ғыланкывјас, і сөлөмтө кыпөдан, том дыртө кағтыштан мича ғыланкывјас, аслас мелодіјаа выл ғыланкывјас. Бығ лоө В. А. шуны **комі композиторөн.**

Нобдинса Виттор заводітис уна-өкаса культура ужјас. Паскөдны быд-пөлөс уж, јонмөдны быд јукөд коми культуралыг колө і воғө-кежлө.

Коммунист партија нуөдөм-улын СССР-са ужалыг јөз, щөщ коми јөз кутчыгісны дорны сотсиализм-нога олөм. Быд пелесын ғыма-кылө-мунө ыжыд уж. Мјјанлы, коми ужалыг јөзлы, оз ков колтчыны СССР-са мукөд јөзыг. Öтвыв накөд колө мунны сотсиализм-нога олөмлаң.

Го војасөн сарлөн влагыс нартітис коми јөзөс. Го војасөн пессіс бырөдны коми кыв, коми культура, го војасөн сујіс коми јөзпышкө роч буржуазіјалыг культурасө, кывсө. Омөла вөрчис коми

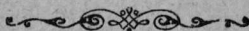
јѳз буржуазіјаса роч культуралањ. 420 сурс комі јѳз горнитѳны коміѳн, ас-ногныс ужалѳны, аслыс-ногѳн вѳѳитѳны овмѳс. Кыз пласт-јассѳ комі ужалыгјасыг ѳні колѳ вѳрѳѳѳдны выль-нога олѳмлањ, ѳтувја овмѳслањ. Вегкыда роч культура-пыр тајѳ уж вѳчны огѳ вермѳ. Кыѳі мі сіјѳ ыжыд ужсѳ вермам вѳчны? **Комі культура-пыр, сѳмын комі культураас колѳ сујны сѳтсіалізм нога іѳеологіјасѳ.**

Колѳ паскѳдны быдсама-сікас культура ужјас комі јѳз-пѳвсын. Ыжыд ужјас нуѳдс Віктор Алексеевич. ѳні сіјѳ оз-нын ѳекытчѳ тырмы. **Колѳны дас, со, сурс Њобдінса Віттор-кодѳемјас.** ѳтјјасѳс нараѳитны быдсама-сікас комі поезіја лѳгѳдны. Мѳдјасѳс індыны нѳшта јонжыка лѳгѳдны комі драма, комедіја, опера да сіѳ воѳѳ. Кожмѳдја сѳс ыстыны лѳгѳдны комі театр, комі композітсіја, публітсіѳтіка да сіѳ помтѳг.

Комі ужалыгјас-пѳвсыѳ суежык да вежѳражык војтырлы колѳ кутчысны комі культура кыпѳдны, мед комі сѳтсіалістіческеј культу-ра-пыр ѳдјѳжык воам выль, долыд олѳмѳ.

Мед Њобдінса Віттор, Жугыл, Тіма-Вењ да мукѳдјас быд бокгањ кутасны велѳдны быдмыг, сѳтсіалізм-нога олѳм дорыгјас-ѳс, лѳгѳдны, паскѳдны, жуждѳдны (пыдѳдны) да јонмѳдны сѳтсіалістіческеј комі культура.

Сіам пролетаріат-нога мед-воѳѳа комі гіжыглы, Њобдінса Вітторлы, дыржык овны да комі ужалыг јѳзыслы уна буртор вѳчны!

Њельамын-во.

Чельад-кад.

„Чужі, быдмі сөд вөр-шөрын,
Фервһаыг петі“.

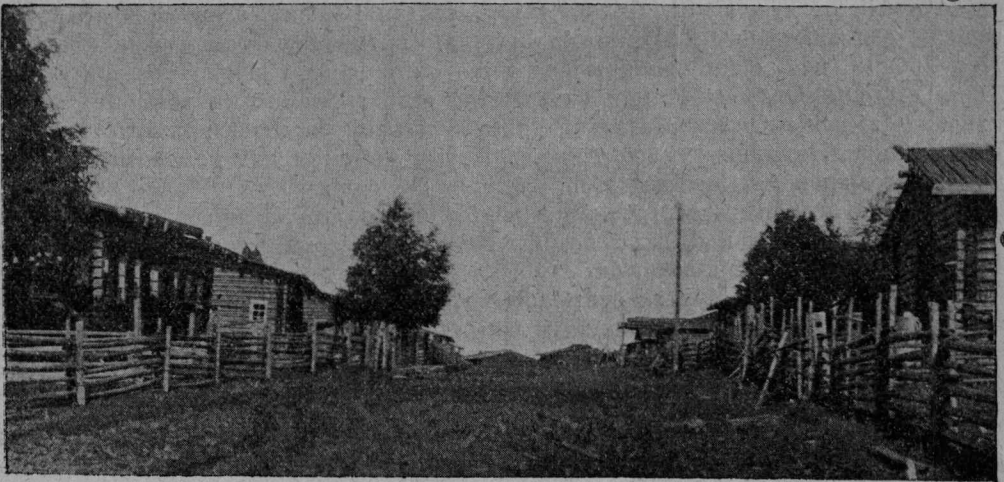
Коркө зөла-дырји,—меным вөлі ар віт-ө-квайт-на сөмын,—жуалі ме мамөлыс:
— Мамө, кымын арөс-нө батөлы?

Өні-на зев лөгыда повһита, мам сетчө шуіс:

— Њельамын-һын, Вікторушко, һельамын.—Сегга нөшта сөдтіс:—Начкан кад-һын батө, піукөј...

Өні, со, ачым-һын „начкан кадад“ воі... А батөј менам, ферт-һын, өнөз Сар-нөрысын (кладбішце) гуас сігміс—кувліс 1920 воын.

Кольма-тај кықкө пөраыд! Он-кө сы-јылыг јона думајт, өдјө-тај і кольд-ескө сіјө. Со-өд, ег-і төдлы бытөө,—һельамын арөс-һын тырөма. Оз-і ескысгы бытөө кықкө: абу-на-жө-кө-өд-а? Мыјкө-тајнө бытөө век-на ачымөс мукөд-дырјиыс чельад-тујө пункта? Сөлөмөј-тајнө бытөөкө век-на том?.. Кватітчі-кө, збылыг һельамын, тустыд! Кольд-тај, міга, пөраыд: воја-луна—суткі мунө, луна-воја—возө воа. Со-тај, һельамын арөсө-һын вөгөма. Сізі-вісталөны і документјас ме-јылыг чужылөма 1888 воын нојабр 22-өд лунө (важногөн, нојабр 9-өд лунө). Он, бу-ракө, сегга бөрынтчы.

Трөш сікт.

Чужан-інөј менам Трөш-сікт (Њобдінын)—вылыс сіктыс, міртуј-дорыс,—вічкорөрөз кујім кілометр. Сені менам зөла-дырји вөвлі сөмын віт керка—став-

уѣ, кѣт-ескѣ дѣза, гашкѣ, гортад чермунтѣзыс-нын бѣрдис дај потангыс-нын ва-
жѣн жојас гримгысис-усис,—нынѣм секи он кыв. Рытнас сѣмын, уж-вылыг мам-
батыд воасны-да, вѣлѣгѣ тѣдлан—бура зулѣдасны, шлачкѣдасны тенѣ кагатѣ
енѣвтѣмсыд-да.

Бат-мам менам вѣліны његрамотнејѣс,—батѣ јешщѣ-на кујѣ вѣлі „по скла-
дам“ лыдѣыны печата гѣжѣдтѣ да омѣлыка кырымпассѣ асгыс пуктыштны (сал-
датас служитѣгѣн велавлѣма), а мамѣ—ѣик ѣурс-пемыд нывбаба. Батѣ вѣлі кујы-
штѣ њеуна рочасны-і: салдатас да заводѣ ветлігѣјасас велавлѣма.

Тажѣ керкаас чужліс, быдміс њобдінса Віттор.

Гѣлінык-пырыс мѣ овлім. Батѣ немсѣ ветліс заводѣ (Богословѣ да мукѣд-
лаѣ),—гашкѣ, туј ветымын-кымын. Заводгыс локтѣгѣн-кѣ вѣлі вајлас тупѣс-жын
јежыд-њан, зев њымкоѣ мѣјанлы вѣвлѣ сецѣм гѣсѣдѣч-вылад; сыыс-кынѣі вѣлі ном-
сѣдлывлас-на батѣ гырыс крам-праѣныклуњасѣ: бѣстлас вѣлі вѣчкодорыс „кујѣм-
ур“-(1 кѣп)-дон кампет, лыбѣ „сѣѣмур“ (2 кѣп.)-дон прѣнык... Сѣѣеч-дѣрѣмјастѣ,
рѣч-дѣра гачјастѣ да кучѣк-сапѣгјастѣ ме ег новлывлы велѣдчытѣѣ,—

Новлі чорыд сѣра дѣрѣм,
Вѣѣа гач да кѣтѣ.

Веллуњасад, ѣерт, новлывлѣ прѣстеј дѣра гач (кѣвја гач), праѣныкјасѣ кѣ-
мавлывлѣ мѣчѣдѣм лѣз дѣра гач, лыбѣ вѣѣа гач,—сѣјѣ-нын зев мѣчаѣн вѣлі кажѣтѣѣ.

Ме-ескѣ ічѣтысањ зев вѣлыш вѣвлѣ, да вѣлаыс сы-вылѣ ез вѣв: батѣ вѣлі
пырыс-пыр тасманас ѣлѣдас. Тѣвѣа рытјасын овлім сартаса бѣдн. Ѡтчыд, кык
арѣс-на меным вѣлѣма, пырѣѣма менам пеша-ворјас да ѣгырыс усѣма чужѣм-вы-
лѣ,—ѣні-на сотчѣм-тујыс тѣдѣѣ шујга чужѣмбан-ѣібјын. Сојѣгјасѣн егѣ лыстлѣ
горѣнтны горажыка, кыг-нын-ескѣ серѣктыны,—батѣ вѣлі пањнад кучкас, агтѣ колкас
плѣшад дај вѣтлас пызан-сајсыд. Јортѣм-понјасѣм батѣлѣн ез вѣв „лѣшачѣк“—ыг
ыжыджык-да, мѣ егѣ-жѣ ѣола-дырјѣ велавлѣ сы-вылѣ (сецѣм дурыс мѣјанлы пырѣс
јѣна-нын бѣрын, быдмѣм-мыгѣ). ѣерт-нын, јурбѣттѣг да пернапастѣг њекуцѣм ужѣ
егѣ кутчыгѣлѣ—зев јѣна јѣнмыс повлім.

Велөдчөм.

Сизим арөс тыртөз-на менө мамө школаө мөдөдис. Батө ынөм-вылө оз вөли сет: вешөрө-пө лоө сөмын көмкөт-пагкөм Һөщкөм. Аттө мамөлы, ме-дор пыр жона сулавлис-dal (Һө мамө-кө, ме-ескө Һөкор ег-и лолы, колөкө, „Һөбдинса Витторнад“). Школаө пыртөз-нын ме вөли кужа лыдфыны да гижны ичөтика. Мед-воzza велөдчан-ныгаыс менам вөвли роч— „Азбука“,—батө вайлис заводыс. Өни-на быттө гин-возын сижө ныгаыс: ичөтик ныга, корка-вылас писуятөма ынкөма фетина-ос, кяс кутө ныга. „А, Ба, Ва, Га... А, Бра, Вра, Гра... Ангел, Буря, Воздух, Гора, Дева, Ева...“ да мукөдтор лыдфыны сетыс велөдчывли. Төщкөф менам лои велөдчыны пырөмыс. Һөбдинын вөли сөмын өтик школа— „Небдинское земское начальное училище“, вичкофорын, Спирин Мишка-Жемөл-ордын (мижангаң кујим километр-сајын). Мамө ыстис менө 1895 воө, „фывиженне“-мөдлунө, да велөдис вистагны сизим арөсөн: квајтөн-кө-пө вистаган, оз примитны школаад (быттө оз төдны сени!). Мамө висталөм-серти и лоис: ме ег лыт пөржавныд, вистагө квајт арөсөн, да ез и бөгтны школаад. Бөрдөмөн гортө локти. Мөд луннас муним мамөкөд да вөлигти бөгтисны. Һимкофид! Велөдчи бура, зыла: арса Һајт-ны, төвса көзыд-ны, ынөм оз вөли мешајт школаө ветлыны. Унаыс-и бөрдывли: лыдфан-лыдфан вөли, да рочнад он гөгөрво-да тингизө-и бөрдзан—

„Пызан-сајын, пемыд инын
Роч ныга ме лыдфа,
Зев дөсаднө гөгөрвотөг—
Он төд мыј и лыдфан“.

Вывти көзыдјас-дырји уғлам вөли школаас. Секи вердывлисны мижанос пөдөм, курыд зөр-шыдөса рокөн. Гырысжык школьнијасыд секи вөли мижанос быдгама „бубыланас“ повфөдласны. „Стредејей“ отдөлењенеын велөдчигөн меным сетисны „похвальный лист“. Старшеј отдөлењенеын велөдчи зев дыр—ичөт арывд-вөсна ез лөзны „выпускө“. Вывти вильшагөмла да катыдса школьнијас завид-понда менө секи школаыс вөтлылисны вөвиг, „да ладнө, мат понос ущөвөлу масло да кљуква, да приимал обратнө*“). Төвнас велөдчыли, гөжөмнас гортын кага виçли, либө мөдлапөлын мөс виçли. Коркө-Һөкоркө (буракө, 1899 воын) Һөбдинса школа-и коңчиті ме, лои грамотнеј мортөн.

Сижө гөжөмнас ме велөдчи-и ыщкыны. Мед-воzza покост нуөм вөли „ди-сајын“, выл виç-вылын. Батө Һөбдис меным ичөтик коса да велөдис тази: бөгтис менө аслас кок-вож-костас, копыртөдис, кijasнас кутис коса-пу-бердө менчым кijasсөс да велөдис ыщкыны и ки вежлавны.

Өти төв гортын оли. Миш-Парас-ордын (Трөш-сиктын) кутли велөдчыны „салтыр“ лыдфыны да дышөдис. Том-на вөли-да, батө ез-на ну заводө аскөдыс щөщ. Мөд төв-кежлас менө сетлисны Һөбдинса волостнеј правлөњенеө, Павел-Миколдинын (Паңуков, писарын во кыжит-кымын овлис) велөдчыны писарө, да ез ло сени олөмыс—вөтлисны; ме-тај чајта, со мыј-вөсна лои вөтлөмыс: өтчыд старшина кыскис ыжыд сундукыс („казнаыс) зев мича ичөтик фөнга-јашщик. Менам сы-вылө вежөј петис да чунөн и видли јашщиктө, шуиг-моз: „аттө, мича, кушөм мича јашщикыс тајө!“ Старшина писаркөд виçөдлисны секи мөда-мөд-выланыс да сижө лунас-жө менө и гортө ыстисны,—чајтисны, көнкө: гугалас-пө Витторыд казнатө...

1901 воын мамө катөдис менө фөреваннејө, второкласнеј школаын велөдчыны (воггылис 1900 воын). Һөбдиныс кајим Һөлөн: ме-да, Өнө-Гриша-Саватөј-да (менама воча вок), Митреј-Өнис-да, Писар-Иван-Микајлө. Саватөјлы дыш лои велөдчыны да рөштво-бөрын дугдис, а ми кујимөн велөдчим пыр щөщ, щөщ помалим-и, пыр муним мед-воzza ученијасын. Обшежитөјейн олөмыс вөли бөгтөны 18 шајтөн во. Өнигөлөн да Микајлөлөн мамбатныс озыржыкөс вөлины (өтикыслөн багыс өбжещик, мөдыслөн—писар) да налы, фөрт, көккөджык вөли мынтыгныд, а менам

*) „Шонди петигөн зориз космис“-пјесаыс.

бат најовітліс сѡмын завод-чурка-помыг, дај гѡкыд вѡлі; кѡсјѡ-нын вѡлі бѡр гор-тѡ корны, да ладнѡ бѡстисны менѡ каѡеннеј шѡт-вылѡ бура велѡдчѡмѡј-куѡа (пыр вѡлі „первој ученикѡн“). Сѡреваннејса школаын вѡлі „бурсаын“—код: он-бара вѡлі јабеднїчајт, регыд „велѡдасны“—кутасны кык пельѡдыд да јуртѡ стенѡ клѡндасны. Сені велѡдчїгѡн ме певчејын вѡлі, нѡтајас тѡдмалі. Уна быдгама торјыс сені вѡвлі. Унаыг-і ушїтелјасыдкѡд ме шѡдѡкѡлдывајтлі. Гажа велѡдчѡм вѡлі! Бур-вылас і омѡлтор-вылас сені велавлім. Ставсѡ-кѡ сїјѡ кад-јывгыс гїжны—ыжыд нїга артмас.

Кытчѡ воштыѡны грамотнѡј мортлы? Пісаралѡм.

Сѡреваннејса школаын велѡдчѡм ме помалі 1904 воын, важ-ногѡн мај 27-ѡд лунѡ, сѡтисны сѡвїдѡтельство (быд „предметыг“ 5). Воѡд велѡдчыны-егкѡ окѡта-на вѡлі, да нїном-вылѡ, гѡм колѡ, дај он тѡд кытчѡ мунныс. Пісар-Мїкајлѡ (кѡнчїтїс „вторѡј ученикѡн“) ветлѡма вѡлі Тотмаѡ, ушїтелскеј семїнаріјаѡ кѡсјѡма пырны, да „провалїтчѡма“—абу прїмїтѡмаѡг. Ме сегога ег і шыѡдчывлы не-кытчѡ. Шѡктѡны-егкѡ вѡлі мунны аркїрејскеј пѡдвѡрјеѡ (Угѡгѡ) салѡмшшїкѡ велѡдчыны, да ачым ег окѡтїт. Сѡтлі прошење Сыктывдїн-карѡ, кушѡмкѡ „Степановскеј-Прѡкопїевскеј братствѡлы“, корлі ушїтел-места, да ез ло, весїг некушѡм ѡѡвет ез волы. Кытчѡ сегога воштыган ѡктад велѡдчѡм мортды? Ужавны вїзму-бердад да заводад пестѡ керавны оз вѡлі ков ыжыд грамота, а пісар-местајас оз вѡлі зев туплааны мї-воккѡфѡемыдлы. Батѡ вѡлі јѡна-ї шмѡнїтлас ме-вылын: не-мас-пѡ, пїјѡ, кѡч велѡдїм тенѡ-да, завод-чуркатѡ грамотнеја кутан бергѡдлыны да быд пес-течасѡ кѡч кужан „А“ пасјыны (батѡ вѡлі быд кѡлујѡ пунктѡ „А“, аслас нїмыслыг мед-воѡза шыпассѡ)... Сїз-нын і лѡгѡдча вѡлі ме тѡв-кежлас Богѡсловѡ мунны...

Кызкѡ, арнас-нын, батѡ кайліс Нѡб-мельнїчаѡ їздчыны. Гортѡ воѡм-мыгтї батѡ вїгалѡ: Вїтторѡс-пѡ важ ушїтелыс Сѡреваннејѡ корѡма, кушѡмкѡ-пѡ места кѡсјѡны сѡтны. Ічѡтїк нѡптор мамѡ лѡгѡдыштїс, ѡвї шайт гѡм сѡтїс, дај кайї ме парекѡдѡн Сѡреваннејѡ. Пырі ушїтел Мїкајлѡ Васїльїевїч Попѡв-ордѡ. Сїјѡ вїгалїс ѡемскеј начальнїк-пѡ Кулѡмдїнѡ корѡ гїжыѡс. Ме кайї Кулѡмдїнѡ, пырі служїтны 4-ѡд участкас ѡемскеј начальнїк (П. В. Красногорскїј)-ордѡ, „писец“—вылѡ. Тајѡ вѡлі 1904 воын, сѡнѡтабр 20-ѡд лунѡ (важ-ногѡн сѡнѡтабр 7-ѡд лунѡ, „прїчїстаја“—вечернѡѡ). Сѡкї ме мед-воѡзаыг-на овмѡдчї ас кошта-вылѡ. Жалѡ-ванне меным ѡемскејыд шљѡчкїс 5 шайтѡн тѡлыс, дај сїјѡ-на вѡлі тырмѡ бытѡѡ меным: 3 шайт вѡлі мынта патѡраыг (2 комлата), сѡјѡмѡн-ї кѡлуј мыгкѡлѡмѡн шѡщ (овлі Фак-Павел-ордын), а 2 шайтыс вѡлі колѡ аслым „на гулање“. ѡемскеј-ордын главнеј гїжыгас вѡлі П. Наѡїев, а меным вѡлі сѡтѡны сѡмын дав-ывгыс мы-сурѡ гїжыштны, некушѡм ас-гѡрса (самѡстѡятельнѡ) уж ез вѡв. Сѡерт, сїзнад мортдылѡн ужалан сѡмыд оз тѡдчы. Менѡ ѡемскејыд-ї вѡтлыны кѡсјыліс:

— Ты, Савин, не можеш работать, неспособен даже простую бумажку составить, придется тебе отказать,—шуѡ меным.

Менѡ зев јѡна шогѡдїс. Ме і вѡча сегога шуї ѡемскејыдлы:

— Вы-же, Петр Васильевич, ничего не даете мне самому делать, попробуйте, может быть, и выйдет.

— Ну, не стоит даже... А, впрочем, напиши-ка свою автобиографию, по-смотрим...

Ме гїжі „автобіѡграфїјаѡс“ (аслам олѡм-јылыс), гїжі куѡ војбыд, бура уна шаркѡдї, старайтчї кыз-мыј вермї. Аскїнас сѡтї. ѡемскеј аслас вежѡсын дыр лыд-дыс. Сегога корїс менѡ да јуалѡ:

— Ты это сам писал?

— Сам, конечно,—шуа.

— Не может быть! Это очень хорошо написано, ты, наверно, списал откуда-нибудь или кто-то другой писал.

— Я сам писал, Петр Васильевич, всю ночь над ней просидел.

— Хорошо. В таком случае я назначаю тебя помощником устькуломского волостного писаря.

Кулёмдинс писарын вöли Кõгта Ногіев. Сы-динын зев лõбьд вöли меным „помошникавныд“: кыт оз артмы, лучки велõдас вöли, бурõн indас. Жалõванье вöли 140 шайт во-гõгõрын. Секи вöли бурещ мунõ русско-японскей-война. Отчьд, 1905 воын гожõмнас, ме да старшиналõн помошник (Лыпин) ветлõдлим сиктыг-сиктõ, „позеленней список“ лõбõдалим. Донõз кайлим, а Жежимõ, ылын-da, его ветлõ—списокõ сиз лõбõдыштим. Кызкõ, морьд, сижõ кывõдма земскейды да корис мижанõс:

— Вы в Жежиге были?—жуалõ.

Лыпин шуõ: „были“—пõ, а ме ег лыет пõржавныд да шуи „не были“, миса.

— А откуда вы взяли цифры? С потолка?

Ме збыльыг пõтõлõкас секи вичõдли да шуи:

— Должно быть, ваше высокородие, оттуда...

Лыпинõс пуксõдис сизим сутки-кежлõ чижовкаõ, а менõ ыстис подõн („непрерменно пешком“) Жежимõ—35 килом. Мыж керан, быт каж. Вои донõ. Сетчõ ме-бõрға воис земскейсаң нарõшней (верзõмõн), сетис меным адресуйтõм пакет. Когали да лыдди: „Вы назначаетесь Савиноборским волостным писарем. Предлагаю немедленно вернуться и выехать на место службы. И. о. Земского Начальника 5 уч., Земский Начальник 4 уч. Устьсысольского уезда П. Красногорский.“ Вõлõмкõ, Савајагса писарõс мобилизуйтõмаõг война-вылõ да сы-местаõ земскейды и пуктõма менõ. Жуң тõлызын ме, Савајагса старшинаыскõд щõщ, муні Печераõ. Секи вöли меным дасквайт арõс.

Савајагсаң Шугырõ.

Савајагын писаравны лои меным зев еща—даскõль лун: важ писарõс абу-нын вöли бõстõмаõг война-вылад, мир лõõма-da, сижõ бõр сетчõ воис, а менõ земскей ыстис Шугырдинõ, волостней писарõ-жõ, Чисталов Тима-Иван-пыдди (сижõс чõвтисны жуõм-понда). Савајагсаң Шугырõз (150 километр) муні паракодõн да кызкõ Печера-жуõдыд менам узиг-кості паракодыд чукулõдлõма-da, пыр меным бõра кажитчис Шугырын: шондыс бытгõ петõ вöли рытыввыгсаң, мунõ војвывти да асыв-вылõ и летчõ. Оли сені даскужим тõлыг, да пыр сизі кажитчис... Овны вöли, õти-ногõн-кõ, ничево: уж ез вõв вывти уна, мынтõны вöли 23 шайтõн тõлыг (кантсельарскей рõскодыс—кабала, чернõла да сургуч аслам щõт-вылыг); сõмын, мõд-ногõн-кõ, сені-жõ и лок-вылас велавли: јõзыс „кержакјас“, јона вина жуõны да семјакостаныс лõка олõны-da, нинõм керигад і ме щõщ велали сені винатõ жуны. Вõли мунан вот перјыны деревнајасõ (зев ылынõг!), тõвнад кõзыд, кынман-турдан, да і „шонтыштчан“ винанад... Сегса соја-јуа вöли „чумак“—ордын-дај, прамеја сетчыли вина-вылад. Ез-кõ мамбатõј корны менõ сетыг бõр гортõ,—код тõдас, гашкõ, зикõз јуви-da...

Шугырын олигõн ме первојјаыг-на тõдмаси „политикаõн“—бурещ 1905 вога револютсияыг сетчõ вöли ыстõмаõг политическей ссыльнейјасõс, кык том мортõс, да накõд ме јона овлывлі. Вõли мунам јагõ да јона і сылам: „Марсельеза, „Смело, товарищи, в ногу“ да мукõд-пõлõс ыланкывјас. Унаыг ме-ордын і шобывлис урадник Јевлампей Попов, сõмын, колõ шуны, нєкор ез доңеситлы вылыса нащальстволы ме-вылõ. Вõли адзас револютсионней листовкајас либõ кушõмкõ нига, да щõктас сõмын пыдõжык идравны (ме вöли сецõмјасõс вiza правлєнєе-шкапјасын). Сені олигõн-жõ ме мед-воззаныг кывли грампонõн сылõм-ворсõм—вõли вайõма сетчõс олыг Никіфоров Малапей-Јогор да ворсõ дон-вылõ: јõзыслыг вõли бõстõ 5 урõн быд пластинкаыг.

Шугырдин сулалõ зев гажа инын, жужыд кыркõщ-јылын. Сувтан бужõд-дорас да вичõдлан-da, ылõ-ылõ гõгõр тыдалõ. Кок-улад визувтõ паскыд Печера-ју, мõдлапõлас—сінвакоф сõз-југыд ваа Шугыр-ју угõ, ылынжык—лõзалõ вõр, сысајын, ылын-ылын, Урал-из—Сабла-гõра да Тõвпоз-из, сахар-коф жежыд журнаныс нєбесасõ бытгõ пыкõны... Тõвнас вöли ме лычõн иславывла кыркõщ-јывсаңыс

Печера-ју-вылас (дні-кѳъ пола нывкѳс чојѳд даѳѳѳѳн ісковтны-а), гожѳмнас утка кыжывлі. Аттѳ, уна-жѳ сені утка быдтыѳѳ гожѳмнас! Вужа вѳлі мѳдлапѳлас да быд тын еѳд пукалѳны уткајасыд. Меыг-кынѳі сені севга ѳекѳд ез вѳв кыжы-сыд-да, тырмѳ-тај вѳлі, мајбыр! Сѳмын пішщальѳј чукла вѳлі-да, еша-же сурліс-а (пішщальсѳ ѳѳблі 1 шајтыг воѳѳа пісарыслыг, Чісталовлыг, да ытва-дырјі вѳлі жона і гыпка-лыјла куш порокнас,—сешѳмѳѳ вѳлі лыжыла, весіг стволыс дѳналѳ, кітѳ сотѳ. Ѳтчыд севга меныгм пішщальтѳ Ѳлѳксан Макаровіч Марѳушов, ущі-тѳл *), шыбітліс кыркѳщ-горулас дај чукуылтѳіс). Гажа-егкѳ вѳлі овны, да гортѳ корісны мамбаѳјас-да, лоі бѳр летчыны ѳубѳінѳ (600 кілометр-сајас лоѳ). Сетіган мекѳд щѳщ петіс ѳѳі актсізнеј контролѳр (сіјѳ і петкѳдіс менѳ, аслам гѳм ѳѳѳі ез вѳв).

Перѳ-ручкасанъ піла-ручкаѳ.

Гортѳ воі „Ілля-лун“-вечерњаѳ (1906 воѳ).

Пѳшті воѳмѳн-щѳщ менѳ мамбаѳ кутісны гѳтравны Тіјук-вылѳ (ортча керка-са ныв). ѳерт, ескѳ кѳѳ шуан—

„Тіјук авја, Тіјук міча,
Тіјук зіл мамбаѳлѳн,“

сѳмын кыѳкѳ меным сіјѳ ез во гѳлѳмвылѳ: ѳѳілаын щѳщ быдмім, ворсім да бытѳтѳ „тешкоѳ“ кажітѳѳ вѳлі гѳтрагныс меным сыкѳд, сы-вѳсна медгасѳ-і ег ышты ме „пырны ѳѳѳн“. Тіјук-„лыубѳв“-жылыг да аслам тѳждјас-жылыг менам гіжѳма кывбур „Тіјук“. Міш-Іван-гозја (Тіјуклѳн мамбаѳтыс) зев зілѳг да вывті ужаслі-вѳг вѳліны-да овмѳсыс налѳн ез вѳв зев омѳл. Муѳкѳдлы-кѳ, гашкѳ-егкѳ, сіјѳ і мед-ыжыдторжыс—мед-тыкѳ овмѳсыс шедіс, а раѳѳјтѳѳмыд ѳе-сешѳм колантор-нын, кыѳ шугѳ—„по-боку“, —а менам кыѳкѳ куш овмѳсыд-вылѳ ез пет вежѳј. Унаѳн-ѳд і вежлавлісны севга Тіјук-вылѳ (овмѳсыс-вылѳ, ѳерт), грѳѳітчылісны весіг менѳ нѳјтны-і быдтор. Меныгм секі ез-на вѳв весіг даскѳкјамыс арѳсыс-да, мамбаѳ ыстылісны поп-дінѳ јуагны, мед веѳѳајтас. Мамѳ весіг сетліс „залог“ (асгыс лѳз рѳч-ној дукѳссѳ). А ме поплыг ег јуаглы-ні, Тіјуккѳд ег ѳтлааслы-ні,—сіѳі севга і колѳ. Арѳѳ да тѳвсѳ гортын ужалі, а туж пукѳѳм-бѳрын, тѳвга Мікѳла-мѳдлунѳ, баѳѳкѳд муні Богослов-завѳдѳ пес керавны.

ѳереваннејѳ мамѳ вѳлѳн коллѳдіс, а сетіган пыр подѳн мунім-ѳіжгім куѳ-даѳјасѳн. Мунім дыр, ѳекушѳм шѳјтѳѳм ег тѳдлѳ. Коркѳ Щердінјас, Солѳкам-скејјас прѳјѳітім, коркѳ Урал-ізјас-вылѳ кыпѳдѳчім, „Појас“-гѳрајасѳд даѳѳѳѳн ісковтім дај, Богословѳ воім. Куѳа мунѳмгыд менам кокјасѳј пыктылісны да ѳѳѳ вежѳн-ѳѳж кујлі патѳраын (патѳраным вѳлі богословса старшіна-ордын, сетѳѳ вѳлі сувтлывлам сѳмын кор-сурѳ куреѳныг пріпасла волігјасѳн). Куреѳным міјан вѳлі Богословсаѳныс 20-кілометр-сајын. Сетѳѳ вѳчім чѳм (керка), пывган, пач течім кірпічыг. Кірпічсѳ катлім даѳѳѳѳн Богословыг; ваыс ез вѳв, да лымјыг вѳчлім. Куреѳнын ужавны (пісаралѳм-бѳрад) зев сѳкыд вѳлі меным. Петан пѳс-таѳ-вылад пемыдѳн-на, лунтыр лым-піын коскѳѳыд ујалан, пілітчан, увјыган, став увсѳ да пу-јывјассѳ колѳ кѳѳѳѳрын сотны, севга поткѳдчан (секі і тѳдлі ме „завѳд-чуркатѳ“: сіѳім вегт-куѳта пескыд ѳѳва потѳ, піѳѳѳ чуркајастѳ лоѳ вѳлі сортѳмѳн поткѳдны, тувјасѳн; а кын пуад ѳінѳм оз мѳртчы: кучкан вѳлі нѳшнад тувјад да бѳр четчас). Чѳмјад пыран пемыдѳн-жѳ, муѳыдла гојныд оз ков весіг, жмуткыган нар-вылад да шѳј-моз і унмовѳган. Ѳтчыд ужалігѳн мі баѳѳкѳд прѳрѳ-дім зев ыжыд пожѳм, сіјѳ кыѳкѳ бѳквыв пѳріс да вегкаліс Јаков-даѳ-вылѳ—сылѳн кокыс вѳлі чегѳма. Ме летчылі Богословѳ вѳвла да мѳдѳдім даѳѳѳ болѳні-чаѳ. Баѳѳ ме-вылын пыр вѳлі геравлѳ да зыѳгѳ: пілітчігјасад вѳлі еѳѳсѳј менам бырас да пілатѳ кыскавны он вермы; секі баѳѳ лыкыс тракнітас пілатѳ да горѳ-дас вѳлі: „кыскав, пісар! Тајѳ-ѳд теныд абу перѳ-ручкаыд!...“ Ме тѳлыг-кымын ужалі да ѳѳі асывоѳын і пышјі баѳѳ-діныг, куреѳныд. Пыр котѳрѳн летчі Бого-

*) Лыјлѳмаѳѳ вѳлі жежыдјас 1919 воын.

словё. Сетісаң сесга веккалі Руднікё (Богословсаң 15 кілометр). Первој земскеј-ордё гіжыгё інмылі, сесга пырі ыргён руда пержан-інё, Фроловскіј руднікё, контораё. Земскеј-ордын служітігён батё воліс Богословсаң (куруҕаҕаҕыс) менё корны гортё петны, да ме ег оковіт, колтчі. Руднікын ме 1908 воын гётрасі—ваі гёлынік-нылёс. Сені-жё ме і призывајтчылі (1910 воын), да салдатё ез боеҕны, колісны II разрада раҕнікё (сінмён омёла адҕа-да). Уралын-ме „ҕімёгоріті“ ставсё ноль во да жын. 1911 воын, март тёлығын, ме сетісаң муні Украінаё.

Украінаын.

Украінаё мунёмыс менам артміс кычкё друг, лёгёдчытёг. Сетчё мунліс вој-дёржык-нын Фроловскеј рудніксаҕа менам ёті тёдса штејгер (технік). Ме сылы ётчыд шуткаён-моз і гіжі: ем-кё, міга, кушёмкё подковащещеј служба-места, ме-ег-кё, міга щёщ сетчё локта. Штејгерыд меным телеграмма ыстіс: ем-пё места руднік-контораын, жаловаҕаҕа-пё 40 шајт дај паҕера-пё дағ (ме вёлі секі боста 35 шајт, паҕера вёлі ас-щёт-вылыг), сесга телеграпён-жё мёдёдёма туй-вылё гём.

Секі ме мед-воҕзаыг-на пукылы појездё, відлі көрттујёд мунём. А јона-жё первојтё вёлі пола: мед-ескё, міга, (мёвпавлі) загрекі, ез-жё кычкё пасмун да дрёб-ав став појездыс—сещём ёджё сіјё нуё-да. Муні ёкмыс суткі-чёж: Јекатерібург, Челябинск, Уфа, Самара, Пенза, Харьков, Полтава-пыр. Туй-пом вёлі Кривој-Рог (Херсонскеј губ.). Ёдва і воі. Гём ескё бостлі-жё туй-вылё, да Јекатерібург-гёгё-рёҕ сёмын і нуі, сесга гувалісны ҕептыг. Ладнё јешщё, белетёј вёлі кольёма жылетка-ҕептё-да, ез четчёдны кытчёкё менё појездыд. Нёшта вёлі кольёма „сізімур“ (2 коп.), да сіјё „деҕаён“ і муні... Мыкё-мында аслам сукар вёлі-да, сесга Сібырсаҕа вёлі локтёны бёр гортаныс Полтава губерҕауҕа крестанін-гозја да најё вердыштісны-да, ег-жё-тај шыгла кув-а...

Первој служіті Ракмановскеј руднікын (кёрт руда пержан-ін), сесга Червоннеј руднікын. Імперіалістическеј војна-дырјі (1914 воё) менё мобілізујтісны, нулісны Херсон-карё, сёмын војујтыг салдат-тујё ег шогы да бёр леҕісны. Секі ме пырі служітны ыжыд руднікё—Бранскеј аксіоҕернеј обшествоса Карнаватскеј руднікё. Тајё руднікас ме олі 1918 вога јуҕ тёлыгёҕ. Секі пансіс гражданскеј војна, Украина бостісны ҕемечјас гајдамакјаскёд, руднікјас сувтісны, ме і локті сетыг Комі муё.

Гажа Украінаын оломыс коліс меным зев ыжыд впечатленьё—ёні-на кор-сурё каҕтывла сетчёс пріродасё, да гажёј бырлё бытёё. Міча, ҕебыд, музыкаль-неј украінаса кывјыс, украінаса ныв-зонлён гажёдчёмјасыс, ылёмјасыс, ворсём-јасыс, „трепак“ да „гопак“ јёктёмјасыс ёні-на бытёё сін-воҕын. Тані-кё кор-сурё кывлан кушёмкё украінаса ыланкыв (шуам көҕ „Засвыстали казаченькы“, „Реве та стогне“ лёбё „Ой у лузі“), мукёд-дырјіыс вегіс нотајас-вылыг ылём,—нёті бытёё оз мун украінаса ыланкывлаҕыс—аксентыс оз арты: „маты“—пыҕдёі шуёны „маты“, „сердеҕко“—пыҕдёі—„сердеҕко“. Ме бура регыдён велалі украінаса-ногён горҕитны, вегіс унаыг ворслывлі щёщ украінаса пјесајасын, өпектак-јас-дырјі. Сы-понда, дерт, бура уна аслам пјесајасё тёдчымён пырёма украінаса оласногыс („Ыжыд мыж“, Вабергач“).

Февральса револутсіја-бёрын менё бёрјылісны руднічнеј комітетё. Секі ад-міністратсіја-пыщкыг локжык јуралыгјассё мјан руднікын (дај мукёдлаын сіҕ-жё) робочејјас тачкаён кыскавлісны: бостасны вёлі ыжыджык технікёс, пукёдасны тачка-вылё, гургасны дај пукылтасын кытчёкё руда-чукёр-бокё. ҕешыд!.. Мі (руднічнеј комітет) бостім мед-бур казармасё да востім сетчё клуб, щёщ-стсена лёсёдім өпектакјас пуктыны. Ме гіжлі сені посҕідік кык пјеса: ёҕісё рочён а мёд-сё украінаса кывјён, да сіјё клубас і ворсім.

Октябрьса револутсіјалён гыс воіс сетчё бура дыр-мыҕы-нын. Бура дыр мі олім ҕинём прамеја тёттёг. Вегіс кор мунё-нын гражданскеј војнаыс, і секі-на он вёлі тёд, коді мыј-вёсна ковагё. Март тёлыг-помлаҕыс 1918 воын мјан руднік-

гөгөрын мунисны гырыг кочас немечјаслөн большевикјаскөд. Өтік тыш ми вижөдим курган (мылк)-вывған биноклјасөн. Пушкајаслыг гимгөмјассө, виңтовкајаслыг шковгөмјассө пулемјотјаслыг гаргөмсө кывлим, весег атакасө адзылим. Мөд лунас ветлим коч-местасө вижөдлыны (кілометр 5-6-сајын вөлі рудникған) да шөј 10-кымын адзылим сетыг, ставыс том-улов јөз, быдөн гөлөмјасным мијан зугылт-чисны...

Јуң тölысын вөлі переміреје-код-да, секи бурещ ме і веккалі Украинаған бөр коми муө локны. Кысгим ми (віт душа аслам семја) дас-ноль сутки-чөж. Быд-ама нуждасө ми секи төдлим. Көт кушөм-сурө көлуј мијанлыг туж-вылын дрөбитис-ны мешөчникјас, көт уналаын сувтөдлісны шоблісны, кызкө-таж ловјөн-жө ставным воим гортөз-а.

Крестана уж-бөрдө ег вермы кутчысны.

Тази ме ветлі-муні бура дыр—ыжыд кышов гөгөрти,—

„Паккыд мулөн, вольнеј өветлөн

Ңекөн абу помыс.

Ылын, јөзын дыр ме ветлі—

Локти даскык во-мыт“.

Гортө (Ңобдинө) воі паракөдөн зев воэ асывоэын, јөзыс уэоны-на вөлі. Трөш-өикт век-на бытөө важ-кодъс. Со, і асланым керканым тыдовтчис, важ-мозыс-жө-на зик сулалө, сөмын кызпуыс өшиңулын менам мунігөн ез вөв. Аслам гөлөмјө быдөн јөккө ңимкофјла, дај полишта бытөө: „кушөма бара примитасны менө-а?“— мөвпала. Өд даскык во ветлі, да гортө сөмын 6 шөјт гөм ыстылі, а пемөтө сы-ыг-на ешажык мөдөдлі... Пыри өшиңув-јөрө, сувти кильчө-дэос-дорө, пункті көлуј-нопјөс дај гөлдчышти. Кылө, мамө петис.

— Код крещенеј-нө сені?—јуалө, гөлдөсыс важ-кодис на-і, абу вежөма.

Ме гөлдөсө вежыштөмөн рочөн шыасі (шмоңитыштныд і секи-на, со, колө вөлі):

— Пусти, тетушка, отдохнуть.

Ме ог төд, кушөм-ногөн менө мамө пырыг-пыр і төдис. Ме весег пігмө ег гжлы локтөм-жылыс-ны, ңекөд ез адзыв өшиңөд-ни.

— Абу-ө Виктор? Те, шошөјт?—вогтіг-мозыс јуалө.

— Ми, мамө, ми...

Паныдагөм, сывтырјөн кутим сыли-гөгөрнымөс мөда-мөднымлыг—кыкнаным-лөн сінваным петө, бөрдөм гаж-бырөмла, ңимкофнымла... Мамө керкаб укөдчис да чуксалис, кылө, ставнысө. Сы-бөрын сегга і ми пырим. Кушөмкө зев гырыг ңывјас чөпөсјисны паччөрлаң. Бөтө пукалө лабічын, пызан-пельөсын. Чөлөмајт-чим аја-піја.

— Шөјтчы-жө, піјө, лок,—шуис бөтө, ачыс зумыштчөма-код.

— Тајө-нө ңывјасыс кодјас?—јуала мамөлыг.

— Тајөјас? Чөјјасыд, Викторушко: Натаљ-да, Ірина-да, Марја-да...

Со-өд, дыртө ветлігад весег асыд чөјјастө он төд: менам гортыг заводө мунігөн вөліны најө зев-на поснөдикө—Ірина кага-код, а Марја јешчө ез-на і вөв...

Төдмасим, овмөдчим. Семја лоі ыжыд—дасвіт душ, сојігјасөн пызан-сајө ве-гег огө төрө. Бөтөлы ме сеті став өмөс, мыј воис Украинаған (шөјт 150-гөгөр „керенкајасөн“).

Зөң тölыс-чөж ме гортын өлі. Бура унаыг мөвпавлі: кызі-нө ми воэө-вылө овмөдчам? Ме ачым өмөла төда крестанскеј ужтө (гөр-помө-ни, көзны-ни, зөрөд чөвтны-ни немөн-на ңекор ег кутчыслы), а семја-вылө надеја нөти ез вөв, ыштө вермасны пөрны најө крестанаб. Мыј вөчны, кызі овны?.. Бөтө шулис-нын гоз-мөдыс: лбө-пө, піө, воччина кор да ужө кутчыг, лбө-пө кушөмкө служба-места аслыд корө, а ме-пө вердны тіжанөс ог вермы. Фөрт, сизі—мыј сетчө воча шуан? Күти ме места корөны.

Нюбдинсаң Сыктывдинкаро.

Отчыд адқи ме „Зырянская жизнь“—газетыг жүөр: Озолса волісполкомлы-пö колö секретар. Менам і сы-вылö-нын вежöй петіс. Сöм суріс 15 ур, сесга ез ын вöв (мыј вајлі, ставсö батö бергöдіс гојом-жуöмыс), дај мөдöдчі Озолö подöн. Первојја лунас летчі Кöрткерöсöз. Пезмög-улын ем перевоз-код, ічöt ва-дырјі ескö кос сеті, буракö овлö да лöгыд ветлыныд, а менам летчöм-шөрö бурещ став Ежваыс вöлі јона тудма-да, лоі кевны—гөгјöз вöлі ваыс. Кöрткерöс-перевоз-дорö воç-на воі, шондіыс пу-судта-кымын-на вöлі. дум богтіс менö Мажаö сетіган вескыда мунны. Перевожщік ыеуна індіс кыті колö мунныс, сöмын шуіс-жö: öні-пö ваыс ыжыд-да, öдвакö те воан Мажаад, он-пö вермы вужныд важ-Ежвасö ве-гіг. Ме муні. Муні-да, муні-да, кущöмкö зев візув ју воіс. Кодлыгкö веткісö богті дај вујі. Пемдыны-нын кутіс. Ме век-на муна. Туј-код вöлі, дај сіјö вошіс, бытöкө кытчöкө ставнас разаліс, когміс. Лысва-нын угіс, а ме век-на муна Мажаö. Коркö воіс зев куç ты. Öтарö ветла, мөдарö ветла—вужны ынöмөн. Мөдöдчі сесга ты - пöлöныс мунны. Муні да муні да коркö і жежыд вічко дөвкнытчыс. Віçöда дај мөд вічко тыдовтчіс. Меным быдөн ымкод-жык лоі—Мажаад-тај, міга, воны-жö куті... Го-трустö, робота! Вöлöма-кö, Кöрткерöсыд бөр мытчыöма. Сіç сесга ег і волы Мажаад ме. Уçі перевоз - керкаын да аскінас Озолö летчі. доçсаң Озол-туј-вежöз 15 кілометрыс унжык лöб. Менö кущöмкö доçса тöтка вöлөн сетчöз летчöдіс да корны кутіс өм чöлкөвејөн жыңјон, ме сеті 15 ур, сесга ез вöв. Ферт-ескö, сіјö вывті-жö еща кольыгöмгыд, да мыј керан, абутöмтö-öд он өет. Тöтка пöттöчыс менö ідіс да броткіг - тырјі летчыс карлаң. Меным Озолöз волыны ез удајтчы. Перевожщікыс вісталіс: секретарыс-пö тöрыт локтіс-нын. Менö шогöдіс быдсөн. Курітчі Ежва - кыркöщ - јылас да мө-дöдчі бөр гортлаң. друг сесга думышти: „час-жö, міга, карöз летчыла, абу - ын тагаң зев ылын (15 верст), гашкö сетыс мыјкö сурас“. Бергöдчі Лöм - вöлököд Сыктывдин-карлаң тінгыртны.

Јуль 24 лунö 1918 воын ме мед - воçзаяс - на віçöдлі адчылі асыным комі карнымöс—Сыктывдин-картö. Кытчö пырны, код-дінö шыаслыны? Пырі мілітсіјаö. Карса мілітсіјаас јуралығын вöлі Öндрей Грігор. Сівков (таво кулöма), ујездув-саас—Адріанов. Ме на-дінö мед-војдöр шыагі. Јуагісны—кущöм ме морт, кöнјасын вöвлывлі, мыјјасын служітлывлі, Ме ставсö вісталі. Најö бура дыр-на ас-костаныс сөветујтчісны да шуісны менö богтны служітны мілітсіјаас фелопроіз-водітельöн. „Но, ладнö, —німкод-пырыс мөвпала,—места суріс“. Гортö кајлі па-рекодöн (сöмсö уждыліс меным с.м. Јак. Попов) да вајі карö асым семјаöс, дај öні-на, со, Сыктывдин-карын жырујта...

„Нюбдинса Віттор“.

Сыктывдин - карö ме воі 1918 вога јуль 31 - öд лунö, служітны куті август 1-ја лунсаң. Став аслам уж-јылыс ынöм гіжны. дас во-чöжөн быдсама ужсö лоі нуны. Мілітсіјаад служітныд ег вескав: ме-местаö вöлі бөстöмаөг мөд мортöс, а менö індісны Чрезвычайней коміссіјаö фелопроізводітельöн-жö (председательас вöлі Адріанов-жö, роч, матрос). Жалöваңне вöлі ічöтік-да, јона çескыда лолі ов-ны ыжыд семјанад. Унаыс ңаңным ез вöв-да, куш шак-вылын овлім: гоçја шак вотны вöлі вөрö кајлам, шак-васö паңалам, а щаксö ңаң-пыфöді куртчалам... Пасібö покојней с.м. Јаковлевічлы (Поповлы), сіјö унаыс пікö-воігјасөн мездывліс, табакнад менö унаыс лыкмöдліс-і...

Секі вöлі Сыктывдин карын шочініка петö „Зырянская жизнь“-німа роч газет, редакторас вöлі с.м. Ів. Розанов (врач, роч). Меным зев окота вöлі пемыд комі војтырыслы сетыштны газет - пырыс ас-кывја гіжөдторјас, чуксавны выл олöмлаңыс комі кывјөн, комі гіжөдөн. Понді шочініка гіжавны комі кывбурјас. Мед-воçзаяс вöлі „Гöрд звөн“ (петіс „Зыр. ж.“. 1918 вога август 18-öд лунö,

18-дд нумерын), кырымавлі „Небдын-са Вит-тор“ роч шыпасјасдн, комиыс ез-на вѳв секи-да. Секісан і днѳз сесга колі менам гіжан-псевдонімѳј „Нобдінса Виттор“. Гета вѳлі кушѳмкѳ кывбур Розановлы газетѳ леѳѳм-вылѳ, да сіјѳ корас вѳлі щѳщ роч кывја „перевод“ (быд кывбур лолі гіжны кык ногѳн—комиѳн дај рочѳн). Шыаелі уісполкомѳ, оз - ѳ поѳ, міча, газетас торјѳдыштны ічѳѳтік пельѳс җік коми гіжѳдлы, да Ваг. Петр. Осіпов (јуралыҗас вѳлі) шуіс: днѳ-пѳ җе-на сет-чѳз җелаыс, ғырыҗыкторјас-пѳ колѳ вѳчыс.. ѳні каҗтыштла сіјѳ каҗјасѳ да збылыҗ бытѳѳ „җе сетчѳз җелаыс“ секи вѳлі—мед-гѳкыд пѳраыс-ѳд секјасѳ вѳлі, кыҗ-һін коми кывја гіжѳдјас-вѳсна секи вѳлі тѳҗдыҗныс..

Сетчѳз, 1918 ѳд вога август тѳлыҗѳз, ме комиѳн җеҗор-на немѳн ег гіҗлы нінѳмтор. җерт, ег кужлы ме секи мѳвпыштны весіг, ыштѳ лола коркѳ коми поетѳн лѳбѳ коми драматургѳн, дај гіҗлі (ѳні гіҗа-і) ег „слава“ корѳм-куҗа.

Октябр тѳлыҗын (1918 воѳ) ме пырі коммунист-партијаѳ,—секи ме вѳлі Чрезвыч. Комиҗҗіаын секретарѳн-һін. Ғекабр тѳлыҗын пухтісны менѳ щѳщ газет редаксіја-кольегіјаѳ. Сіјѳ тѳлыҗнас-жѳ муніс ујездувса мед-воҗа партконферен-тсіја да менѳ пухтісны Чрезв. Комиҗ. јуралыҗѳ. Сѳмын і тајѳ ыҗыд ѳтветствен-еј уҗсѳ нуігѳн ме ег еновтчыв комиѳн гіжѳмыҗ да вылҗ коми ыланкывјас (мо-тивјас) лѳгѳдлѳмыҗ. 1919 вога јуҗ тѳлыҗын вѳлі ујездувса 2-ѳд партконферен-тсіја. Менѳ бѳрјісны укомѳ, секретарѳ. Уҗалі сені 1920 вога октябрѳз. Укомын секретаралігѳн ег-жѳ шыбытлы коми гіжан-уҗсѳ. Вѳлі вѳчан-вѳчан кушѳмкѳ җела партијнеј уҗ-куҗа, да сені-жѳ і коми кывбуртѳ гіҗыштан, мыкѳ дум-вылад уоас-да. Лѳбѳ балалајкаѳн коми ыланкывјаслы мотивјастѳ вѳлі лѳгѳдла. Балалајкаѳј унҗыкысѳ сулавліс аслам гіжан-пызан-дорын, пыр-һін ки-улын вѳвлі. Унаыҗ ме балалајкаѳн петавлывлі і стсена-вылѳ—ворслывлі ыліг-тырјі асҗым ыланкыв-јасѳ (кывбурјасѳс).

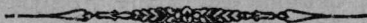
1918 воын-жѳ, нојабр тѳлыҗ-помын, воҗеіс Сыктывдін-карын Коми комиҗҗіа. Сені ме јонҗыка тѳдмаҗі коми кыв-вѳсна тѳҗдыҗыҗаскѳд: Жан-Морѳскѳд (І. Ғ. Чісталов), Ілья-Васкѳд, Ваг-Педѳркѳд, мукѳдјаскѳд. Пјесајас гіҗны ме секи-жѳ бѳгтѳі. Мед-воҗа пјеса менам вѳлі—„Корасыс“ (ѳті торја җеш), сесга украинаса җеш—„Бувальщина“-вылыҗ лѳгѳді комиѳн „Гудрагѳм“ (тајѳс оз пѳз шуны җік „переводѳн“: украинаса пјесаас пѳнѳмарсѳ ѳпімыс гѳгѳрвоѳ, а менам лѳгѳдѳмын оз гѳгѳрво, сурѳсыс, җерт, ѳті колѳ-а). Сы-бѳрын гіҗі драма „Ыҗыд мыҗ“ (укра-инаса нога-жѳ), сесга „Шонді петігѳн җоріҗ косміс“ (җік коми). „Ыҗыд мыҗ“ мед-воҗаыҗ ворсім 1919 вога феврал тѳлыҗын. Секи-жѳ, буракѳ, котыртчіс міјан „Сыкомтевчук“. Театрын ворслывлім јона, гѳлѳмыҗ бѳгтҗылім, кѳҗ бѳртінас еҗа лѳһлыны лолі-а. 1920 воын, јанварын да февралын (җеҗыдјас волѳм-бѳрын), мі труппаһн ветлім коми сіктјасѳ—Сыктыв-воҗѳ Појолѳз, Еҗва-катыдлан Вомынѳз.

Ок, ставсѳ-кѳ гіҗны, кыз-жѳ җіҗа ескѳ артмас! Куш ыпектакаѳм-јывҗыс-на поҗас гіҗны быдса „том“.

Воѳд-вылѳ менам емѳс ғырыҗ думјас-на ескѳ-да, ог тѳд вермыла-ог мыкѳ вѳчыс-а. Колѳ уна-на коми пјеса гіҗны, колѳ міча да бур коми операјас лѳгѳд-ны, коми поемајас, повеҗтјас, романјас гіҗны. Помтѳм уҗ! А мед-ыҗыд моҗыс со мыҗ: коми уҗалыҗ јѳз-пѳыҗ кыпѳдчѳны-петѳны вылҗ коми гіҗыҗас; мі аҗным пѳ-рыҗмам-һін, муҗам, колѳ вылҗасѳ велѳдны-тујдѳдны, медым-ескѳ наыҗ артмісны бур коми гіҗыҗас, пролетариат ідеологіјаа гіҗыҗас. Тајѳ „сменасѳ“ лѳгѳдѳмыс—ѳтітор. Мѳд-кѳ, колѳ коми література кывсѳ бурмѳдны, мічмѳдны, јогсѳ сетыҗ јансѳдны,—кыҗ шулѳны, шылѳдны-мольдѳны, да воны реҗыдҗык ѳтувја коми лі-тература-кывѳ став коми војтырыслы. Меным каҗітчѳ, бытѳѳ міјан коми гіжан-ноҗным јона кутіс җуҗыны, җуҗѳ бытѳѳ мед јонасѳ „коми грамматика туј піҗкѳдыҗ-ным“ міјан—Молодсов Сандрѳ-Вагѳ: сујалѳ сы-мында „җеҗісјас“ (поснѳдік „чер-точкајас“) — „1-ј, 2-ј, 3-ј да 4-ј җтепѳні“,—весіг җікѳз торкыны верман. Гашкѳ-ескѳ, сорһи-вужјас сіҗі-і колѳ, сѳмын сіјѳ, јортјас, вывті-һін җешкоѳ!.. Кыҗкѳ

колѳ мијанлы мездысны сыы, „пока не поздно“, а бѳрѳ слѳј-нѳ-вежѳе оз оур сесга, матѳ воам. Ҷик „дефѳстѳг,“ деѳт, оз поѳ гѳжны комѳн, сѳмын быд кыв „дефѳсавны“ оз-жѳ ков. Ме чајта, кодкѳ-да кодкѳ сувтлас-на-жѳ сещѳм „грамота-ыслы“ паныд. Тајѳ ужыс—комѳ лѳтература-кыв лѳѳѳѳѳмыс—зев ѳѳкыд уж, другѳн бертыштны ставѳѳ он вермы, а колѳ, зев колѳ. КАПП та-понда јѳна-жѳ зѳлѳ да тѳждыѳѳ.

Но, сесга тырмылас. Борја кывјын нѳшта шуа: ыжыд атѳѳ комѳ војтырлы менчым гѳжѳѳјасѳѳ бур-тујѳѳ да пыѳѳѳѳ пуктѳмыс-вылѳѳ! Мыј верма, воѳѳ-на кута ужавны комѳ јѳзлыс культурасѳ кыпѳѳѳѳм-вѳсна.

Комі гіжодкыв-Јылыѳ.

(НАПП 2-öd конферентсіја-вылын Ільа-Ваелөн доклад).

Кушдм кывјөн лезалоны нгајас—сіјос мі шуам гіжодкывјөн, література кывјөн. Унжыкысө сіјо гіжодкывјыс став велддчөм јозыслөн **өтувја** кыв, мукд-дырјыс і став јозыслы, став натсіјаыслы гөгөрвоана кыв. Сещдм гіжодкывјыд дерт-нын іфеал гіжодкыв.

Ме шуі-нын, міса, гіжодкыв **өтувја** кыв. Мыј-јылын-нө ошалө (мыјдн обусловлівајтчө) гіжодкывјылдн өтувјалуныс? Сіјө ошалө со кушдм кујім тор-јылын: 1) гіжодкыв **өті-пөлөс шыпасјасдн** пасјысө (шріфт), 2) гіжодкывлөн пыр өті-пөлөс, чорыд **вескыдгіжан**-ногыс, гіжан сігтемаыс (орфографіјаыс), 3) мед-шөр торјыс: гіжодкывлөн ем өтвывса **норма**, мөд-ногөн-кө шуны, гіжодкыв оз бост сорнісікасјасыс став формасө, став уна-пөлөс мөдмөд сорнісікасјасын шуган шыјассө, бостө сөмын өтікөс, оз-кө өтікөс—кымынөскө інөг.

Быд сорнілөн емөг сорнісікасјас, діалектјас. Сіјдн-бурещ өтувја кывјыд, література кывјыд некытдн јенежаң оз ус. Тілзөм-дн-пессөмдн-нө куѳадн-куѳадн вөчсө, дорсө. Быд гіжодкывлөн ем куѳ-ө, жеңыд-ө (унжыкысө зев куѳ) історіја.

Сіѳ-таѳа (прөстеј) комі јөз, весігтө код-сурө комі гіжысјас щөщ, мөвпалөны—комі гіжөд-пө міјан зев-на выл, вылза-на щөщ комі гіжодкывјыс, сіјө-пө 5-6 арөса-на сөмын. Іна-ө (збыл-ө) сіјө сіѳ? Та-вылө воча шутөѳ сувтам өніја гіжодкывным-дінө, сөгга віжөдлам сөгаң бөрлаң, віжөдлам кујімладорө, кујімлаңө: шріфт-лаң, орфографіјалаң, кыв пормалөң. Төдмалам, кыѳі тајө кујім торјыс өніја выјөѳ воіс, кыѳі најөјас воѳө тувтчалісны еволүтсіоні-рујтисны.

Шріфт. Комі шріфт-вылө колө віжөдлыны кыклардөгаң: 1) **кушдм** шыпасјасдн (латіндн, рочдн, с. в.) гіжөны, 2) кыѳі пасјөны сещдм комі шыјассө, кодјас абуөгө сіјө јөзыслөн, кодлыс алфавітсө бостөма. Мед-воѳа комі шыпасјас лөгөдлыгыс вөлі Степан Перымскеј. Сіјө лөгөдлөма шыпасјастө 1372 воын. Сіјө вөлөм төдө комі кывјыс-өтдор роч кыв, славјан кыв, грек кыв. Тајө кывјасса шыпасјас-сертныс і лөгөдлас сіјө комі шыпасјастө, мед-јонасө, тыдалө, грек кыв шыпасјас-вылө віжөдлывлас комі шыпасјастө лөгөдірад. (Сіјө

лөгөдлөмә киһн гижөм, рукописней, шыпасјас-герти: сектө-өд ыга личкалөмөд ез-на вөв). Степан П.-дырга гижөдыд мијан зев еща колөмә, сы-понда огө-на төдө, кыҗи пасјыөгө вөлөм **став** комі шыыс. Төдам сөмын: мукөд аслыс-пөлөс комі шылөн (з) вөлөм аслыс пөлөс пас (Δ), мукөдыслөн (с, з)—кущөмкө шыпас-динө содтөд пасјас, шуам, „**Г**“ пасјавлөмәөг „**Ш**“ вылө чүтик, (запјатаја) пунктөм-өн (R').

Степан П.-лыг шыпасјастө вунөдисны, го во-мысти оз-нын вөлөм төдны. 18-өд нем-помын бара бостчасны гижны коміөн. Секи гижөны-нын роч шыпасјасөн, либө вегиг славјанаөн (Шергин). Мукөд аслыс-пөлөс комі шысө (з, ж) кык роч шыпасөн гижөны, мукөдсө содтөд пасјасөн (ө).

Г. С. Лыткін богтис роч шыпасјас-жө, сөмын ыбыд јитөдәнтөм (согласный) шыјассө кутис Степан П.-моз-жө чорыд шыпасјас-вылө чүтик пунктөмөн пасјавны ('н, 'т, 'с, 'л, 'д, 'з).

Финн учөнејјас Шегрен да Кастрен, сөвә ест.*) учөнеј Видеман гижалөны Лыткін шыпасјасөн; аслыс-пөлөс комі шыјассө, шуам, **ч, ж, з** кык шыпасөн гижөны (т's', dz', d'z'), ыбыд јитөдәнтөм-јасөс (тѣ, да сиз воэө) чорыд јитөдәнтөмјас-вылө запјатаја пунктөмөн (t', d', n').

Молодсов В. А. лөгөдис: 1) **ж, з, 2) т, д, н, л, с, з**; богтис латинскеј **d**, роч **щ; ө, ј**—кысөны-нын зев важысаы (1812); „**е**“—Г. С. Лыткін-жө-нын јевропаса „**е**“ значеынеөн („э“-пыѣѣ) гижис.

Ми адҗам комі шрифт-јылыг кујим-пөлөс направлеыне 1) **роч шыпасјасөн гижыјас**, ынокущөмә вежлавтөг. Тајө направлеынеыс богтө 18-д нем помсаы, гижөны сиз духовнеј семінаристјас, прот. Шергин, (1818.) Красов, Тсембер А. А., уна мукөд посныжык гижыјас; 2) **роч шыпасјас-динө комі шыпасјас содталөмөн гижыјас**. Тајө направлеыне зев-жө важга. Флеров (1812 во), Савваитов, Г. С. Лыткін, Рогов, Куратов, В. А. Молодсов; 3) латин шыпасјасөн **гижыјас** вөліны сөмын рытыввыв јевропаса учөнејјас: Шегрен колан немса 30-д војасын, Кастрен—40-өд војасын, Видеман с. в.

Тајө кујимнан направлеынеыслөн өни-на емөг надорсулалыг-јас. Шөр-направлеынеыс өни ыжыдалыг направлеыне. Вель јон і латин шрифт-дор муныг направлеыне (шуам, Грен) лока јонөг і зик роч шрифт-дор олыгјас (Коданев I. М.). Төдам ми, во-мөд-сајын јон фискусеја мунис. Сөмын зик роч шрифт-дор муныгјаслөн да латин-дор олыгјаслөн **конкрета** алфавит өнөз-на абу.

Гижан елөтема. Быд кывлөн ем аслыс-пөлөс шы-законјас. Шуам, роч кывјын „**і**“ воэвылын јитөдәнтөм шыыс пыр ыбыдө, ыбыд шы бөр-вылын „**ы**“ оз вермы лоны, сиз воэө. Комі кывјад тащөм законјасыс абуөг (di, ti, zi, јыв, ыыв). Сені бара емөг аслыс-пөлөс шы законјас (судѣа—судја, додѣа). Став шыјассө на-кост ужалан

*) Естоыечјас.

законјаснас і ставнас шуоны **шы-сістемайн**. Комі кывјын өті-пөлс шы-сістема, рочын мөд-пөлс. Роча-коміа шы-сістемајас мөда-мөдгыс зев јона торјалоны. Вермам мі, шуам, тајө кык кывјас өті шыпасјасөн гјжны, сөмын огө вермө гјжны өтүвса гјжан-ногөн (сі, сі; колі, колі, си, коли). Колө быд кывлы аслыс-пөлс **гјжан-сістема**. Колө бостны сещөм гјжан-сістема, коді лөгалө шы-сістемаыслы. Ем спетсіаль математікаа формула, код-герті поңө артавны, кущөм гјжан-сістема кущөм кывлы лөгалө. Сіјө формула-гертіыс өніја гјжан-сістемаыс бурещ лөгалө комі кывлы.

Кущөм-жө мјан өні гјжан сістеманым? Со кущөм: быд шылы (фонемалы) торја шыпас, быд шылы сөмын өті шыпас. Шуам тајө сістемасө **наукаа сістемайн**.

Рочјаслөн абу сің. Рочјаслөн шыыс уна (уна һебыд јітөдонтөм (согласнеј) налөн рь, бь, вь, фь, кь, мь да с. в.) налы оз лөгав мјан сістеманд. Налы ковміс егкө 60-кымын шыпас. Өніја роч гјжан сістема бара-жө комілы оз лөгав.

Бөрө-кө віңөдлам, мі аңам—со воыг-һын дыр венңоны комі гјжөмын кык сістема: наукаа гјжан сістема да роч кыв гјжан сістема. Віңөдлам, коді гјжіс коміөн наукаа сістемайн, коді роч сістемайн.

Степан П.-һын гјжө наукаа сістемайн. Сіјө шыпас чукөрын һе-кущөм „ъ, ь, ъ, ф“ абуөг. Наука сістемайн-жө гјжөны Фльеров 1812 воө, Шегрен, Кастрен, Відеман, Савваітов, Рогов, Г.С. Лыткін, Куратов, В. А. Молодсов, сөгга өні мі ставным.

Роч сістемайн гјжны бостчөны 18-д нем помған духовнеј семінарістјас. Сөгга сіјө сістемайн гјжөны кодкө да кодкө револютсіјаөң (Шергін, Красов, Тсембер, с. в.). Тајө-кык сістема-дор олыгјас-костын өні-на овлөны венңөмјас.

Кыв норма. Поңө шуны, револютсіјаөң мјан кымын гјжыс вөлі, сымын і гјжөдкыв вөлі—быд гјжыс гјжліс аслас кывнас. Степан П. гјжөма вөлі Јемдін-гөгөрсә кывјөн, Фльеров 1812 во Удора кывјөн, Шергін Јемдінса кывјөн (1818, 1822 во), с. в.

Лыткін Ст.-Јогор јона пессіс комі гјжөдкыв-понда. Сіјө комі гјжөдкыв норма-пыдһыс, фундамент-пыдһыс бостіс Сыктыв горһі (абу Сыктывдінкар; Сыктыв горһі да Сыктывдін-кар горһіјас—мөдмөд горһіјас). Сіјө Сыктыв горһіас колөма важ „л“-шы (кыв помын да јітөдонтөм воңвылын), шуам **ЛОЛ** (мукөд комі горһіјасын: **лов**, вов, лул, ло, лоо). Лыткін Г.-Ј-лы јона лоі тышкагны аслас гјжөдкыв-понда. Сіјө, поңө шуны, вөчіс комі гјжөдкыв. Аслас уна гјжөдкывыг-өтдор, мукөдлөн щөщ колһны сіјө гјжөдкывјөн гјжөм һыгајас (Забөјевалөн, Іпп. Кон. Поповлөн, с. в.)

В. А. Молодсов 1918 воын вөзјіс гјжөдкыв фундамент - пыдһыс Ежва горһі. Сылыс вөзјөмсө сөгга гоз-мөд сјезд-вылын вынөдсісны. Сөгәң і бостчіс өніја гјжөдкывјөн гјжөмыс.

Тащөм вөлі комі гјжөдкывлөн історіјаыс. Таңі еволютсіаалісны комі гјжөдлөн тајө кујім торјыс (шріфт, гјжан-сістема, кыв-норма).

Мыҗла вөлі бостөма Сыктывдін-гөгөрсә сорниҗөдкыв фунда-мент-пыџдыс?

Со мыҗ-понда: а) Сыктывдін кар—сijö культураа, аџминістра-тсия тсентр коміјаслөн; б) уна сорниҗикас-костын сijö шөр сорни, сijö артмөма уна-пөлөс сорни сорласөмөн, сы-понда в) уна комі јөзлы гөгөрвоана, г) тајө Сыктывдін кар-бердса сорни-вылас сорни-тыгыс зыран мукөд сорни-вылас сорни-тыг-дiнын мед-уна.

Кушөмкө өтi сорниҗикас фундамент-вылө бостигөн, оз бостны ставнас сорниҗикассө, бостөны сөмын кушөмкө торјас (моментјас) сijö сорнигыс. Кушөм моментјас-нө бостөма Сыктывдін, кар, гөгөрсә сорнигыс? Сijö сорнигыс бостөма гижөдкывјө: 1) **фонетика**: лов, абу: лол, вов, лоо; **мунө**, абу: муне; **најт**, абу: **наъ**; **наъ**, абу: **нен**; **бост**: абу: бос; **керкасаъ**, абу: керкасаъ; **абу**, абу: **абы**; **гөрыс**, абу: **гөрис**, с.-в.

2) **Морфологiя**: а) кывјыс суффиксјас (спряжение и склонение) **мунөмаөс**, абу: **мунөмны**; **мунисны**, абу: **мунисө**; **узыштны**, абу: **узөб-тыны**, с. в. б) дiнвуж суффиксјас (словообразовательные суффиксы) **косиңик**, абу: **косиңи**; **сартасанөј**, абу: **сартасокиңөј**, с. в.

3) **Лексика**. Сыктывдін-кар гөгөрсә лексиконыс (торјакыв чу-көрсө) озырмөдчө: а) мукөд сорнигыс бостөм кывјасөн (нөшта, сө-мын, јорт, курөг, чуждөдны, венчыны, нiмкоџасны, шенчыны; тајө кывјас-пыџдыс Сыктывдін карын шуөны рочкывјас: јешщө, толкө, с. в.). Ем тенденсия роч кывјас вежлавны комі кывјөн, мед-јона-сө-нын сещөм роч кывјас, кодјас Сыктывдін-кар сорниын пырөмаөс-нын, мукөд комі сорни-сикасјасын на-вөстө колөмаөс-на комі кывјас. Тајө вежлалөмыд, џерт, зев бур, сөмын ми огө-на вермө помөзыс нуөдны: ми өнөз-на гижам роч кывјыс: „став“, „гөлөс“, „скөт“, „сарај“, „сваџба“, „жөнык“, „збыл“, „улыч“, көт i емөг тавөстө комі кывјас: Ежва кывтыдса **пөсјыв**—сарај, **көлыс**—сваџба, **корас**—жө-нык, **ина**—збыл, пермјак сорниын: **быдөс**—став, **пода**—скөт; Сыктыв-јылын **шытөл**—гөлөс, Ежва-кывјөн **пурыс**—улица.

б) Лыткiн Степан-Јогор кывјыс бостөм кывјасөн: ескыны, мов-павны, с. в. Тајө кывјасыс емөг i ловја комі сорниын-на, шуам, Вочын (Ежва јыв); выль, ас-јурсаъ лөсөдлөм кывјасөн (**шыпас**—бук-ва) **ескөданпас**—удостоверение, с. в.); г) мукөд кывјыс бостөм кыв-јасөн. Мед-јонасө, џерт, роч кывјыс бостөм кывјасөн, шуам: **сөвет**, **избач**, **џелегат**, **комсомол**, с. в. Мукөд-дырјыс колө ескө бостны i мукөд кывјасыс, шуам, мыјнө ескө не бостны воџак кывјыс „кыв-бур“ (стихотворение).

Тащөм өнија гижөдкыв норма.

Комі гижөдкывсө озырмөдөм-куџа, јонжыка гөгөрвоанаөн вөчөм-куџа, тајө гижөдкыв нормасө колө **паскөдны**. Тајө кыв норма пас-көдөмсө ме гөгөрвоа со кычi: а) Став сорниҗикасыс лексиконыслыг өткоџлунсө (равноправие) колө пыџди пуктыны, мед лоасны - кө өинонiмјас (өткоџ значеңнеа кывјас), шуам: серавны, вакыны, код-равны, кащывны; кытсавны, чуксавны; шыбитны, чапкыны, вувчы-

ны; ічөт, зола; шоч, гежөд, с. в., с. в. Колө сөмын шыбитны сещөм кывјас, кодјас кушөмкө горныікаслы лооны понјасан кывјас (кај, туб, чіппы, чіпан, чіпас, с. в.). Кор өтї кывлөн мөдмөд горныікасын петкөдланлуныс (значењнеыс) мөдмөд-пөлөс, секі колө Сыктывкар горнылыс значењнесө богтны, сіз: **віны**—убить, **вөчны**—делать.

б) Став горныікасылыс морфологіјасө колө өткофлунаөн (равноправнөјөн) лыффыны, мед-јонасө-нын дінвуж суффіксјассө, сіз: 1) ајињөј, батюшка; воканөј, братец; косінзі, сухонький; піок, сынок; нывка, девушка; куртанка—куртантор (жнитва); вундыланка—вундалантор, с. в. 2) вөв јонжык мортеа (мортыг), мунөмны—мунөмаөс, мунад—мунанныд, (тајө ад, анныд, суффіксө өнөз-нын гіжөны вөлі комі гіжөдкывјад), с. в.

Оз ков повны гіжөдкыв зугсөмыс. Та-понда гіжөдкывјыд оз зугсы: өд тащөм **аслыс-пөлөс** суффіксыс зев еща! Кушөмкө горнынкө мукөд суффіксјасыс мөдногжык шугө, сіјө јешщө абу-на аслыс-пөлөс суффікс, шуам: керкаын, мукөдлаын шуөны керкан, керкајын, керкаін, с. в. Тані өтї суффікс, сөмын фонетикаыс уна-пөлөс, фонетикасө-кө мі шуім богтны Сыктыв-карлыс, сізкө колө гіжны керкаын (віз. улысжык).

в) Фонетика колө Сыктывдін-кар-гөгөрсө горнілөн.

Мыј вөлі кыв норма-јылыс өнөз вісталөма, сіјө вісталөма вөлі сөмын комі-зыран гіжөдкыв-јылыс. Зыран гіжөдкыв-кыңзі мјан нөшта ем комі-пермјак гіжөдкыв. Тајө пермјак гіжөдкывјыслөн фундаментыс Іњвадорса кыв (фонетика, морфологіја, лексіка). Комі пермјакјас јона зілөны асгыныс гіжөдкывсө матыстны комі зырана гіжөдкыв-дінө, сы-понда: 1) најө уна кыв-нын богтісны зыран кывјыс, 2) өні быдса фонетика закон богтісны зыран кывјыс. Тајө законыс со-кушөм: Іњвадор кывјын абу „л“ шы (**вов**—душа, **вым**—снег), пермјакјас богтісны „л“ шысө, кутісны гіжны сетчө, кытчө зырана гіжөны (лов, вөлөн, кылөны, с. в.). Мукөд фонетикаыс, ферт, колі Іњвадорса (Вічөд комі-пермјак кыв-јылыс „Комі гіжысјас“, 170 лб.).

Тані ме өні шуа: колө мјанлы вөчны комі гіжөдкыв лөгөдөм-куза. **Зілыны колө өтласа міча озыр комі гіжөдкыв вөчны.** Сіз-нын комі јөзыд ічөт, нөшта-на мјан кык кыв. Но кыз-нө вөчны **өтласа** комі гіжөдкывсө? Зік өні пырыс-пыр мі өтлаавны некыз өгө вермө. Кыв өтлаалөм колө нуөдны нөжјөнікөн, дугдывлытөг, вескыда. Тајө поэө со кызі вөчны: 1) колө велөдны мөда-мөднымлыс кывнысө; 2) богтавыны гіжөдкывјө мөда-мөд горнылыс торјакывјас, суффіксјас (гөгөрвотөм кывјассө примечаньеын віставлыны гөгөрвоана кывјасөн); 3) колө лөгөдны, мед шөр школајасын мөда-мөднымлыс кывјаснымс быт лоі велөдны; 4) өтї горныса культура велөдан учреждөњејасө сузөдавны мөд горныса нгајассө; 5) колө лежавны тајө кыкнан сора горныа нгајас; 6) колө јонжыка волыны мөда-мөднымкөд.

Тажö-кө, мыҗ ме татөн лыддөдлi, кутам вöчны, олöмас пöртны, миҗан 5—10 во-мыгтi став комi-зыран интeлигeнтсiҗа комi-пермҗак гiҗöдкывтö кутас тöдны ак-кыв-коҗаыс-жö, сiҗ-жö, комi-пермҗакҗас кутасны тöдны комi-зыран кывтö. Агным ог тöдлөҗ, кыҗi кывным кыкнаннымлөн озырмас, мöда-мөд-динö сещöма матыгмас: сeкi öт-ласа комi гiҗöдкыв-җылыг зев кокныа пöҗны кутас сөрнiтны.

Комi-зыраналы, комi-пермҗакҗаслы колö тöдмавны ассыныс гор-нi-сiҗасҗассö (диалектҗассö), чукöртны колö кывҗас. Колö лeҗны практикаа зыран-пермҗак грамматика, комi словарь.

Комi теорiҗа лиҗературалөн да комi кывлөн меd вöли **торҗа нау-каа вогiҗöд** (ежегодник) көҗ, шуам, сыгöгөр сöмын верман котыртны комi кыв велöдөм да комi лиҗература тöдмалөм. Сытöг оз пöҗ: пуз чужөм комi миҗагiҗöдäд, нерiҗик комi гiҗöдкывҗад, öнi-кежлö нeмöҗ-на комi кывсiҗас озырлунад уна ем вiҗсталанка, уна выҗым велö-данка, уна сурö тöдмаланка.

Сыктывкар.

Комі художествова література.

Кон-Оль.

Гөрда-жежыда-дыржі.

Гөрдјас мунёны.

Исполком-дорын зев уна јөз ноксё. Вөвјасён ветлөны, подајас жөңөны. Исполком шумөвејас, ывлавылын-і уна төдтөм јөз көрку малычааёс. Ставныс пәдмөмаёс.

— Мыј-нө тајө, Васілеј-Ігнатјөвіч, кущөм јөз тамындаыс? Кытысёс, кытчө мунёны?—јуаліс Мітреј Ігө-Васкалыс. Ігө-Васка лащкыдік тушаа, қормыштөм тоша, Исполкомын ужалө, течалө вөвјас колыгыны.

— Тајө, другө, Мітреј Јогорјөвіч, жежыдјасыс пышјыс јөз,— бежеңетсјас. Ізва-гөгөрыс да кыс-да,— воча-кыв візіс Ігө-Васка.

Лунтыр тајі јөз жөзісны отарө-мөдарө. Межадорғаң Вічінлаң орлытөг мунёны вөлајас, Сыктыв-куға быттө гез кысёс. Быд доффын пукалөны кык мортөн.

доффын пукалыс „барінјас“ щөктөны өдјөжык вөтлыны:

— Вөтлөј, вөтлөј, вөвјастө өдјөжык! Мыј жалітанныд. Туј-вылад суасны жежыд ошјасыд.—Горөдлывлөны доффын пукалыс-јас.

Вөлајас мед мунасны Вічінө, а мі бергөдчылам бөр Межадорө. Бөрын бөр суөдам најөс Вічінас.

Заводітіс рөмдыштны. Јенежыс воггіс. Лым-шляка нөті-һін оз во. Шоныд.

Сіктјасғаң јаг-туј-куға рішчітөны-кајөны јаглаң верҗөма вөлајас, быдөн вөв-вылас мешөкөн бостөмаёс турун.

Најө вөвјассө пышјөдөны, мед колыгыны оз ыстыны.

Лым-пыщкын, карта-гідһаын-да уна і һаң сігмө. Војјаснас век-на ветлөны, јужөтчалөны һаң доффјас, катөдлөны јаглаң да гуавлөны лым-пыщкас. Көт сігмө һаһыд, а щыгјалыс салдат-јасыдлы жал сетныд.

Керкајасын ломҗавны кутісны біјас. Ігө-Васка да кык салдат (кыкһаныс пішщалаёс) ветлөны сікт-куға гідһајастыс, корсөны вөвјассө соггысјаслыс.

— Еј, көһаһн! Пөһара бітө богтлы да петалам гідһаад, вөвтө ві-қөдлам, согған-да, сурас-кө, пыр-кежлө нуасны вөвтө.—Ывлағаһыс-і горөдас Ігө-Васка.

Уналыг коргысисны—да сөмын кык вөв сурөма.

Вожбыд-на мiртуј-куза Сыктыв-вылө летчалісны кольлыган-вөлајас, гөһитісны Віһинлаң. Өні доҗјасын пукалөны-һын шыһела јөз, мукөдыс жеһыдк ыж-ку-пагаөг. Быдөнлөн бокас зев куз піщаль.

Віһинын сіз-жө шукгө јөз. Өтарө-мөдарө ветлөны вөлајас, по-дајас. Коді пос-куза вужө Віһин-ју мөдарас, коді мөдаргаһыс лок-тө таладорас, да-өд быдөн зев терыба ветлөны, ставныс кытчөкө термагөны.

Важ ісполком-дорас бытөө жарманга: сулалөны, локтөны, му-нөны, коді вөла, коді пода, піщала-да піщальтөм јөз нокгөны.

Межадорса јамщікјасөс гортаныс бөрсө мунны оз леһны, су-лалөны туј-вылас піщала јөз. Віһиныг вөвјасыс оз гуравны да межадорсајасөс щөктөны воҙө нуны.

Бара вөлајас мөдісны воҙө, гөргөн-бөргөн, бытөө гез кысгө. Быд доҗдын пукалөны јөз, мукөдыс мунөны доҗ-бөргыс. Јам-щікјас бөрдөны, вөзјыгөны гортаныс.

— Менө-көт леҙөј, батушкојас, гортө. Вөвлы өтiк чiр турун абу-һи, аслам һаһ абу-һи—бөрдөм-сорөн вөзјыгө томиһик ічмоһ.

— Чукаыбөз лоө, ныланөј, кајлыны. Сегаһ сегга леҙам—воча-кыв віҗіс сылы салдат.

Паһө-Өдө вөв-доҗјас пукгөма да бергөдчөма мунны Межа-дорлаң.

Паһө-Өдө вөлыслы зев чорыда плөтөн кокас кыргыштiс, пы-ріс јөрас да мөдіс летчыны вадорлаһыс, берег-пөлөныс кыщовтны көсјіс өіктјастө.

Каһалісны Паһө-Өдөлыг пышјөмтө салдатјасыд да кутісны горзыны:

— Сулав, сулав, кытчө пышјан! Сулав, он-кө, лыјлыны пон-дам!

Өдө-төт, лыјлы-көт ен, һинөм оз кывзы, сөмын өтарө вөлыс-лы кыргыштө. Ачыс мөвпалө: „лыјасны-көт-өд, гашкө оз-жө ін-мы, пышја-кө-і мына“. Салдатјас ез-жө лыјлыны. Пыр сегга гор-төһыс вартөдіс.

Мукөд јамщікјас кајлөмаөг Чукаыбөз, мукөдыс-і ылөзжык-на. Турун-һаһтөгыд ветлісны суткі-мөдөн.

Таһі жеһыдјас воҙ-вылын мунісны гөрдјас, гөһ-јөзөс дөрјыс јөз.

Јеһыдјас локтiсны.

Талун лунтыр вічкоын зев гажаа звөһитөны.

Ісполкомын сөмын-һин куш стеныс көлөма.

Мiрон-Өһө-керка-дінын асывбыд зев чөскыд пөг һаһ-дук пе-тө. Пөжалөны: шаһгајас, вөсһиткајас, выјсука-шлапјас. Пуісны: поре-јај, черіјас жарітiсны, дрөчөна вөчiсны, самөкур-тор-на лөгө-дөмаөг-і. Вітчыгөны гөгтјасөс. Горһичаас волһсавлісны мiча пызан-

döрајас, вьл занавескајас öшлисны, сар-гозја портретлыс рама-стеклөсö мыгкисны да гөгöрыс мича чветјас гөрд, лөз, жежыд, виж, алөј кабалајасыг вöчисны да öшлисны. Јона-і гажа лоіс горнйчаыс. Гөгöр сегга мыскалöмаөг төрыт.

— дыр-тај мыкö оз локны дона гөстјасыд Прокушовтö шуö-ны локтіг да мiјанö-жö-öд первој пырас—зев терыба жоҗ-куҗа-ыс ветлö да öтнас горнйтö Мiрон-Öнö.

Исполком-дорö Ыблаңсаң локтисны кујим верҗöма-вöла. Вöв-вылас пукалöны салдатјас, пiшщалаөг. Пыралисны исполкомö да регыд бöр петисны. На-бöрга локтавны кутисны вöла-dodҗајас, быд dodҗын пукалöны салдатјас. Неылын кылö јiркөдö-воö көлөкөла вöв. Матыгтiс пара-вöла. Вöвјасыс гырыгөг, јарөг. dodҗас пукалö кык морт, југыд кiҗаөг, ливовераөг да тöсакаөг.

Исполком-дор öнi нöшта-нын уна јöз локталöны.

dodҗыг четчисны жежыд опiтсерјас да јöзлы шапкајассö лептыштлисны. Öткыс оросынк, томинк морт, чужöм-гертiс поэöсетны сылы ар-комын-кымын.

— Оланныд-выланныд, крiстос нiм-куҗа, Межадорса господа! шыагiс öткыс, ачыс зев терыба шаркјалö-ветлö.

— Тi, iчөтжык чiна господа, мунöј гөгöртöј вөлөгтсö. Петкөд-чылöј, мед быдөн төдласны мiјанлыг воöмнымöс.

— Слушаем-с!—кијассö лептыштлисны верҗöм-вылыны пукалысјас да мөдiсны гөнйтны, вөлөгтсö-гөгöртны.

— Тајö том мортыс-пö-öд Волгаыг, Лука-Öлькөҗелөн-пi лоö—Горнйтöны гугөнiк ас-костаныс бабајас.

Колö кытчöкө лафiтчыны штабөн, разöдчыны патерајасö,—шыöдчiс југыд-кiҗа мөд морт, сегга пырис исполкомö. Сетыг петiс да Прокушовлы мыкö вiсталис. Прокушов команда сетiс салдатјаслы кајны Гудiн-сiктö, овмөдчыны. Салдатјас мөдiсны. Југыд-кiҗајас пукiсны пара-вöла dodҗö, мөдөдчiсны Мiрон-Öнö-ордö.

Верҗöма-вöлајас вөлөгт-гөгöр гөгöртiгөн јуагöны быд паныд-гурысјаслыг, гөрд алы жежыд налы колö да емөг-ö комунистјас, ез вунөдны кодöс-сурö i „нагајкаавны“.

Мiрон-Öнö гыркас-нын оз төр вiдчыгöмысла. Адзылис көлөкөла пара-вöлатö öшиң-пырыс-да, вомјасыс зiк вест оз топавны.

— Локтöны-жö-тај дона гөстјасыд!—Ачыс зев терыба мунiс мөд-жырјас да щöктiс пызан-вылас лөгөдлыны сојанјас, вина вајны, щај пуктыны.

Пызаныд регыд i тырис.

Пара-вöлаыд öшиң-улас сувтiс. dodҗыг четчисны кык југыд-кiҗа морт. Öнö паныд петiс кiлчiпомас.

— Локтiныд-жö, дыр вiдчысан-дона гөстјас!—шуö пыриг-мозыс.

— Локтiм, локтiм. Пукгалисны пызан-сајö, мөдiсны сојны-јуны. Вiнанад гажмисны, варовмисны. Богтiс уна-пөлöс горнi-багнi. Мiрон-Öнö грамапонөн ворсны кутiс. Öшиң-улас чукöрмисны чельдјас, бабајас,—быдөн локтöмаөг грамапонсö кывзыны.

— Комунистжасыс-нө тані емөс-жө?—Јуалө мод југыд-кѳаыс.

— Вөлісны кык-морт да пышјісны.

— Ок, егкө гурөны-кө мјанлы комунистжасыд, звөн петкөдлам налы-да!—зев скөрыс шуіс Прокушов да сещөм чорыда пызана с когыштіс, вегіг кык стөкан жугаліс.

Дыр-на тані колмөм јуржасыд гажөдчісны, горнїтісны быдга-масө, сакісны, јорісны гөль-јөзөс да комунистжасөс.

Рытја-дорыс петісны да бара вөв-доѳдө пукгісны. Мірон-Өңө пукгіс јамшшїчajtны да кутіс новлөдлыны гөльјас-ордөд. Нуліс щөщ Јепім-Өңө да Мікаль-Гтепө-ордө. Агыс егкө пышјісны-да өд семјаныс колыс. Быдөнлы, кытчө пыраласны, щөктөны самөкур вөчны. Онө-кө-пө вөчөј, ставнытө лыјламөј! Мукөдыс егкө шуас-жө: мјан-пө наңыс абу самөкурсө вөчныс, а Прокушов сещөмыд-лы сөмын плетөн кулыштас, „молчать“! горөдас. Сегга быч лоас лаңтны, сөмын гінваныс, коңөрлөн, гөльлөн гөгылтчас чужөм-ку-ѳаыс.

Јепім-Өңө да Мікаль-Гтепө семјалыс шуісны петкөдны өтїк мөскөн, жежыд салдатжаслы сојны.

Гуфін өіктө локтісны жежыд салдатжас морт квајтымын-кымын да өікт-пагталаыс разөдчісны овны. Шөрас-кымын налөн штаб.

Јона-ның дөзмісны жежыдјасыс.

Јепім-Өңөлыс да Мікаль-Гтепөлыс петкөдісны морт-өтїк мөс-көн. Бабајасныс егкө јона-жө бөрдісны, оз сетны мөсјассө, да мыј керан:

— Со-баѳушкојас, мї-өд верөсјасным-понда абу мыжаөс...

Прокушов плетөн кулыштіс мыј вермөмгыс да горөдас:

— Молчать! Најө-өд тјан-жө... Ставныд-діныс комунист-дук петө... Ставныд ті комунистжас!

Гөль-крегѳаңін-ордад жежыд салдатыд локтас да щөктас вөв-тө доѳдавны. Он пыкгы, лоө-тај кывзыны. Кодыр Волгаө ветлө-ны, Ыбө летчылөны.

Ывлаыс сез. Төвга шонді сөмын зев ылігаң ыстө асгыс ју-гыдсө. Шонді југөргөаңыс өшїң өтеклөјас зарнїөн зїрдалөны.

Вөскрегеңа-луно ісполком-дорын уна јөз чукөрмөма, нөшта уна Гуфїнын:

Өңө-Өльө (Мірон-Өңөлөн пыс) зев щапа пагтасөма, мунө Гу-фїн-куѳа. Аслыс ачыс зев јона кажїтчө, быдөн гөгөрбокас вїçөдыш-тавлө. А јөзыс мышгаңыс сїјөс гусөнікөн гералөны.

— Өңө-Өльөыс-өд зев јона моднїчajtө, жежыдјасыд локтісны да сасө-ның оз төд... Вїçөд, кушөм щапа мунө, сөмын-тај кокыс табја, воча пїçөсјассө нїртө, пөльагїг-тырјї мунө...

— Озырлуныс, тыдалө, пөлынтөма—нуммунөмөн шуіс гөрд-тоша ічөтїк мужїк. Јөзыс ызөптїсны сөмын.

Туж-куѳаыс бурещ кык жежыд салдат мунөны, гералөмтө кы-лісны-да, скөра горөдісны:

— Kodös тани гералад? Öhö-ö мијан-вылө жерјалө,—зев мігтө-ма бажгылтліс мігтөм бугылнас öткыс, сегга möдісны возлаң.

Гералыгјас бытө-ез-і кывлыны налыг горөдөмтө, век шың-јалөны.

Öhö-Ölöös adзис Прокушов, чукөстис ас-дінас. Прокушов пер-јис зепгыс папірос, курітчны пондісны:

— Рытнас локтө мијанө да вөлөн ветламөј—шуис Öhö-Ölö, сегга возлаң мунис. сөрт, буракө, рытнас кытчөкө „ыжыд могөн“ möдөны.

Рытја-дорыс Прокушов патераса көзайныслы (Гімө-Öһтіпөн шуөны) щөктис вөвсө додфалыны. Көзайныд вөвтө додфалис, Прокушов да нөшта југыд-кыза кујим апітсер пукгісны додфас, Гімө-Öһтіпөс пукгөдісны јамшщичајтны. Möдісны Мірон-Öһө-ордө.

Мірон-Öһө асгыс вөвсө додфалис, сегга сетчө Прокушов да аслас піыс пукгісны, ачыс јамшщичајтө. Сікт-куза möдісны кык вөлөн.

Тази рытывбыд славітісны сікт-куза. Керка вітө-квajtө, буракө, волісны—гөльжыкјас-ордад, кодјаслы воэті щөктылісны самөкуртө вөчны. Пырасны керкаад да пырыг-пыр јуаласны:

— Уна-ө заптінныд самөкуртө? Вај, зільжыка щajtө пуктөј да јajtө жарітыштөј!

— Јајыс да самөварыс гашкө мијан абу-да—шуласны јогжык көзайнјас да регыд-тај лоө лаңтны, он јона горніт жежыд апітсер-јасыдкөд. Плетөн бокад кулыштасны да зев скөрыг шуасны:

— Коліс-өд воэжык төждысны, ыжтө начкыны да лөгөдчыны... Онө-өмөј төдө, гөстјас локтімө!

Пемыднас-нын бөр пукгісны вөв-додфјасас, гөргыс богтөмаөг кык-четверт вана да möдісны гортаныс.

Гімө-Öһтіпөс щөщ јуктыштөмаөг-да, прамеја варовмөма. Гортад локтөм-бөрын жежыд апітсерјас јона кутісны піңсө јірны кому-ністјас-вылө.

Гімө-Öһтіплы нөшта румка вана сетісны, Öһтіп румкатө богтігөн јурсө чуклөдлө да шуө:

— Мијан-өд ескө тани Öһөкан комунист-жө-да...

— Лаңт, јөј! Бара-нын сөрны пондіс,—шыагис сетчө бабаыс да сіннас өлөдіс мужікыслы, мед нинөм оз вігтав.

— Kodі, kodі?! Вігтав kodі, көні сіјө оло?—Гудырмөм сінсө арыштис öтк апітсер да јуалө. Сегга румкаө кігтіс самөкур да сетіс Öһтіплы.

— Мијан-өд тајө јуыштөм јурнас мыј-гурө горнітө—сөрө... Некод абу...—Кыввізис гөтырыс. Сізі-і коліс, нинөм воэө ез вігтавны.

Рытнас Мікаль-Гтепө-ордө чукөртчөмаөг мужікјас, јона вөјпөны жежыдјасөс. Мікаль-Гтепө локтөма вој-кежлас гортас. Јепім-Öһөкөд шуөны вөр-керкаын оломөн. Мужікјаслыг унатор јуагис жежыд-јас-јылыг да кабала-вылө гіжышталис.

— Мі Өңөкөд тајө гижөджассө краснејјаслы нуам. Сөмын һе-кодлы-жө енө висталөј менгым локылөмсө,—шуис Степө.

— Огөј, огөј! Сөмын мед-көт регыджык краснејјасыс локтасы да вөтласны тајө вірјуыгјассө. Мі секі щөщ отсавны петалам черјасөн, вілајасөн,—шуө өтік ҫафө.

— Јона-нын мути-јылөмјасыд дөзмөдчисны. Гөлжыкјастө, ми-вок-тө ҫикөз-нын рөзөритны кутисны. Плетөн-і ветлөны, мыј корасны, сјјөс і сет. Абу-кө, плет.

Вельдыр пукалісны, борөдчисны. Сегга коркө горөһикөн муналісны гортаныс.

Разведка-вылын

Міртуј-куға багылтчөма, быдөн турөдөма лымнас, ерд-вывјастыд ҫикөз тыртөма, туј слөјыс оз төдчы. Туј-пөлөн понөлјас, бытө тө жежыд гера паскөмаөс.

Тырөм туј-куғаыс Віҫинлаңаң Межадорлаң подөн келө жеһидік ыжку-пага, зев куғ гөһөна гынкөма, пелука-шапкаа томыһик морт. Прамеј көзыд ескө ывлаыс да чожа локтигад быдөн һылөдөма, ныр-роғјассө чашкөдөма, кашкө. Матыгмө-нын сикт-дорас.

...Прокушов, патераас, жоғ-куғаыс зев терыба шарқјалө. Мукөд апітсерјас пукалөны пызан-дорас, ставыс зумыштчөмаөс, скөрөс.

— Ветла да Мірон-Өңөлы щөкта віт-кымын вөв лөсөдны. Рытја-вылыс ветлам Волгалаң, гашкө вермам төдмавны гөрдјастө.

— Тајө-өд позор мјанлы. Чукаыбө ез сібөдлыны. дыржык-кө тағнад ми вугралам, регыд татыг төрөпітасыны.

— Мі вугралам?! Петкөдлам-на ми налы пуж, мед сөмын волосны-а. Чөвлы, ме ветла,—Прокушов шаркһитис-бергөдчис да пагтагны кутис. Сөмын-на петис керкагыс, апітсерјас пызан-гөгөрыс картагны чукөртчисны.

Гудин-чојсө летчигөн Прокушовлы паныдеурис міртуј-куға подөн локтыг мортыд. Сылөн паскөмыс, шапка-вылысыс тырөма лымјөн.

— Олан-вылан, другө, Прокушов!—шыөдчис паныдагысыд да турдөм кісө сылы чургөдіс.

Прокушов дыр сы-вылө візөдіс, төдмаліс, сегга кісө сетіс:

— Но, тајө-нө те, Вагка другө?

— Ме, зонмө, ме.

— Кущөм могјасөн-нын ветлан? Кытігаң воан?

— Ме, другө, Віҫинын велөдча, сегга өні өтарө-мөдарө нок-игад оз велөдны-да тіжанөс відлыны мөдөдчи, кывлі-да.

— Мыјкө велөдчан! Он ағзы мјан-динө локнысө да гөрд-јасыскөд тышкагыс—шуө Прокушов, ачыс мыјкө зев мигтөма візөд-лыштавлө, мөвпалө: „Гашкө шпіон тајө-да...“ Те-өд ме-код-жө, купеч-пі, теныд мјан-дор колө овны.

— Кущөм-нө ме тышкагыс—аслас гөлөмыс тіралө. Сылөн ҫептас да гынсапөг гөһөнас кык наган, шобөмыс, буракө, повҫис. Кызкө такөтчыштіс, смелмөдчис да јуаліс Прокушовлыс:

— Тi-нө важөн-һин тани оланыд?

— Вежон кык-кымын-һин.

— Сегса, гашкө, бара воҗлаң мөданныд?

— Ог төд. Өни јозыс еща, сөмын квајтымын морт. Талун рытнас, чајта, локтас-һин мөд сымында-кымын. Өни рытнас рөз-ведкаөн Волгалаң мөда. Гөрдјасыс Віһинынөг? Оз-на локны талаң?

— Ме, другө, талаң локтөм ег адзыв, а Віһинын зев-жө ещаөн.

— Но, ладнө. Те мун менам патераө, сени вiтчыгылы менө, ме регыд локта. Патерасө жуаг-дај.

Торјөдчiсны, мөдiсны. Вагө пиңсө векуштіс, кісө җептас суіс. Ачыс полө да мөвпалө, кыҗи егкө јонжыка төдмавны жеҗыдјасөс. Јона сылөн гажыс петө көҗ өтик апiтсерөс вiны, вөлігті сегса-і пышјыны.

Вагө—комсомолеч. Віһинө жеҗыдјас волігөн сiјө да нөшта кык комсомолеч ез-і пышјывны һекытчө. Лунјаснас һекытчө оз петавны, сөмын рытјаснас нывјасө вөччөмөн петавлывлісны. Нөшта жеҗыд салдатјаскөд ветлөдлывлісны, на-пыр төдмавлісны налыг выннысө.

На-пыг өтик комсомолеч—Гімө-Мішка гоз-мөдыг вөрөдыс вој-јаснас воывліс гортас, Межадорө. Локылас, жуагас быдтор, асјадорыс бөр мунас Віһинө.

Гуфiн-сіктын Вагө кушөмкө җаҗөлыг жуаліс Прокушовлыг патерасө. җаҗөдыд iндiс. Кiлчi поссө кајiгөн Вагө мөвпалө: „пыра-да өҗөс-пырыс өтi апiтсерлы лыја, сегса пышја... Гашкө уҗита пышјыны, ог сур“. Посвоҗас нагансө перјiс да өҗөссө вогтіс. Сылы паныд пызан-дорыс четчiс өтик апiтсер да угкөдчiс. Вагө егкө нагансө чургөдліс-жө да апiтсерыд кiөдыс кватiтiс да вывлаң пө-төлөкас лыјiс. Угкөдчiсны щөщ мукөд апiтсерјас, кутiсны Вагөөс, нагансө мырҗiсны, гөгөр шобiсны, сөмын гынсапөг гөлөнсө ез вiдлыны да мөд наганыс колыс.

— А-а, шпiк! Мiјанөс көсјiс вiны. Агтө өни лоцкөптам,—зев скөрыг шуө апiтсер да Вагөлы зев чорыда нырвомас кујимыг кыргыштіс. Вагө егкө чепөсгыліс пышјыны да ез мын.

Регыд локтіс Прокушов. Апiтсерјас вiгталісны Вагө-јулыг. Прокушов зев јона скөрмис да вiтыгкымын өтар-мөдар пельбокас когыштіс Вагөлы, ачыс ош-моз ералө скөрысла:

— Те, те, пеж-јылөм гөгҗитны воiн... Бура-тај ветлан. Бур гөгҗыч вајлөмыд мiјанлы.

— Пукгөдөј өни җурмаө. Аскi аслам кi-помыг лыја даскык часын! шуіс Прокушов.

Апiтсерјас тојлалiг-тырјi петкөдiсны Вагөөс. Летчөдiсны iсполкомө, пемыдiнас тојыштісны. Томлалісны, өҗөс-дорас сувтөдiсны салдатөс.

Вагө гынсапөг гөлөнгыс перјiс нагансө, пуктіс бокас да мөвпалө: „аскi даскык часын менө лыјасны. Гашкө оз уҗитны вiныс...

Петкөдигас, мыј пулаыс тырмас, лыла, ачым пышја“,—таҕи такө-
дө Вагө асгыс бөлөмсө.

Ывлавыв горувмө. Прокушов олан-ин өшиң-улө локтисны вит
вөла да пишщала салдатјас. Быд вөв-dodđö пукөис кык салдат.
Прокушев ылгыіс көлөкөла-вөла dodđö өтнас. Мөдөдчисны Вол-
галаң. Прокушов мунө медга бөрас.

Вөлөк-шөрас-кымын, вөрас понөлјас-кості тыдовтчис верзөма-
вөла.

Јежыдјас сувтисны. Верзөма сувтис-жө. Сегга нөшта верзөма-
јас локтисны. Јежыд салдатјас четчыштисны dodđасгыс. Отарга-
ныс і мөдаргаңыс эвижжитөны пулајас. Јамщцикјас зев јона повзис-
ны, вөвјассө кежөдісны вөрас да пујас-костөдыс кутисны чашөдны
мунны. Прокушов сетіс команда: „За оружие! Не отступать!“
Ачыс на-высок бөр мөдөдчис Межадорлаң.

Јежыд салдатјас ускөдчисны пышјыны, верзөмајас заводитлис-
ны-жө вөтчыны, сегга бөр бергөдчисны.

Өтик јежыд салдатлөн сојыс раңитчөма. Сіјөс вөв-dodđад вод-
төдісны, пукгалісны ставныс бөр dodđаныс да мөдісны пышјыны.
Прокушовлөн пузөма вірыс. өні сіјө став тушанас лөбзө скөрысла
да повзөмысла.

Верзөмајас гугөһикөн, јежыдјаслы јавмөдчывтөг, бөргөныс ло-
кылісны Межадорөз, местајассө төдмавын аскі-кежлө.

...Вагка-Іван пеша-дорас пукгөма да кепыг дөмлө, гөтырыс
печкө. Челадыс узөны.

Өшиң-улас кутисны кывны јужөдчөм-шыјас. Іван візөдліс өшиң-
өдыс да быдөн повзыштис.

— Кујим верзөма-вөла сувтисны мјан өшиң-улө... Пырөны—нө-
жөһик шуіс Іван.

Гөтырыс пеша-дөргыс муніс көщасас. Пырісны керкаас кујим
салдат.

— Віза-олан, көзаин! Ем-кө, вај мјанлы өтик криңча јөв.

— Іван-гөтыр залавкагыс перјіс криңча јөв да сетіс. Салдат-
јас јуісны. Өтик салдат табак-көшельсө перјіс да чургөдіс Іванлы.

— Куритчывлан?

— Куритчывла ескө да табакыс абу.

Салдат сумкагыс перјіс табак пачка да сетіс јөвгыс. Іван
зев рада бөгтис.

— Ті-нө куцөм јөз? Кытыгаң ветланыд?

— Мі краснејјас. Локтам Чуклөмгаң. Уна-ө тани јежыдјасыс
емөг? Кодарын сулалөны?

— Гудін-сіктынөг. А уна-ө-пө јөзыс, ме, зонмө, ог-і төд...
Морт квајтымын-кө шуөны-а.

— Аскі тани, фафө, лыјыны кутасны, сөмын ті ен повзөј.

Петісны да бөр мунісны сікт-помлаң.

Вагка-Іван-гозја бісө кусөдісны, регыдјыка водісны.

Гөрджас вынажыкбс.

Пемыд-на. Керкајасын зүлвизө би. Трубајасыг петө щын. Асыв-быд-на Визингаң, Волгасаң, Чуклөмлаңсаң локталөны салдатјас. Гудинө локтөз километр жын-сајө сувталисны, керка-пельөсјасө сув-төдалисны пулеметјас.

Тикөн-Өдө да Паңө-Өдө Гудин-диктын өшиң-улас доғфасөны, мөдөны турунла.

Ывлайс заводитис рудмыны, југдыны. Јежыдјас век-на узөны. Сөмын өткымынјас четчөмаөг да котралөны керкајастыс, чуксалөны узысјасө. Салдатјас зев терыба четчалисны, көмагисны, пагтагисны, пишщальјасөн котөрөн мунөны.

Паңө-Өдө Тикөн-Өдөкөд петисны туж-вылас. Кызи-тај саргыны кутисны: тар та-та-та-та-та-та. Сынөдын кылө зіжкјөдлөны пулајас. Регыд-тај лоі бергөдчыны.

Часовна-бокын, гөра-јылас јежыдјаслөн сулалө часөвеј, бокас пулемет лөгөдөма. Кодыр краснејјаслөн камаңдирыс горөдис: „Вперед!“ салдатјас кутисны гөра-паныд кајны. Јежыдјаслөн часөвеј-ыс пулеметнад таргыны мөдис кајысјаслы. Секи, краснејјас-пөвсыг кык повтөм варыш, воңын мунысјас уөисны пула-улө.

Лысгөм век оз дугды. Мирон-Оңө садтөгыс повзөма, гөбөч-муас гу перјө. Гөтырыс да Олөыс мюдөг-бердас водөмаөг, бөрдөны. Сөмын Тикөнов һемыс абу повзөма да өшиң-дорас пукалө, вичөдө лысгөмсө.

Мокастыдлы сетчө-і причаыд суис. Тикөновлы зад-чиг-пырыс мунис пула.

Вагө тавој ез-і водлы. Војбыд тирҕис. Талун лысгөм-шытө кылис да сөмын четчалө гөлөмыс: „Віасны оз со-а. Гашкө оз... Гашкө мына“.

Лысгөм һеуна кутис сајкыштны. Краснејјас „ура“ горөдисны, мөдисны котөртны Гудинлаң. Јежыдјас чепөсјисны пышјыны. Прокушев важөн-һин пышјөма карлаң. Јежыд салдатјас, кодлы мыј сурис патерасыс квағитисны да котөрөн мөдисны пышјыны.

Краснејјас туж-куҕаыс, отар-мөдар керка мышвывјастыс кутисны лузгыны Гудин-куҕа. Јежыдјас Межадорыс пышјисны.

Исполкомын лыбис ыжыд шум. Вагөлөн гөлөмыс мајыштмунлө.

Турма өзөс воғгис. Вагө кутчиглис-һин наган-динас да һеуна ез лыј паныдөн, сөмын кағалис асгыныс јөзтө. Вөлөм-кө, краснејјас-һин локтөмаөг. Вөлиғти Вагөлөн гөлөмыс лчалис.

Ілівапыс.

В ы н.

Павел мөвпалё.

Гырда-вылас летчыштөмөн бура дыр-нын Павел пукало пызан-дорын, кулакнас щөкасё пыкөма-да. Зев жона зумыштчөма, гинкымжасыс өшөдчөмаөз—мыжкө мөвпалё ыжыдтор, бытто мурталё сижё асгыс мөвпжассё, вески скалки-выло течё асгыс кывжассё. Корсурё сылөн гинжасыс жүгъывласны нымкофөн, чужом-вылас бура дыркежлө кайлас алёй вёр, нумдылас, мытчылас жежыд пиңжассё.

— Артмас, вөчам-кө... Сөмын бостгынысө-а.

Шыасөм-бөрын Павел вөлытё кылис гөтырыслыз да кык поснё чельафыслыз ловшисё. Најө важөн-нин зев чөскыда учөны, весиг локтөмсё сылысез кывлыны, көни сижё вөли—оз төдны. Гин-вылас Павеллы угё ічөтёк лампаын билөн тирөмыс. Сижё муртса жүгдөдыштё кельд гөрд рөмөн керка-пыщкөссё. Карагыныс бырны кутөма-да, жүгыдыс өтарё чинё, бытто водны щөктё Павелөс, шөйтчыны лунтырја сөкыд ужыс.

Павеллы өнё комын арөс. Гөтрасөм-бөрас сижөс пыр-жө бостисны гражданскеј војна-вылө. Гөтырсө да ічөтёк кагасё колыс өтё кукаң-кежыс јөз-ордө. Весиг керкаыс Павеллөн ез вөв аслас, батмамтөг-өд быдмис, гөла-гөла овлис. Жежыдјаскөд тышкагигөн сижё раңитчывлис. Војна помагөм-бөрын уна сөкыд ужјас вичмывлисны Павеллы, уна эескыд төдлис сижё. Сөмын ставыс-нин тајө колюма бөрө, вунны-нын кутөма. Онё Павеллөн ем аслас керка, јурсујанин, ем өтё мөс да аржынја чаң. Аслас зиллуннас, шөйтчөг ыжыда төдлытөг пессөмнас Павел лөгөдіс тащөм кытырја овмөссё. Сөмын пакөдны, јонмөдны, кыпөдны тащөм овмөссё вылөжык, көт гинсыс бі петмөн ужалө—некызи оз вермы. Мөд мөс нөбмөн гөм некызи оз чөжгы. Нинөмөн, некущөм вынјөрөн Павел оз сузгы-і мөд керка пөвсө вөчны.

Олөмыд-өд пыр мунө воғө, кадыс колө. Комын арөс-нын со Павеллы тырё, регыд пөрысла-дор кутас бостны, а буржык сузгана олөм, чөскыда учөм, прамеја шөйтчөм-ны Павел ез-на төдлы. Озырмө сөмын чельафнас.

Тајө мөвпжасыс воисны өтпырјөн Павел јурө да ставсө і пунктис сижё өтар скалки-вылас катовтмөныс.

Міжан-код гөп вожтырылды-пө сөмын отувтчөмөн позө овмөстө кыпөдны—кывліс Павел. Тажө кывжасыс гөлөмөңыс пырісны, топы-да пукісны Павеллы жура. Сіјө і өні пукалө зумыштчөмөн да відлалө асгыс мөвпјассө.

— Мед-ескө нывбабајасыс код-гурө щөщ окөтасны пырыс ужалан котырас. Нажө-кө ескө воңмөстчасны мужікјассө вермасны-да. Сөгга-өд јешщө мукөдыс јенмыдлы-на со ескөны-да, сені-на зыкыд вермас лоны... Нинөм шоггыны. Завөдөтөмыс-кө лоө—быд-тор артмас нөжјөнікөн.

Ташчөм јон нађеја-пырыс Павел водіс да лаңтіс топыд унмөн петукјас чуксагөм-бөрын-нын.

Мөвпјас збыльмөны.

Арга повөдөда. Ывлаыс өнакылө-шоныд. Асывнас угөм лымјыс рытөңыс бөр сылөма, сөмын гуранјассө колыштөмаөг јежыд чірјас, бытө тувсов көч—еж-вылө јежыд дөмасјас. Небыдік төв рувкјөд-лө, малалө Иванлыс чужөмсө зев рађејтөм-пырыс, коңналө чөскыд сынөднас сіјөс. Шөнді летчөма ыб-сајө, мічаа кучкө өткымын жура кымөрө вір-код гөрд кыасө. Кымөрјас-костті пөртмасөны, жірдәлөны, гөкөщ мољас-моз, козувјас. Вајөнік пөлөстчыштөм керка-до-рын, поснөдік таса уна дөмаса өшін-ульн, кражјас-бокын, пес чурка-вылын пукалө Степан да курітчө. Кісгөм гынсапөга кок-дінас сылөн лөкінік кыз тышка чер. Вај гөд шабурсө асыкөн-моз тас-маалөма жітлөм сырөмең тасмаөн. Јур вевтөд-пыфөдыс мыјкө көч-ку торјас да дөра торпыріг өтлаө вурлөма; коркө-ескө шапка-жө вөвлөма-да.

— Мыјкө бара артмас оз-а? јуаліг-моз нурбылтис паныдөн пукалыс Иван, вомгыс табак щын пөлыштиг-моз.

— Таыс омөль гөла олөмыс-өд оз-жө-нын ло, гөлөмгаңыс кыв візіс Степан.—Өткөннад ужалігад, керка-тыр сојыснад көт век те да ме тојтам—буржык олөмтө огө-жө-нын аңылөј.

— Отсыштас-кө-ескө государствоыд уждыгөлөмөн, дөрт, ов-мөдчам-да...

— Отсавтөг-өд оз-жө кољ сіз,—торкіс Степан.

— Мыјјас-нө ескө, те-ногөн, мед-воңсө ковмас міжан лөгөдны?— мөвпалөмөн јуаліс Иван.

— Отувјөн візму ужалан котырылды-өд, дөрт, мед-воңтө візму-бердын ужалан көлуј і ковмас: машинајас. Сөгга кущөм-гурө көј-дысјас суңөдам агроном індөдјас-герті. Мујас-выланым унатор ку-там вөдөтны вьл-ногөн сіјөс вынсөдөмөн.

— Сіјөтө ескө, дөрт, сіз-да.

— Сөгга тулысгаң-жө заводөтам скөт візан-іннымөс бурмөдны, өтувја шөныд картајас вөчам. Візмутө-өд міжанлы өтілаыс, өтчукөрыс гөтасны. Өні-пө-өд візмутө лөгөдлігад мед-лөгыд отувтчыныд. Сөмын мед асланым олангамным, сөгласным тырмас,—јурсө лајкні-тіг-моз помаліс Степан.

— Журалыгас, егкө, мед прамежжак морт вегкалө,—codtic Иван. Пронов Павелыд-кө егкө сөглаитгас, гашкө мыжкө-і артмас-а... Пөльһинө, кушом скод-нө төрыт вөлөма? Мижанос-тајнө ез јуөртлыны.

— Төрытнад, зонманөј, буржыка да шөркофдема олыгјас код-сурө аснаукнаныс чукөртчылөмаөз виғму лөбөдөм-јылыс горнитны. Тајө виғму лөгөдөмтө-пө шуоны шогмытөмөн, выльпөв-пө колө став-сө вөчны да мед буржыка олыгјас вџдлаласны, најө-пө саммасны-жык. Виғму лөгөдөмөыс-пө сөгга сојыг-јурө колө мынтысныс, став-ныслы өтмындаөн, ми-пө некөд абу озырөг. даc керка-пыщгаң бөр-јөм јөзсө колө-пө выльпөв бөрјыны, сетчө-пө өні унжыкыс вегка-лөмаөс дыш іөз да аслаһныс сөмын өинөны. Со-өд мијанлы дыш-һым-һын лөгөдөмаөс. Сөгга выль виғмујасыслы арлыдсө-пө колө лө-гөдны көкјамысдаc воөғ. Сіғ-кө-пө огөј вөчөј, мијанлыг став виғмунымөс мырфдасны, шуөма Катө-Ваһө—вџчко старөстаыд.

Тајөс вџталігас горнитыгјас-дінө сувтіс щөц Павел, пощ кер-алан-інгаң локтө вөлөм-да. Сіјө, бытөтө, мерајтіс најөс өиннас, да і пыщкөснысө-на щөц вџдлаліс. Сөгга шуө һебыдџк гөлөсөн:

Најөјасыс јонасө повныс һинөмла-на. Вынным мијан ыжыджык-на. Сөмын колө пыр өтвылыс вөчны-а. Јачејка індөдјас-герті-кө кутам вөчны, быдтор артмас. Сөмын збојжыка колө вегкыда став-сө вөчны.

— Мыјла абу дыш тіјанлы сөрныс һинөм воғө мунтөмсө,— локтіс-мозыс торкіс горһыгыс Павелөс Сандрө-Өль.—Зіллунныд-да, суглунныд-кө абу, еща-һын тајө сөрөмнад да комуһістјас өтсөгнад овмөснытө бурмөданныд. Көт-өд мијанлыс і мырфданныд выль виғ-мутө, онө-жө озырмө, көјдыстө корныд, вөлыдла-і мед-воғ-на-жө ме-өрдө котөртанныд. Ми-тајнө со јөз овмөс-вылас ег ыштыгөлөј да немчөж-на-жө һаң сојам.

— Тенад, зон, Өлөкгеј, абу-һын выль виғмуыд, те сіјөс ен-һын ассыд вөчөмөн лыдфы.

— Мыјнө, те алы мыј вөчлін меным?!—пуғіс сетчө Сандрө-Өль.

— Ег ме-һы, ен те сіјөс вөчлы. Вөчөмсө сіјө менам дөдөј-һын оз повһит. Сөгза-өд абу-жө-на ставсө вөчөм сіјө, унжыксө-на бат-ыд һөбавліс ми-вок-кофыдлыс,—лечыда шуіс Павел, сөмын ез скөрыс.

— Мырфданныд-кө, коркө горш-вомөныд тајө тасаглас-на, да-рөвејыд горғөдлас-на. Зев-һын уна-пыдды во-мөд, а сөгга машина-јаснытө сојанныд-да, ме-вылө-на радөс лоанныд.

Сандрө-Өльөн первојсө чужөмыс лөкысла лөзөдліс быдөн, өінјасыс кырыштчывлісны, лөбјыс тіравны кутліс, вегіг кывјыс оз вөлі артмы, бытөтө сапөгыс щөц скөрмыліс,—зуркјөдлө гын-колош-піас. Бөрвылас вывті рам-улө летчіс, коңөр-кофө, төкөтө оз бөрд-ғы. Һөдыр-мыгті сөгга гугөһикөн-моз, сөмын зев лөк виғөдласөн, муніс.

Павел бура дыр-на горһитіс јортјасыскөд, уна тор-на вџталіс һалы өтувтчөм-јылыг-да, мыј-да сөгга долыда-пырыс разөдчісны гортјасаныс рөмыд-кофөн-һын.

Вај ми щощ ..

Ыжыд мујорын зарни-код җырдало, ғырыг ғыяс-моз лајкјало, ошка-мөшка-моз пөртмагө-розјало су. Суыскөд ортча мујас-вылас емөг быдгама пуктасјас: ем id, вика-сора зөр, бобөһаһ, картопел да мукөдтор. Ставыс најө быдмөһы, радлиг-тырји, бытто ошјысөһы асланыс бур көһаһнас, најөс дөһөритыгнас, һумјалөһы һа-дinti муһысјас-воһас, копрасөһы ставһыслы, щөктөһы виһөдһыһы ас-выланыс.

Көһа мусө гөгөртөдөһаөс, бытто карандашөһ каһала-вывти виһнитөһаөс, сiһим судта выль пощөсөһ. Бура уһа пощ ковмөһа кыҗ гектар-сајас пласттө гөгөртөдһыд, һөрсө да мајөгсө көт i он-һа лыдһы. Јөр-вылас виһөдлиг-мозыд пыр-i мөвпыштан: тајө пощөсыс верманһа олыз да зиль мортлөһ; пыр-i гөгөрвоһн: тајө кiподтујыс артелө котыртчөһ војтырлөһ.

Бур здук-һыһ сенi, пощөс-вылас летчыштөһөһ, вежалөһы Саһдрө-Микулај да Клавдук-Иваһ. Наһөһ сiһјасыс азыма җоргөһы јөр-пелөһыс машина виһаһ саһај. Лөһыда, радөһ теһчөһа сетчө быдгама-пөлөс машинасө. Öһи бытто најө шөјтчөһы ставһыс тулысга гөһан-көһаһ уҗыс.

— Аттө, зонмө, машинаһасһад вөдiтөһнад да бура старәјтөһнад кущөһ бура һаһыд воө вөлөһ,—шенҗыг-моз вежалө Саһдрө-Микулај,—Ме вөли дүмајта: миға-өд, тајөһаслөһ, ферт-жө-һыһ, һиһөһ оз артмы, ферт-жө-һыһ, миға, во тыртөһыс бөр пазалас коммунаһыс, сөһыһ, миға, уҗјөзув вөјөһы һөһ мыһлытөһ-выјө.

— да, зонмө, өдјө тајөһас овмөдчiһы. Со-өд кујим во-һа абу, а вөлөгт-вылад тајјас меһда бура олөһы,—заविда-пырыс щөщ һа-зөбтiс Клавдук-Иваһ.

— Ыжыд-жө, тыдалө, саһыс Проһов-Павелыдлөһ. Куш зиль-лунһад-өд тащөһтортө он-һа вөч. Öд, кодкө һөһор-һөгөһ быдтор төдө сiјө.

— Сiјө-пө, другө, лыдһысөһнас тащөһ уһасө төдмалөһа.

— Гащкө i сiјөһ-да,—оз воһсаг Саһдрө-Микулај. Мыјкө-тај быдлун вөли, өһи-һа-i, шлөһјалө лыдһыган-керкаө һиғајасөһ-а. Ми, со, повҗим коммунаад пырөһыд, геравлаһ-һа јешщө, вөли быдһөгөһ Павелтө, а щөщ-кө котыртчiһ-ескө, шыһакылө олiһ.

— Асланыһ јөјлун-вөһна, другө, ставыс тајө..

— Абу јөјлун, а пөһыдлун-вөһна, велөдчытөһ-вөһна,—торкiс Иваһс Микулај.

— Вајө-жө ми щөщ котыртчәһөј. Тырмас-һыһ ас-кеҗад тиль-ыһыд, би пурјө чаг шыблалиг-моз овмөстө чукөртһыд. Öһи-өд, со, тыдалө-һыһ, адҗам-һыһ кущөһ өтувјөһ олөһыс.

— Öтувтчыһы i колө. Нiһөһ-һыһ сөһга видчыһы, щыг пыкһы да ырјаһитһы. Збыль-тај өтувтчөһад выһыд i вөлөһа.

— Те-өһөј он-һа вөли төд сiјөс,—серөктыштиг-моз шуiс һөкод төдлытөг мышгаһ локтыс Павел.—Сiҗ, ферт, Микулај-дад: выһыд сөһыһ өтувтчөһыһ.

Гаврил-Иван.

Моллагом да кер кылөдөм.¹⁾

Тужо мөдөдчөм.

Матыгмө тулыс. Лым заводитө һөжжөнүкөн сывны. Палаҗа вөлөт-куҗа мунис жуөр: Тит Јогорович-пө воөма, моллагыҗасөс ме-
давны Јір-жуө. Јір-жутө мијан палаҗсајас быдөн төдөны—сijө Сык-
тыв-катыдын, Кожгорт-сајын. Кер петкөданинөҗыс Кожгортсаң ко-
мын квајт километр.

Том јөз кывлөмаөг жуөрсө да аскинас-жө морт комын-һөла-
мын чукөртчисны комилес-контораө. Мед-војдөр жуалисны, ыҗыд-ө
лоө доныс моллагөмгыс. Тит Јогорович висталис: дас час-кө-пө уҗа-
лан, кык шајт—кыҗ урөн час воны кутас. Сөмын, ферт, кодi-пө
первој категорijaө сурас. Уҗалыҗас ышмисны, гижгалисны. Мед-во-
җын гижгис Печенко. Сөгга мукөдјас гижгалисны.

— Вај, менө-дај гиж,—кылө өтiклөн гөлөс.

— Менө-дај пасјы,—шыагө мөд морт.

Таҗi гижгалисны комын көкјамыс морт. Сымында i колө вөли.

— Но, сөгга мөд лун-кежлө лөгөдөј нопјастө. Гојантортө-да
мыј-да лым сывтөҗыс колө катөдны моллаганинөҗыс,—шуө Тит
Јогорович.

— Колө, ферт. Ладнө-но, лөгөдам. Катөдөмгыс-нө кодi мын-
тыгны пондас?—јуагөны медагыҗас.

— Каҗеннеј щөт-вылө катөдам—шуис Тит Јогорович.

Луныг-лунө уҗалыҗас видчыгөны, кор корасны најөс Кожгор-
тө, һекытчө оз ылыгмыны гортыг.

Педөр-Павел локтө грездсаң, мыјкө зев јона жерјалө, горө-
dic:

— Гаврил-Иван, Кожгортсаң телеграмма воөма, мөд лун-жө-пө
кајны Кожгортө.

¹⁾ Тајө очерксө гижө омөлика велөдчөм комi крөҗаһин. Ставсө гижө мыј
вөвлөма збылыг, весиг һимјассө пукталөма палаҗҗаса керкылөдыҗаслыг. Гижө
лөсыда, җик комi-ногөн. Лыдҗан-да, став кер кылөдөмыс быд кер-бердын уҗалыг
комi мортлы төд-вылас уелө. Сөмын-тај самөқур да вина корөмјассө да жуөмјас-
сө абу куҗөма гижны колөм-ногөн. Колi-өд сещөмторсө очеркас дивитөмөн, видөмөн
гижны.

Редактсия.

— Но, но, ладнө. Сіқкө, ковмас мыҕ-гурө лөгөдны. Јешчө көт ыжыдлунсө гортад празһичајтам. Јогорејыд ескө, тыдалө, пропадітас-һин мијан-да.

Медагысјас кывлөмаөг ташөм јуөртө да лөгөдчөны кајны моллагны.

— Те-нө подөн кајан, алі он?—јуагөны мөда-мөдныслыг кајысјас.

Ұимовјеөз-көт вөлөн каја. Со кілометр-өд ковмас кајны. Подөныд прамеј сөкыд лөө.

Тујынөс.

Локтіс моллагны кајан лун. Подөн кајысјас ещаөн лоісны, унжыкөныс верчөмөн мөдөдчисны. Мөдөдчім тујө, вөлөн кајны шумім ұимовјеөз. Јамшцікјасөс мөдөдім подөн воғыв. Пырім вөлөкө. Вөлөкті мунны зев гажа, мөда-мөдыскөд паңјагөны, шмоһитөны. Тыбју-дорын, дасвіт кілометр-сајын, вөвјасөс шөјтчөдыштім-да, бара мөдөдчім воғө. Ұимовјеөз сегаһ даскујім кілометр. Кајны зев гажа. Мөда-мөд вежмөн паңјагіг-тырји ұимовјеөз ми регыд і воім: луншөр-бөрын кык часын сені һин вөлім. Ұимовјеын һеуна шөјтчыштім, гојыштім, сегга јамшцікјасөс вөвјасөн мөдөдім бөр гортө. Мөдөдчім ыжыд ноңјасөн подөн воғө. Ұимовјегаһ Гриваөз колө мунны кыз кілометр. Матынжык, даскујім кілометр-сајын, бокын ем Карвужөм сікт. Унжыкөныс мијан-пыщкыг пырісны сетчө уғны. Гриваөз кајысјас колісны сөмын квајт морт. Локтім Гриваө шонді летчөм-бөрас-һин.

Куғ вөлөктө вужөм-бөрын, јона муғ-вылад, зев бура уғсөма. Аскінас четчім да өкмыс часыг-һин петөма. Гојыштім да бара мөдөдчім тујө. Грива-куға мунігөн уналыг јуагім самөкур һөбны.

— Төтка, он-ө вузав самөкуртө?

— Ог, ог, ог,—бығтө доғөг, готчыштас төтка.—Абу самөкур-ыс. Мілітсіөһерным зев кутагыг да вегіг Јогореј празһик-кежлө вөчнысө огө лыгтө.

Моллагны кајысјас зев жугыла мунісны Грива-куға, самөкур-ыд ез гур-да. Луныс зев гажа, шондіа. Мунны сөкыд. Быд кык кілометр-бөрын шөјтчам.

Луншөр-гөгөр ми локтім Ужја перевоз-дорөз. Сыктыв-вылын јыс чегјасө, вөрөшітчө. Вужны подөн он-һин пігт. Сыктыв кыр-јылө пуксім да равзам: „перевоз, міга, мијанлы вајө, вужөдө мијан-һөс“. Ағным сералам, шмоһитам.

— Вајө Сыктыв-јывтіыс кыщовтамө—шыагіс өті.

— Кыг-нө кыщовтан та-куғтасө. Кокыд муғас.

Коркө-һекоркө локтіс мијан-дінө пыжа. Нөжјөһикөн кујім-һол мортөн вужөдаліс Ужја-дор берегө. Сетөні бара колө мијанлы шөјтчыштны. Кытчө гурө разөдчалісны, морт вітө-квајтөн. Јуасалөны сојны јөв-да, мыј-да. Самөкур-јылыг оз-жө вунөдны:

— Төтка, самөкуртө он вузав?

— Абу, гажөй, самөкурыд. Јона кутагөны-да, вегіг ог і лыг-тө вөчнысө.

Сојыштім-да, мыј-да, луншөр-дорын мөдөдчим-воғө. Кожгортөз Ужјасаң колө кајны даскык кілометр. Мунны јешшө-һин сөкыд лоі. Өні быд кілометрың-һин шөјтчам. Рытнас, час вітын-кымын матығ-мім Кожгортө. Воім Вадор-сіктө. Мај мед-воғза луннад-да, јөзыд сетөні зев уна. Быдөн вөччыштөмаөс, мічажык пағкөмаөс. Унаөн сетөні семілетка школаын велөдчысјас. Емөг і палағза велөдчыс-јас. Накөд мыј-сурө мјан јортјас горһытышталісны. Ставным сөс-га мунім контораө. Јуағім сені кығи-мыј фелөјасыс. Мјанлы сетө-ні вісталисны: аскі-пө асывғаңыс-жө колө мөдөдчыны.

Разөдчим патерајасө уғны. Јөзыс төдтөмөг. Горһыс катыдчі-лөн мјанлы зев төшкоғ кажітчіс. Мјанлы сетісны кольөдыөс, кольөдны јір-ју-јылө. Аскінас көкјамыс часғаң воғөс лавка. Се-тығ кампет да прөнік-пығди лоі бөғтны сакар. Мукөдыс бөғталіс-ны папірос.

Мунны сіјө луннас вөлі ыркыд, лебалөны өткымын лым-чірјас. Мунөны зев жуғыла. Гурган өіктө војігөн мјан јортјас бара-на віна-јывыд ез вунөдны. Мед-воғза керкағаңыс і пондісны јуағны самөкур.

— Төтө, самөкуртө вузав.

— Абу самөкурыс, фадөјас, абу,—тағи шуыштасны төткајас.— А ті-нө азныд, фадөјас, кытысөғ?

— Палағзаыс,—шуыштасны мјан јөз.

Ҷыңкө-Міколајлы, Артө-Өніс-Грішалы да Закар-Јогорлы кыскө-һеуна сурыштөма самөкурыд да гажа-кодөс-һин. Најө јешшө-на корөһны содтөд, Артө-Өніс-Гріша котралө-корөө Гурган-өікт-куға.

Пондім вөлөкө-һин пырны. Мед-бөрја керкајассө прөјдітім да пуксім шөјтчыны. Віғөдам-да, мјан парҗаыс кыкө-кујім морт абу-өс, кытчөкө Гурган өіктө колтчылөмаөс. Неғыр шөјтчыштөм-бөрын Өніс-Јогор, Домік-Гріша да јешшө кодкө көјмөд локтөны. Радлө-ны, вомјасныс вегт оз топавны:

Мјанлы, зон, суріс кујімөңлы кык бутулка.

— Но, кыскө-нө тіјанлы суріс? Мыј-нө уңжык еңө һөбө?

— Уңжыксө сз сетны-да, кығи һөбан.

Өткымынөн јуісны самөкурсө да прамеја гажмісны. Тыртөм сулајассө пуө кучкөмөн жуғөдлісны. Мунам һөжјөһікөн. Өніс-Јогор-кок-јылас-һин муртса сулалө, мјан-бөрсө јона шатлаліг-тырји локтө. Өтік-мөдкөд јона варовітө.

Шорјас бузгөһны, ыжыдөс, тујыс зев һајт. Кодмортыд һајт-пыщтіыс-і вегкыда лојө. Мунім кілометр көкјамыс-кымын да бара колө вужны Сыктыв-вомөң. Сетчө воғыв-һин көмілес медалөма перевозщікјасөс. Мјанөс пырыс-пыр-жө пондісны вужөдлыны морт віт-квајтөн. Јогор-Өніс көлөма мед-бөрас, зев збоја локтө. Сыктыв-вылын јыс савеј јона кывтө. Кодмортлы-пө-тај саріғ піғөсөғыс. Сіјө вегкыда јі-ывтыс көсјіс вужны мөдлапөлас, да кығи-тај морө-

сöзыс бузгысас ваас, муртса і берегас верміс петны. Сесга пыжөн-жө вужіс. Міжан-дорө локтіс, морөсөзыс ва. Јөз ызјалөны-гералөны: ка-ка-ка, кі-кі-кі, палалан-пө өні регыд.

Шојтчаліг-тырјыд лунтыр мі қіжгім-мунім. Лымјыс вөрын ыжыд-на вөлі. Вөртујөд мунны гырыс нопјаснад зев сөкыд. Шонді летчігас-нын вөлыгті мі матыгмім Јірө.

Воімө сортовка петкөданінөқ. Кожгортсајаспөн сортовка тујјас-ыс зев тешкофөс, туј-вомөныс кучаланыс течалөмаөс гырыс пујас, бытө көртуј-вылө-моз волсалөма, сөмын релсјас оз тырмыны. Мунны тащөм туј-куфаныс јешщө сөкыд лоі. Коллөдыслыс јуаліс-ны ылынө Јірөзыс.

— Кык кілометр-нын сөмын колі,—шуыштіс коллөдыс.

— Но, регыд-нын-інө локтамө места-вылөқыд.

Шонді летчөм-бөрын, пемдігас-нын воім Јір-ју-дорө. Сетчө комілес вөчөма ічөтік контора. Сені олөны Тіт Јогоровіч да мукөд служашщејјас, палафаса служашщејјас ылыган міжанкөд здоровајт-чөны:

— Здорово, палафасјас. Но, другјас, локтанныд-нын. Важөн-нын-өд відчысам,—быдөн нөмкофөс лоіны міжан воөм-вылө.

Сені ужалысјасыс унаөн-нын вөліны. Быдсөн төдтөмөс, тешкофөс кажітчөны міжанлы. Пемыд-коф-нын вөлі. Нопјаснымөс ставным пукталім контора-дінө да мунім јагө нодја вөчны, Кондајас гырысөс, мічаөс. Уфны, көт і ывлаын, вөлі шоныд. Аскі асывнас воқ лоі четчыны да мунны контора-дінө. Сетөні мыј-гурө сојыштім-да, мунім ставным багыр воропјас вөчны.

Первој міжанлы щөктісны Јір-ју-вылыс јісө жүгөдны. Первој луннад мі ужалім көкјамыс час, пыр јі жүгөдім. Быд дас морт-вылө міжанлы сетісны өті шыдпуысөс. Шыдпуысјасөс уж-вылыс дугөдөны воқжык, медым ужалөм-бөр-кежлө уфітісны шыдсө пуны. Јі-вылын мі ужалім дас лун, поводфаыс көздөдіс да јыс дыр ез вермы кылавысө. Көзыд-көт, зерө-көт, лым угө-көт—пыр дугдывтөг мырсім јі-вылын, пізсөсқ ваын. Кокјасным оз і дугдывны кынмөмыс, пыр жүжгөны. Ужалысјас јона-нын дөзмісны јі жүгөдлөмыс. Он-нын, тыдалө, таво јөыс мын, дас лун-нын, со, колі, а јі век-на оз мун.

Быдгамасө-жө јі жүгөдлігад адзылан. Быдлун морт мөд-кој-мөд вөјлөны. Візөдан да, бара-нын јагын, бі-бердын когысөны. Медга-нын тешкоф вөлі нодја-дінын уфлөмыс. Водан нодја-дінад-да, өтіклаті сотө, мөдлаті кынтө. Кодлөн гынсапөгыс сотчөма, Артө-Өніс-Грішалөн намөдыс сотчөма, весіг-өд кі-пагта абу колөма. Јөз зев јона сералөны: ка-ка-ка, кі-кі-кі, намөдсө шырјас сојөмаөс. Мөдлөн бара чувкі-јурис сотчөма.

Моль-вылө сувтөм.

Лунјасыс шондөдісны да јітө бытө сојөмөн сојіс, бытө выј-моз сыліс. Ставныслы нөмкоф лоі.

— Аскі жі-вылө ог-нын мунө,— шуө Тіт Јогоровіч:— аскігаң ставным сувтам мол-вылө.

— Но, зонмө, өдва і мынім жігыд,— шуасөны ужалысјас.

Аскінас (дасөд луннас) ставным сувтім мол-вылө, разөдчим керјас-куча да мөдөдчим һөжжөнікөн керјас-вылын кывтны. Первој луннад, велавтөгыд-да, унаөн вөјавлісны. Закар-Јогор морөсөзыс вөјлөма, Павел-Тікөн јур-вывтыс бузгыглөма. Тувсов ваыд көзыд. Петісны берегө когысны. Недыр олыштім-да, Педөр-Павел вөјлі морөсөзыс, берегө-жө петіс когысны. Тазі луныс-лунө пыр-өтарө воэө летчим керјасөн, запорјас мездаліг-тырјі. Улысаң-кө запорітас, вылысаңыс равзөны: „Лө-ма-ј ғнызу!“ Вылысаң-кө запорітас, вылысса јөзыслы равзөны: „Лө-ма-ј гверку!“

Лунјасыс гажаөс, шондіа. Шојтчыштны-кө пукған керјас-вылө, јона-і вугрөдлас. Тазі мі керјасөн кывтім лун һоль-віт. Коркө сегга локтім зімовје-дорө, Уктым-ју-вом-дорө. Һаңјас асланым важөн-нын бырісны. Зімовјеө һаңсө Којгортсаң вочасөн вајалөны. Плөтїтчанінөз јешщө колө кывтны кык лун. Һаңсө вајалөны ульөс, көт вомад ен суј, да быт лоө сујны, шыгјөн-өд он ов. дырөннад ветлігөн кіјас потласісны, јайыд лудө. Міјан дегаһык сегга шуө:

— Вајө-жө пывған ломтамө, пывгыштамө.

— Пывгамө і ем, лөгыджык лоө.

Кык мортөс мөдөдїм пывған ломтыны. Рытнас пывсім-да, лоі лөгыджык, кокніжык.

Аскінас бара керјас-вылын мөдїм кывтны. Уктым-јусаң запорјас ез-нын лоны. Һоль-керја плїта-вылө сувтам-да, жівгам. Лунтыр тазі кывтам, мукөд-дырјыс уған і быдтор. Со і матысмыны кутїм плөтїтчанінө. Воэза јөзыс запаң вөчөмаөс, мед вөрыс оз пышјы. Тіт-Јогоровічлы һімкофа-нын лоі.

— Зонјас, аскі заводітам сегга көртагны.

Плөтїтчан гөгөртї гажа, јаг-дорын-да, пыр-көт рытјаснад гулајт гажа садјын-моз.

Плөтїтчөм.

Аскінас колө заводітны плөтїтчыны. Асывнас, час квајтын-кымын ставным-нын вөлім өтчукөрынөс. Лөгөдїм плөтїтчанінјас-да, разөдчалїм, һоль-пельө-кымын јуксїм. Көт і шондіа вөлі, луныс ыркыд-коф. Кіјасным міјан јешщө јона чорысны, да потласөны. Плөтїтчыны вөлі гажа, јөзыс уна-да, лунтыр мыкө мөда-мөдыслы броткасны. Рытын шонді летчіг-гөгөр ставыс дугдөны ужалөмыс, мунөны балаганјас-дїнө сојны. Муртса-на удітан сојны, војшөр-нын матысмө, колө һодја-дїнө уыны мунны. Војшөр-бөрын вөлігті унмовған: Асылын сөмын-на удітасны четчыны, бара-нын Тіт-Јогоровіч равзө:

— Робјата-а, на роботу!..

Термасіг-тырјі сојыштан, котөрөн мунан ужалан-інө.

Узлігөн јона полисны эмејјасыг. Уктым-ју пөлөныс унаыг адылан эмејјаслыг ниглагөмсө, вегіг зывек і віқөднысө. Тази ми плөтөтчим лун кык-кујим. Воө-нын кывтанкад. Вөрыс пондіс ічөтөк ју-вылад когмыны.

Плөтөтөм плөтајассө летчөдлөны Сыктыв-ју вом-дорө, мед оз когмыны. Плөтөтөма-нын вөлі сөзімдас-кымын плөта. Төт-Јогоровіч сегга шуө:

— Во што-бы-то ни сталө, колө плөтөтөм вөрсө кылөдны. Дыржык-кө ог мөдөдө, вермас став вөрыд когмыны...

— Мед-возын, дерт, колө мөдөдны палазсајасөс. На-бөрга ајкінасаөс да ыбсајасөс.

Мијан палазсајас-пыщкыг кывтөны сөмын дасгөзім морт. Төт-Јогоровіч шуіс: кык лун-бөртө-пө палазсајасөс мөдөдам кывтны. Сіјөс кывліс-да, Чаз-Міколајөс бытөө нөрјөн кучкыштісны, котөрөн муніс Төт-дінө щөщ гөжгыны кывтны:

— Вај, зонмө, менө щөщ гөж кывтнысө.

— Но, ачыд-тај-нө ен көсјы кывтныс-а, гөжган-жө.

— Гөжга-тај, мыјнө сегга.

дырөн ветлігөн ставныс-нын дөзмөмаөг тајө ужгыд. Öд кыч-вөтөд лун-нын гортыг петөмган.

— Ачыд-тај-нө ен көсјы гөжгыны-а, гөжгын-жө,—сералөны Чаз-Міколајөс.

— Мед-возын мөдөдөны палазсајассө да сіјөн-жө-а. Ег-нын-егкө кывт-да,—шуыштас Чаз-Міколајыд-дај.

Кывтны гөжгөм-бөрын кывтыгасөс плөтөтчыны ез-нын сувтөдлыны. Пырыг-пыр-жө сіјө лунгаыс пондісны лөгөдавны поромјас. Мијан артөлө лөгөдчисны 19 морт. Быд мортлы колө кујим плөта,—го ветымын-кымын керјөн морт-вылө. Тајөс ставсө өтө лун-өн сөбачітісны. Аскінас колө-нын кывтны.

Кывтөм.

Кывтыг јөзлы зев нөмкод лоі. Рытнас-жө порөмјассө пудјавлісны, кодлы куцөм вегкалас. Сегга мөдісны балаганлаң ужнајтны. Муніг-мозыс нөмкофасіг-тырјө сорнөтөны:

— Но, зонмө, аскі сегга гортлаң-нын мөдөдчам.

— Сегга-нө, јортјас, аскі воэө кутанныд лөзаны?—јуалө Печенко.

— Огө воэ, луншөр-гөгөр-кымын.

— Тарыт прөколјас лөгөдам, кодлөн абуөг-на, сегга бөрјам өтө мортөс летчыны Көјгортө рөщөт богтны.

— Асыв-өд бөрјаыг-нын өтілаын кутам гојны, сегга лоө тор-јөдчавны.

Прөколјас-да, мыј-да керавлісны, лөгөдалісны, сегга гојыштісны да муніны нодја-дінө узны.

— Последнөј нынешнөј деңочек-өд татө гулајтам.

Аскінас час кујимын-кымын ставныс-нын вöліны кок-жылынöг. Гоуыштöм-бöрын пырыг-пыр-жо кутчігисны уж-дінö. Кывтнытö мөдöдчан-да, унатор-öд колö. Керавлісны зібјас. Порöм-вылö чомвөр пыртлісны, біпур местајас лөгöдыштісны. Воіс леҗасан кад. Локтісны служашщејјас Когтін да Гулајов. Когтін щötö бөгтіс керјассö, а Гулајов быд порöм-вылö сетіс снагтјас, мурталöмөн.

— Но, јортјас, кад-нын леҗасны.

Мед-воҗда порöм-вылын вöлі Öнig-Јогор. Сіјöс і мөдöдісны. Нöжјөнiк порöмыг-порöмö пондісны леҗавны. Рöщöt богтны Којгортö летчіс Нiкөн-Мiтреј, подөн. Мед-бöрын кывтыг вöлі Печенко Степан.

— Но, сөгга прощеваетлö öнi-кежлö,—прöщажтчöны мөдä-мөдныскöд. Агыс омöлік трапјö-коҗ рузумјасөн öвтчöны.

Уктым ју-куҗа колö кывтны нöлго-кымын метр. Ваыс сеті вi-зывтö нöжјö, муртса тöдчö пурјыслөн мунöмыс. Мыјөн-тај Сыктыв-ју-вылö петасны, быттö рака-моз лебҗöны. Сыктыв јууд вiзыв. Закар-Јогорöс мед-воҗда вабергачас і пыртöма да бергöдлö, һекыҗ петнысö оз вермы.

— Вај, Гавріл-Іван, снагттö меным шыбыт да менö кыскы татыг.

Гавріл-Іван Закар-Јогорöс мездіс, кыскіс сетыг. Мөдісны кывтны воҗö. Сыктыв ју чуклöг, кыркöщад пурјыд лыкыштас-да, порöм-вывгыд гащ пөрöдны кутлас, мукöд-дырјыс порöм пелöстö когалас, керјассö һещыштас. Муртса уҗитан багырнад крукавлыны. Кызкө-мыкө лөгöдан-да, бара воҗö шуңган. Уктым вом-дорҗаң берөгöд Којгортöҗ дасгiзим кілометр. Шондi увдаммыны-нын кутіс. Кывтыгјас чуклöдліг-тырјi кывтöны воҗö, кор адзылам мөдä-мөдöс, кор огö-да. Павел-Лука пырöма зев ыҗыд вабергачö. гöгралö. Порöм-мөд-нын сіјöс ordјомасг.

— Мыјнö, Лука, те сені вöчан?—јуалö Гавріл-Іван.

— Шојтча-тај со. Вiҗöд, кущöм терыба гöгрöдлö.

— Но, зонмö, снагтöс менгым богт-да, ме тенö кыска сетыг.

Гавріл-Іван сетіс снагт. Лука домаліс асгыс порöмсö.

— Öнi сөгга, другö, петасны-нын.

Берөгсö порöмыс лыкыштіс-да, чajтісны кыкнаныс мынасны вабергачгыс. Кваітчісны-да, кыкнаннысö кыскіс вабергачас.

— Но, трасіча, кыкнанымсö кыскіс?

— Öнi кыкöнылды гажажык лöö.

Кык порöм вабергачын бергалö. Бөрја јöз пондісны ordјавны. домiк-Вагка јуалö:

— Мыјнö ті тані вöчанныд?

— Ачыд-öд адҗан мыј вöчам, кадрельасам-тај со, гöгралам.

Коркө-һекоркө рытја-вылыс вöлістi гуҗгiс-петкөдіс вабергачыг да бара пондіс лебöдны порöмсö ваңылыд. Берөгјас пыр-öтәрö кутісны лоны кушöгжык. Вiҗјас-вылын мөсјас-нын јiргöны. Öтi нывбаба мөс корҗны-нын вома, берөг-жылын пукалö.

— Кытыг-нө кытыг җадоҗасыс?

— Палаҗаыс, төтө. Кожгортөҗыс-нө ылын-на? Талун југыд-өн воам огө?

— Воанныд, воанныд, җадоҗас, тагаң-өд абу-нын ылын.

Кык кыркөщ кывтисны-да, тыдовтчис сикт. Воҗывы-нынкојгортчи висталисны сетыс шөр-лыа. Татчө воиг-кості шонди удітис летчыны. Берег-дорө, Гурган-улө куҗалаыс домавлөмаөг порөмјас. Берег-улын пукалоны јөз, мукөдыс балаганјас вөчөны, аски лөгөдчөны-жө кывтны-да. Береггаң пондисны равзыны:

— Төварышјас, направо җержитег! Јона јөткасөј вескыдвыв-лаңыд, шөр-лыа-вылас сибданныд!

Кызкө-ескө прөјдітисны зібјөн јөткаиг-тырјі. Воҗа порөмјас сибдөмыс мынісны.

Асывнас матыгмім Гриваө. Грива-улын, куҗалаыс берег-дорти-ыс домавлөмаөг порөмјас. Мјанлыс бара јуагөны:

— Ті-нө кытыгөг?

— Палаҗаыс. Тати-нө сибдөгјасыс емөг абу?

— Абуөг; кыркөщ вит-кымын кыван-да, вескыд-вылас полож ем, сөмын сетчө енө пырөј-а. Пыранныд-кө, петнысө он пігтө.

Воҗа јөз тыдалөны-нын. Недыр кывтім-да, полож-вомө-нын матыгмыны кутім. Мыјөн полож-вомад матыгмім-сыгаң мјанлы ра-вөстисны:

— домагалөј, зонјас! Ва чінтөҗыс колө регыдҗык перјыны, а ваыс-кө чінас, лоө тані гожјыны.

— домагам, домагам. Неуна-өд улөҗык лоө домагны.

Воҗа јөз, кодјас вермөмаөг, домагалөмаөг, бөрја кытыгјас домагалсны-жө. Сегга положө кајисны перјыгны. Полојад вөлөм пырөма Чаз-Миколај. Саңө-Вагка полож-выліас пондылөма домагны, абу вермөма домавныс-да, пурјыс кывтөма, ачыс берегас колөма. Луншөр-гөгөр-кымын-нын вөлі. Оти порөмтө-ескө регыд леҗалисны вадор-вылөҗыд, бөр лөгөдісны важ-кодөҗ. Рытја-вывнас леҗагисны-да, мөдісны воҗө. Ваыс визыв, кылөдө өдјө. Карвужөм-увті кывтгөн пемыд-нын вөлі. Сыктыв-куҗа вөрыс гырыс, весіг вөҗөднысө полан. Мукөд кыркөщтыс кывтгөн көҗ гінмад рос сујасны, нинөм оз тыдав, сецөм пемыд. Сөмын пурјас-вылын бі-југөр-јас тыдовтчывлөны. Вөрын шыңитөв, сөмын өткымын тувсов лебачјас ылөны, да көнкө ылын кывлас көклөн шы: „ку-ку, ку-ку, ку-ку...“ Вөлөкыс төдтөм, весіг огө төдө, ылын-ө-нын гортөҗ.

Југдыны көсјө. Со і җимовјө-улө-нын воім, сыгаң сегга тујыс төдсаҗык-нын лоі. Отарө-мөдарө веҗнагиг-тырјі порөм муно воҗө. Со і Вьлты положө-нын воімө, сеті местаыс төдса-нын. Сыгаң пуксөны палазчлөн вөҗасыс. Со і Чірка полож-нын прөјдітім, Чаз-полојө регыд воам.

— Чаз-полојөдыс-нө төран он кывтнысө?—равзөны мөда-мөдлы.

Kodös положöd нуис веҗкыда, кодös важ Сыктылөдыс кылөдiс. Веҗкыда, положтi муныҗас унаös ordжалiсны. Тыбжу-угтi-нын колi, Јирты прөјдiтiс. Рытја-вылыс матыҗмiм Палаҗҗа-дорө тыдовтчис Палаҗҗа да быдсөн радҗыкөҗ лоины. Сенi комiлес-контораын жу-ралыҗыс медалөма кватальщiкјасös, медым вермiсны домаҗавны, кывтыҗас гортө кајлыны пывҗыны-да, мыјда. Кватальщiкјас во-ыҗасös домавлiсны склад-дорө, нур кыркөщө. Сегҗа чукөртчисны да шуисны кајны гортө. Чужөмјасным ставнымлөн гөдөҗ, дырөн-над ытва-ылад кiјас потласөмаөҗ. Пемдан дорыс кајҗалимө горт-јасө. Бөрја кывтыҗас ез-на локтавы—војнас да асывнас вөлиҗтi локтөмаөҗ. Мөд луннас ставныс летчалiсны порөмјас лөгөдлыны. Порөмјас ставныслөн кiсгөмаөҗ Грива вөлөкад да җоң лун лөгөдлiсны.

Аскинас воҗ летчалiсны вадор-дорө, вөчалiсны пур-вылө чом-јас да вочасөн леҗаҗисны. Палаҗҗаҗаң кык мортөн җвҗазкааҗисны да мөдөдчисны кывтны. Луныс вөли шоныд, гаҗа. Мијан көрөваның вөли кујим морт, сөмың којмөд мортыс јуҗөма да колөма гортас. Војбыд кывтимө, јуҗдiҗ-кеҗас локтим Појол-улө. Сенi емөҗ җiбдөҗ-јас, шөр-лыајас. Воҗҗа порөмјасыс ескө сетчө абу җiбдөмаөҗ, сө-мың бөрвыҗаң пондiс кывны горзөм: „домаҗөј, домаҗалөј, җiбдi-мө“. Кылыҗас домаҗалiсны. Чукөрөн кајiсны перјыҗны. Вөлөма-кө, җiбдөма мијан көрөваныд. Пырыҗ-пыр-жө пондiсны перјыҗны, пiҗөс-вылиөҗ ваө пырөмөн. җiбдөм пурјыд оз i вөрзы. Сегҗа пондiсны шуны: „Вајө-пө дубинушкаөн јөткыштам“. Заводiтiсны җывны:

Золотая наша рота-да,
Тянем чорта из болота-да,
Ой, дубинушка, ухнем-да,
Ой, зеленая, сама пойдет-да.
Ура! ура! ура!—

Ставыс горөдiҗ-мозыс јөткыштiсны, пурјыд нуна вөрзыштiс. Сегҗа мөдыҗ җылисны:

—Ой, ребята, не робейте-да,
Свои силы не жалеете-да,
Ой, дубинушка, ухнем-да,
Ой, зеленая, сама пойдет-да.
Ура! ура! ура!—

Пур нуҗјөңикөн мөдөдчис кывтны. Быдсөн радөҗ лоины.

— Но, друҗас, реҗыдөн-на мынимө татыҗ.

Јөз пыр-жө разөдчалiсны асланыс порөмјас-вылө, мөдөдчисны воҗө кывтны. Рытја-вылас локтiсны Волга-улөҗ. Волга-улын бара зев уна җiбдөҗас емөҗ. Воҗвылын кывтыҗ јөз нукод абу җiбдөма-өҗ. Бөрын кывтыҗас кыҗкө да мыјкө бара-жө мынисны җiбдөмыҗ. Вiҗин-угтi-улөд кывтiгөн бара бөрҗаң пондiсны горзыны:
домаҗалөј реҗыдҗык, җiбдiмө.

А воҗҗа јөзыс мијан нукод-нын ез тыдавы. Сөмың морт нул-вiт Пустөш-улө вермiсны домаҗны, а воҗҗа јөзыс пыр воҗө шуңҗисны.

Рытнас кыптіс ыжыд төв. Војыс кымөра, көзыд зерөн зерө. Мјанлы һедыр-і сені лоі сулавны. Порөмјас, чаг-моз Сыктыв-куҗа пондісны кывтны-да, мјанөс берег-дорыг нөбалисны, лоі воҗө кывтны. Југдігас-һын кывтім Межадор-увті. Домагны маті-гөгөрө һе-кытчө-һын ег вермылө. Воҗын кывтыг јортјассө егө-жө-һын вөтөдлө.

Ыб-увті кывтәм. Сібдыг јортјас сені перјыгны медалөмаөг волгаса том јөзөс, кыҗ өкмыс мортөс. Ыб-увті мј кывтім быдса лун, Сыктылыс сеті зев чукльөг-да. Војнас кывтім Пажга-улөҗ. Асылын, көкјамыс часын-кымын воімө Лөзым-улө. Сетчө мјанлы паныдагіс парекод „Бородино“ „Утка“ баржаөн. Катөдө сіјө зев уна јөзөс, кәјоны Нувчім заводө экскурсіјаөн. Зев гажаа ворсө музыка. Лөзым-увті кывтгөн мјанөс вөтөдісны бөрја, Волга-улө сібдылыг јортјас. Лөзым увдорын бара емөг сібдөгјас, шөр-лыјас. Нейлө кывтыштім-да, Саһө-Вагка да Макгім-Вагка, шөр-лыя-вылө ласкыгөмаөг. Коскөҗыс, другө, ваө пырөмөн кыкнаныс перјыгөны. Сегга мјанлы шыагісны:

— Мыј-нө, кывтаныд?

Мј ставным бығтө скөра-коғ воча шыагім:

— Кывтыштам-тај. Вөтөдны-жө пондім воҗа јөзтө.

Секі мј көрөванкөд өтлаын-моз-һын кывтім. Кык порөм-вылын вөлі көкјамыс морт. Пырыг-пыр-жө сібдөм порөм-вылө вужісны да рытја-выв-кејас перјісны сіјөс. Војыс лоі лөһ, кывтны лөгыд, сөмын ыркыд-коғ-жө-а. Југдігас бара кыптіс зев ыжыд војтөв. Гыјасыс ва паныд бығылтчөны, порөмјассө вапаныд пондіс катөдны. Граддор-улө лоі домагны. Ызгө-зерө көзыд зерөн. Лунтыр төлыс бучітіс. Мјанлы сегга сені лоі лунјыны. Шонді летчгөн вөлігті төлыс лөһіс. Вој-кејас бара пондісны леҗагны, кывтны.

Вылгортса перевоз-һын колы, Көщпом-һын тыдовтчіс, матыгымыны пондім карлаң. Со прістаң-һын тыдалө, сөмын бара-на ыжыд төв кыптіс. Віҗөдам-да, мјан порөм-дінө пондісны локны пыжө кык морт, тајө кваталшцікјас кватајтөны порөмјас.

Мјанөс домалисны. Воім карө, колө сөмын вөрсө-һын здајтны.

Мјанлыг сіјө луннад ез прімітны вөртө да лоі порөм-вылын і уҗны. Сөмын-тај жежыд һаңла карө кәјлім-жө. Аскінад бара мјанлыг оз көсјыны прімітны вөртө-да, лоі кәјлыны карө, инспектор трудаөс вајлыны, вөлігті сегга мјанлыг вөртө прімітісны. Рытнас сегга порөм-вылыг чукөртім кламнымөс да мөдөдчім карө. Аһным һимкофагам. Кокјас кокһідіка кыпавлөны мусаң. Перевоздорө воім да сені вігталісны: тарыт-пө парекод „Бородино“ кәјө Сыктыв-катыдө. Мј сіјө парекодсө егө-һын суө, лоі колтчыны сыыг.

Віт лун да жын мјанлы тырміс кывтны Палазҗагаң Сыктывдінкарөҗ.

Дыр вольтөгыд карыд зев гажа кәжітчө. Ужалыгјас да керкылөдыгјас быдөн бөстөны жежыд һаң, гөд һаңтө өткыг оз куртчывны. Таҗі кык лун-чөж ноксім, олім карын, быдлаті відлалім. Кык лун-бөрын „Бородино“-парекөдөн кәјім гөртө.

Комі ғыланкыв.

Јургы, јургы, ылӧз кыв,
Мыла комі ғыланкыв,
Јӧз-олӧмыг шогсӧ ну,
Кыпӧд, гажӧд Комі му!

* * *

Парма-вӧрлӧн шувгӧмыс,
Ежва-јулӧн шывгӧмыс,
Став олӧмыс-вылӧмыс
Кылӧ нора ғылӧмас.

Јургы, јургы, ылӧз кыв,
Мыла комі ғыланкыв,
Јӧз-олӧмыг шогсӧ ну,
Кыпӧд, гажӧд Комі му!

* * *

Арын вӧрын кыјгӧмыс,
Тӧлын кер-дор мыргӧмыс,
Тулыс пурјӧн кывтӧмыс
Кылӧ комі ғылӧмас.

Јургы, јургы, ылӧз кыв,
Мыла комі ғыланкыв,
Јӧз-олӧмыг шогсӧ ну,
Кыпӧд, гажӧд Комі му!

* * *

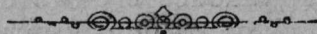
Гӧкыд ужсӧ бертӧгӧн,
Кынӧмпӧтсӧ перјӧгӧн,
Уж-кӧ мунӧ ғылӧмӧн,
Јӧзлы долыд сӧлӧмын.

Јургы, јургы, ылӧз кыв,
Мыла комі ғыланкыв,
Јӧз-олӧмыг шогсӧ ну,
Кыпӧд, гажӧд Комі му!

* * *

Паскыд ордым вӧчӧгӧн,
Ыжыд олӧм течӧгӧн
Комі јӧзлӧн вежгас гор—
Оз ло ғылӧм шог да нӧр.

Јургы, јургы, ылӧз кыв,
Мыла комі ғыланкыв,
Јӧз-олӧмыг шогсӧ ну,
Кыпӧд, гажӧд Комі му!

Делегатка.

(Комі-пермјакјас кывјөн).

Вижтö пöлтö ојтöв, кöјин-моз унһалö, летö-вотö, мыј сы-увтö шедö. Умöлоо, гажтöмбө петисö луннес. Тыдалö ар локтис, сибöтчис, казавтöг пелитис чужöмсö, пондис керны быдöс асмоснас. Кышö-тöмөн, бергалöмөн лебзö, кыз корыс, пожналö зерö лунис-лун; кымöррес, кыз ва вурун коколһез, путкылöн-путкылöн важмыта-ед мунöны оз і дугдылö. дыш петö öтөрö петны: гөгөр ва, һаг, көс ін он аззы: шлопкөтö болскö вöв-кокувтын, шылöтö телета круг-увтын. Асывсаң бөра талун зермис, гуаеис.

Ареа чужöмөн-жö лөгөн да һиһеытөн ¹⁾ четчис талун Кекелуж-Јогор. Летчис пöлатеис, казалис иһкаыс мыјкö пизö-лөсөтчö, пукөис лабичас да лөгөн горөтис иһыслö:

— Мун, мун бөра шатлас, слөнһав сетчин, балöt ²⁾ сіннезтö.

Ачыс һе термасöмөн лептис һинкөмсö пизöс-понлас, кутис öт кинас нырöгтис ³⁾, мөднас пјатаöгтис ⁴⁾ да тувдöтчöмөн нырышитис—веккөтис һинкөмсö. Сы-бөрын пондис көмавын коксö. Јурси сылөн шпынөн, пөрөм вөр, толк он аззы, сынан он вермы мөртны; сін-кыммез увтас лечыт, сіннез тыдалöны, визöтас-кө, сиз сја мортыс-лö, кыз шылаөн і бышқас; нырувтас да шöкавылас тошыс тужö кык-кујим, чыл-бил, гөноккез тыдалöны. Тулысса Јогорей-луно сылö тырас кујимдас вит год.

Гор-би озын котөрөн, визила öтөрö-мөдөрö велö, кыз тулысөн шор бергөтö, пизö, һеыжит мыгөра иһка ⁵⁾. Кокас кышыштöм чал-подөн гөрд-воһа һинкөммез, лөз набивнöј дубас топыта пукөм каж-вылас, јөрһөс ⁶⁾ соссес пужöмас. Göd сінкыммез-увтас тыдалöны зев-југыт, лөзöс, кыз гожумса мича јенөж, мывкыда сіннез. Векһит-мыгөра чужöмнас да југыт сіннезнас-кө визöтас, сиз сја кыз руб-өн і козналас. Гөрд јур-көртöтсö бөрас веккыт гөрдөн көртыштö-ма, сы-увтис тыдалö сук гөд јурси. Һимыс сылөн вөлöма Анна.

1) Букышөн, 2) сувтöд,

3) нырöдыс, 4) бөрöдыс.

5) Ічмоһ, 6) бек-вылас.

— Мыј-жө те пон-моз, Јогор, уван. Те тајнө ветлывыдан ачыт собраньнојезлө да ме һекөр һем от шу. Колө-жө ветлыны виқотны өтирсө, бөрјисө дак,—шуө сылө иһыс.

— Мун, вакрамеш ⁷⁾, да ен лок сесса гортө. Локтан-кө дыв кера вашөта, шатлае...

Ена кыллез-бөрын четчис Јогор да петис өтөрө миёсыны.

Анна қар керис сы-вылн, еерөмччис өм бокнас, кижесө пујис, пондис һаһ суқтыны. Аслас өтик дума јур-вемас, кыз мајөгөн бер-гөтө, сөлөмыс пот-мунө, чужөмыс миçамө. Көр сја озжык вермис думажтны, мед сылө тујыс осеас Москваөз. А виқот-то локтис сја кадыс: иһка сажмис ⁸⁾, иһка сиз-жө пондис өтлаын мужиккезкөт лептыны, лөсөтны олансө. Аннаөс мөјму ешө бөрјисө делегаткаө. Пондис Анна частөжык селсоветө пыравлыны да изба-читальнаө. Собраньнојезлын өтпырис, мөдпырис кык-кујим бур кыв висталас, пунктө баитө иһкайт, кытөн колас і мужиктө өмалас ⁹⁾. Төн токо локтис Кудымкареаһ сјезд-высеаһ. Сетчин бөрјөмас сјө Москваө мунны быд сојуз паста женскөј сјезд-вылө. Москваө, Москваө сја і дума өни јурас Анналөн. Нөмөн сјө өни он виқ. Ас видчө Јогор, ас вөгалө, а Москваөз ветла—думажтө Анна.

Јогор пырис, чышкисис, малышчис размөдис јуреисө вескыт кидолоһнас; јурвысеаһас лөзис кисө коскөзчис, зыртышчис коскөсө јөрнөс-сорнас да пондис пастасны.

— Кытчө-инө Јогор? Он рағ мөд менө і коллыны?—шуө Анна:

— Ме-тај вистали теныт, мун да ен лок мыса сесса гортө. Лөсалан шлајтчыны, сарған-тај кывнат. Мун ветлөт—лөгөн, шиньез коласөтчис ¹⁰⁾, шуис Јогор, бөстис порогаһчис лабич-увчис чер, сујышчис коскас да петтөһчис гымгис пөдналис ыбөссө, һельки ¹¹⁾ быдөс өрөбалис, потолөкөис гиз-гиз токо муыс кисөис.

— Мам, маму, мыј-нө гымөтө?—пөлаһсаһыс мытчисис мамыс чужөма-жө сөд јуреја нывкаок да пондис баитны. Бокас подушка-увтеаһас, кыз гаг му-пыщкис, лептис јурсө үчөтжык сысеа, год кык-кујимса зоночка да сојыс бөреаһ һужөтис:

— Мама-а-а, кынөм менам сималө, ма а-а-м...

— Чөв, чөв, сјаө менам,—шуө Анна. Ужө то һаһсө көвдышта да і верда. Ен горзы, талун ме муна городө да уна гөсетчеч теныт ваја, чөв ен горзы,—ачыс пиçө ужалө, меставлын оз өпијы.

Четчисө соја-вона, летчисө жагыв жојас, пондисө орсны. Анна көвдалис һаһсө, сүјис горас, сы-борын сетис челадыслө һаһ да пым картовкјөн. Ачыс петис мөссез лыетыны.

Пырис, һаһһезсө кыскалис, өтик-мөдик уј ешө јештөтис да пондис лөсөтчыны тујө. Төбалис нојө сукар, пунктис өтик јөрнос-дубас, лөсөтис кушак нон волысез өшөтны һельпонһез-вылас.

7) Видчан һим,

8) Пальалис.

9) Вомалис.

10) Пинь-пырыс, 11) весег.

— Но, челаф, ме муна, лун-мөд наттө ог лок. Метөг ед бө-балө. Те, Кафу, ыжытжык, ен өбидит Пјодороксо. Ајнытлө висталө менчим мунөмөсө, ае оз логал. Анна окалис челафсө, өшөтис мыш-вылас нопсө да петтөннөс горөтчис:

— Витчөсө, кагајезө менам, ед бөбалө.

Мам, меным акаң вај, ыжытө, орсан ¹²⁾ өйнаө, шүис мамыслө петтөннөс Кафу. Пјодорок керку-пастаас лептиөс горзыны:

— Мама-а-а, ен муң, ме текөтү-ө-ө...

— Чөв, Пјодор, ен горзы, мама чожа локтас, уна теныт са-көј ¹³⁾ чачасө вајас: вөллөз, мөссөз, салдатоккез. Чөв ен горзы,— бурөтө сјө Кафу,

II.

Петис Анна пагкыт тујлө. Мед-бөрјаис епө бергөтчис асланыо дөревналаңө, виçотис да пондис шлопкыны жаглыв ¹⁴⁾ натөтөс оз-лаң. Луншөр-кежас һевна зерыс дугдыштис, кымөррес пощасөсө-моз, ны-сајеаң размөд мытчөшылис шонди. Кистас зер-коласөтөс југытсө да бөра і өтас. Колөсө бөрас важын-һи асланыс ыббес, петис Анна шүтоммөзлө—кысөсө со озлаң. Рытөңдас ылөкоф мунис. Узөс јөз дөревнаыи, Ашынас бөра тујө.

Нөлөт дунас рытнас локтис Анна стантсја-вылө, бөстис белет, пукөс машина-вылө. Зев-диво перво вөли Анналө, кыз пондис өвир-кајтны кыскыны сјөс стальнөј вөлыс. Мытчас Анна јурсө вагон өшынас, оз туј долавыи, сиз сја і пөдтө төвнас. Гымөтө мунө, то-ко вагоннес кылө өта-мөдныскөт бөйтөны жил-жолк... жил-жолк...

Мөд сутки-вылас, рытнас, локтис Анна Москваө.

III.

Петис Анна вагонис, шажпај лоис, өиннесө барөтис, өмсө өс-тис... Мыј токо сы-өин-өзын оз керөс: быдөс ветлө, вөрө, пиçө. Сөтөн машинаыс буксө, јөзыс өт-мөдөрө перыта ветлө, трамвајыс гурөтө, виçотис ылө јөнөжа—аөропланыс ужөтө. Сувтис Анна виçөтө, дивүјтчө. Сы-бөрын кышыштис нопсө пөлпонлас, сорласөмөн-котөрөн чышкыны пондис мунны пөдөн город-пыщкас.

Ымөтө городыт, асмознас олө, кыз вабергач бергөтө... Луныс өсөс, мичамис. Сөралө выдөсаң шондјыс, чавкјө југөрсө, шонтө Анналис өдлөмсө, содтө вынсө. Зар керис Анна шонди-вылас, сөрөмч-чөс да думажтө: мөднөж, тыдалө, татөн олөны да һем повнытө, шондјыс-тај сја-жө-да. Кокнитжыка ловчөсөс, смелжыка өсөбөтис озлаң—шыбылтө мунө. Јуастөн локтис патөраө. Сөтчин уна-һи-жө сыкоф јөзыс өкөөм быд-паста сојузөс. Шум сулалө бөйтөны жөн-скөјјес өта-мөдкөт, төдсөсөны.

— Те кысаң, сјөздлас-жө локтан?— перыта папыт туп-тап лок-тыштис Аннаыс-өзө кыщөмкө иңка кыз-ед, јокмыл-коф, да рөчөн

¹²⁾ Ворсан, ¹³⁾ быдөама-өикас, ¹⁴⁾ һөжјөнөк.

жуалд; конувтас ¹⁵⁾ ачыс, ыжытö-ед пестеркодö, кучиковö) папка жмитöма.

— Мынö сезд-вылас. Ме, баґа, ылісаң локті, оҗлаң вөррезіе-ошшез-дыніе, öдвa і түсö аҗі татчöз,—шүө паныт Анна.

— Бур. бур. Пукеы шотчіе; то ета олмаеыс тенат лoас. Чап-кы ноштö, чөвтчы да мунам öбöдайтны, кынöмыт наттö тенат вір-петö сімалö, ылісаң локтан інкайнöј, мунам—шүө бöра кыз інкаеыс.

— Сімалö-код ed і ем. Ріе тупöе токо асывнас вагонас квaті-ті һаң сорөн да сeсeа ешö ег-на һем eoj,—горөтчіе Анна мун-төнніс.

Рытöз уна јöзыс öксіе. Саpзöны баитöны, віетасöны асланыс олан-јыліс. Анна морт-мөдкөт төдсаеіс, кыз кужö, тeчö баитö роч-өн, һекін оз осудит, һекін оз серав, быдөнныс öткодöе, быдөнныс керöны öтiк уж, быдөнныс мунöны öтiк түјөт.

Рытнас сезд осеіс. Уна сіја лунö бур баеһісö кыліс Анна, тулысeа шорөн кыллес локтöны, вынсö содтöны, вемсö јурдөтöны. Размөд Јогорыс дума-вылас үеліс челадыскөт, а кыз пондас бöра кывзыны баитөмсö, шынөн ¹⁶⁾ кыз һөбөтас гортывв думасö,—сіз-і öзјö eöдöмыс, сіз-і лебзö, һорынік гусөн пырöны вемас віеталан кыл-лес. Паскалö сін-оҗас вiл оланыс, пельдөтö сіјö һатөіс, сір-бусеіс, щынөіс. Ышловзіеас Анна пыдына, кывзö, кутö быд вiеталөм кыв-сö да пыдына сујыштö јурас. Локтас гортас, колö-ed быдöе етö вiетавны, колö кужны кутчiенy јонжыка уж-бердö, колö петкөтны інкаезсö паскыт зоріза түјлө—Леһін түјлө.

Вiт лун кысеіс сезд, вiт лун Анна кывзiс, кыз колö уҗавны, мыј керны гортас інкаезкөт, мыј-бердö кутчiенy. Ачыс размөд пон-дыліс баитны, вiетасіс, кыщөм нылөн оланыс інкаеслö, сінва-сорнас вiетасö, бiјөн сотчöны сіннес, чорыта лeзö кыввезсö, көсјісö пeссы-ны, кытчöз выныс да мылаыс суҗас.

Мед-бөрја лунас сетісö быдөнныслö кнiгајез, плакаттез, деңга бөртујö. Анна һөбіс челадыслö чача-торрез, гөсчiһеч, Јогорлө ма-терјо вешјанлö да пондiе лөөтчыны гортас.

Рытнас прошпaјтчiе быдөнныскөт, муніс стантсіја-вылö. Вi-зөт-тö, арса рыт, мiјан дeревһаас көт сінмö öнi тащкы, он лыет öтөрö петны, а татөн, баґа, он і төд көр лун, көр ој—пыр öткод-југыт. Локтiс стантсіја-вылö, мед-бөрја пырiеас дыр ешö вiзөтiс бöрас, гыма-југыт-пiҗан оланлас, малыштiе омөн Москвасö һоры-нік думанас, eöдöмсаң ағтö вiеталис сылö бур паныталöмыс ¹⁷⁾-пон-да, серөмтчiе гажаа да пырiе вагонас. Öнi бөр, бөр гортö вөррез-пыщө, сетчiн, кытөн колö бура уҗавны, сетчiн, кытөн колö чавк-јыны југөрсö вөр пыдöсас, һещкыны вужнас важсö. Кокһит, југыт думаезөн пөрөтчiе Анна лабiчас да онмөеіс.

¹⁵⁾ Кыһаулас.

¹⁶⁾ шынөн, ¹⁷⁾ паныдалöмыс.

Нёв-юёён пырö поезд озлаң пемытас, горөн паскөтö өвiсток уған вöрсö, жагвыв байтöны öта-мöдкөт вагонез жiль-жольк... жiль-жольк...

IV.

Кыз нөкjөн мавтöм деревнасö, вöжөм пужмалöм-пыщгас оз i тыдав. Кыз кулбуккез¹⁸⁾ дун керсöмае да сулалöны керкуjes. Суналö ваис, дöмөт вестöт токо перытжыка булöтö котöртö. Лежöм тöлыс кызлыеic паскöмсö—мед-бөр, корö шуч тыдалö телла гумеңникас¹⁹⁾. дугдывтöг петуккес кытсаёны, сажмөтöны деревнасö да кытөнкö кылö посöз-увтын пон увтö. Жоғогес сажмисö ва-дорас да кексытөн лебзисö ва-вылас. Оз ешö. Көзыт асылыс, кынтöм.

Анна сiбалiс деревна-дынö, телла сажсаңас тыдалö керкуныс. Лептыштiс нопсö, перытжыка оскөвтiс озлаң. Кыным матöжык локтö горт-дынас, сыным унжык лоic думаис-семжаис-жылие, перытжыка ветлö вiрыс, сотчö чужöмыс... Пырис асланыс гумеңникö, муно телла коласөтгiс, кышöтö пукорыс кок-увтас.

— Локтан нi, Анна? Но мыj кыз ветлiн, мыj вiльсö важан?—горөтiс улычасаңас Опоника-Марi, ачыс каятö ва.

— Уна важа сакöйсö, Марi, уна, волы байтны—шүö Анна.

— Ладнö, васö токо каята да локта—горөтчиc Марi да пондiс перытжыка каяны.

Пырис Анна керкуас. Пjодорок да Катү четчöмас-нi, лыжöны паныт сылö котöртöны, чiрзöны:

— Маму, мамö, локтiс, мамö локтiс. Кытөн, мама, гөсөиңечыт, акаңыт? Мама гөсөиңечыт, акаңыт—оңасöны, байтöны, четчалöны челадыс.

— Кагаезö менам, дона кагаезö... Ужö лежö көч нопсö пöртчавны, быдöс сета, мыj ваjи,—шүic Анна да мездöтiс нопсö. Сеталис челадылö jabлук, канпеттез. Катүлö ешö сетiс акаң кваркышасан синаö, а Пjодороклö ваjөм вöв да гармон.

— То, Јогор, таныт ваjи нанка вешжанлö, вурам новжан. Го раç ешö лöгалан? Тырмас-нi, тырмас.

Јогор пукалö пызан-понас, шы оз сет, пiшкö нырнас. Чужöмыс-сөрпi тыдалö—јона-нi гажтöмтчöм сiја куjим недельнас. Öт жын думаис лöгалö, мөд жын думаис сiç-бы i жмитö морос бердас Аннасö. Көр Анна кыскiс да горөтчиc нанка-жылие, Јогор шың-сөрмччиc да шүic:

— Мыj-нi лöгавны... Он-жö кывзы мукöд-пырисас менö да...

— Чöв-жö, Јогор. Век-бы-ед мiјö деревнаас пукалiмö, нем ег тöдö. Токо Совет-властыс пондiс мытчавны да велöтны бур оланас, југыт оланас. Көр-бы ме Москвасö важ кадö аздыли, да-ед i вöтөн-бы ег вöтас а öнi вiçöт ветлi, уна бурсö аздыли, дiвуjтчи, уна бышöм баснiсö кыли,—пыдö сiја журам пырис, некөр ог вунöт.

¹⁸⁾ Понщак, ¹⁹⁾ рыныш.

— Ноко вітае-нө, кыз ветлін, мыҗ аҗылін—шуө Јогор.

Гра-гара пондiсө керкуө пырны деревна-паста перiта, кыз вiрдыштөм паскалөм, кывсөм Кекелуҗ-Анна локтөм-жылие. Кыз өвинө колҗта тапкисө сүҗисө, сымда Јогорө локтiс јөзыс кывзыны Аннасө. Чуҗ ез пөдтө сiҗө јуасөмнас.

— Кыщөм-нө Калыңиныс тоша-жө, җор?—јуалө өтiк.

— Кыз муно транвајыс, доҗ-мозја-мыҗја ыскөвтө, алы круггез-жө емөе?—горөтчө мөдiк.

— Те ҥе тошыс-жылие јуас, а вемыс-жылие, кыз сылөн јурыс ужалө,—шуө паныт Анна. Тош мыҗ, тошкод-жө, кыз быд мужiклөн.

— Аҗылин сiҗө?

— Аҗылин, да ҥетошито аҗылы, баитi сыкөт, кыз тiҗанкөт-то өни баита, сiҗ-жө.

— Јеңiнсө аҗылин-жө?

— Пыралiм өтпыр мавзолејас, ловја кыз кујлө, уҗө,—шуө бара Анна.

— Уна, уна ме сакөҗсө аҗылы, бытса төв тiҗанло тырмас вітаены. Вөтөн кыз аҗылы, быдөс өни ешө өиноҗын. Куҗим дае җык год оли кыз гуын, пемытiнын ҥем ег төд. Өни вөлие Совет-властыс җыры петкөтлiсө менө өңирас, каҗали, кыз колө овны, өиннез өссiсө паскалiсө. да-ед аҗылытө-бы токо тiҗө кыз мiҗан олө өдлөмыс СССР-лөн—Москваыс. Пiҗө сiҗа, пiҗө јiр-бергачөн-бергөтө. Мед-оҗаа луннезсө өвтөн јур менам дурмывлие. Петан өтөрас да сiҗө токо i вiҗөт, мед ез талө. Өтөрө җарк, мөдөрө җарк; сетөн шүрөтө, мөдөрын уҗөтө, бөрат җиксө, оҗат баксө. Автомобiллез, трамвајез, јөзыс—быдөс сордасө, өт-мөдөрө муно, тарөвтчө, кыз тулысса вiзыв ва котөртө...

Өшөтiсө быдөнныс пеллезнысө, кывзөны Анналие басҗисө, шем лоiсө.

— Ашын те, Опонiка-Марi, вiҗ быдөнныслө матын деревнаезас јүөр, ме понда керны доклад, мед локтiсө быдөнныс, кывзыны. Өни ме ветла селсоветө да баита предедательскөт.

— Вітае ешө, вітае,—шуөны јөзыс.

Өтiкө дона јөз төдө,—горөтчiс Анна.—Керө сiҗ, кыз велөтө Совет-власт. Асланым өни власт—аслыным i колө бураҗык пессыны. Уна-ед ешө мiҗан озлаҗ уҗыс. Ег-на ми өнөҗ вунөтө пуовөҗ пiҗасө да сабан гөрсө, өгө тодө кыз пөвсалө ветлө тракторыс ыбөбез-куҗас, кыз кiетө јүгөрсө шондi-моз өлектрiчество мукөд деревнаезас мiҗан Сојуз-паста. Көда бураҗык ужалө, да велөтчө, сiҗа i бураҗыка, гаҗажыка олө. Школајез, iзба-чiталнајез, лiкпункттез мiҗанлө бура колөны. Ме думажта-да быдөс етө колө мiҗанлө катҗыны јонҗыка пелсајө. Өтласа уҗ—мед кокҗит уҗ, өтласа уҗөн чоҗажык шогмас вiл деревна, културнөҗ деревна.

— Аззылн, Јогор, кыз баитө иңкайт,—ышловзиеис да шүис
Опоңика-Мари.

— Мыј, ладнө-тај баитө, колас мыјкө керны...—виңотис сінне-
ас Анналө да сералөмөн, кокнит сөлөмөн горөтчис Јогор.

Пјодорок каяом пызанлө, кјезсө дептөм да мамыс кыллез бөр-
саң кыз селканок селһитис—горөтис:

— Мам, ме текөт-зө... ме вил деревња.

Сы-коста шондјис петис кымөр-сајсаң да колтаөн кистис југөр-
сө керку пастаас. Југыт да быщөм сы-коста вөлі быдөнныслөн і
сөлөманис...

с. Кудымкар.

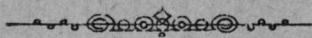

1 у с.

Мајаковскөй-моз...

(Шмонитом).

Спіра-	Прокө	ладсө	корсө:	Öтi	кывсө	кујим	вiр-öd
Кыз-пө	гiжны	сегга	мем?	Зiльа	разд:	вур-da	вар!
Маја-	ковскөј-	вылө	вiр-öd,	Ем ын	комi	Маја-	ковскөј-
Сылөн	ладыс	уна	ем.	Те-кө	богтсан,	лоан	möd!
Кывзы,	Прокуш,	тед-кө	колө	Сетчө	оз ков	ыжыд	кужом,
Льоныг	кульны	гоно-	рар,	Он-ө	мөј те	сiјө	töd?

Частушкајас.

Муравјов.

Менам вөлі кык мілөј,
Ог төд кодсө радејтны.
Ыб вөлөгтын кык лавка,
Ог төд кодарас пырны...
    Јенејас со уна козув,
    Шондыг југыд абу.
    Лавкајасын уна төвар,
    Преңкыг чөскыд абу.
Керка-вылын уна төс
Кірпічыг сөкыд абу,
Быд лавкаын уна төвар
Роч нојыг дона абу.
    Аттө тајө мігтөм ныв,
    Менгым мілөјөс мырдіс.
    Аттө тајө лавочңик,
    Менгым сөмөс пөрјалис.

* * *

Кымөр локтө, кымөр локтө,
Ог төд зерас али оз.
Мілөј локтө, мілөј локтө,
Ог төд пырас али оз.
    Кымөр локтіс, кымөр локтіс,
Кымөр локтіс дај зеріс,
Мілөј локтіс, мілөј локтіс,
Мілөј локтіс дај пыріс.
    Ок, мілөјөј, мілөјөј-da,
Куслытөм өзјан сіскөј.
Куслытөм өзјан сіскөј да,
Рыт-сор вичысанторјөј.

Рытсор вичысан торјөј-da,
Војга сөветујтөмөј.
Војга сөветујтөмөј-da,
Асја кольөданторјөј.
    Асја кольөданторјөј-da,
Лунга думажтанторјөј.
Лунга думажтанторјөј-da
Ужынтөг уятөдлыгөј.
    Ужынтөг уятөдлыгөј-da,
Өбөдтөг ужөдыгөј.
Өбөдтөг ужөдыгөј-da,
Пажынтөг лунјөдыгөј.

Пажынтөг лунјөдыгөј-da,
Өзјин, өзјин дај кусін,
Өзјин, өзјин дај кусін-da,
Љубітін дај еновтін,

Ш. Миш.

* * *

„Парма јолған“ „Ордым“-куза
Бур олөмө мунө туж...

Сузөд „Ордым“, мыж век узан,
Гөмтө богтө „Југыд туж“.

Кыз ар-кадын ырыд пуө.

Он-і музлы, век-көт дур...

Сузөд „Ордым“—збыл-өд шуа,
доныс сөмын комын ур!

Таво төлыс вывті лымја,

Угө быдлун помтөм лым...

Сузөд „Ордым“, ен дыр мөмјав,

Төлыг-мыгтї воас гым!

Мыла шыјас гудөк өктө,

Гөгөр киггө ғылан гор...

Сузөд „Ордым“, мөдлы щөкты—

Гурө уна ғылантор.

Јенежтасын уна козув—

Комі муын уна вөр...

Во-чөж-кежлө өдјө возвув

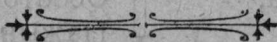
Сузөд „Ордым“, зіла вөр.

Төлын јона көч кыјоны,

Быд туж-вежын капкан тыр.

Ветлы өдјө пошта-вылө,

Сузөд „Ордым“ пырыг-пыр...

М. Н. Лебедев.

Пöрыг Тун.

(Мojдкыв.)

Гылöмөн ворсантор.

Олан иныс Тунлөн. Гажа, лöгыд. Пызан-улöсжасыс мичаöг, ежöмаöг уна-пöлöс матерjeөн. Паныд-етенас öгöс. Öтар-мöдар бокас гырыг моднеј öшиңјас. Лöгöд-ны вежöсö кыңи мојдан кывјасын. Пагкөм Тунлөн да слугајасыслөн сецöмöг-жö. Гылыгјас ворсам-сајын. Занавес востигөн стена-вылын некод абу.

МЕд-ВОЗЗА ВÖЧÖМ.

Гылыгјас.

Олис-вылис мича Сашук,

Батлөн-мамлөн öтка-ныв.

Шогјас, бöрдöмјас ез төдлы

Быдлун гылис гыланкыв.

Öтка нывлөн жöңик вöли:

Павел-ныма мича зон.

Сижö нинöмыг ез повлы:

Багатыр-код вöли јон.

Чункыщагны воис Павел,—

Ыжыд заводитчис пир.

Сашук жöңик-вылö радлö.

Пуö жöңикыслөн вир.

Öтка нывлы—невесталы

Шудтöм лои сижö лун:

Кыккö локтис, адзис сижöс

Пöрыг кöлдун—пöрыг Тун.

Мигтöм Тунлөн Сашук-вылö

Вежыс петис пырыг-пыр.

Мыккö сені сижö вöчис...

Вöчны Тунлы абу дыр.

Бижас куси. Сашук воши,—

Быггö некорези вöвлом

Туныс невестакöд лебзис,

Кыңи лебалö војтöв...

Саґмис, ловзис коңөр Сашук.

Адзө: гөгөр ыжыд сад.

Јаблөг пујас-вылыг кіссө,—

Сөмын Сашук абу рад.

Четчө сижө, воҙө мунө,

Синнас коргө садлы пом.

Адзө: лептыгөма вылө

Езыг вевта жежыд дом. (Воггө Өзөс).

Зарни Өзөс ачыс воггө

Некөн ловја морт оз кыв.

Гажа горґичаө пырө

Мича Сашук, өтка ныв.

Поліг-тырји пырө мича паскөма том ныв, гөгөр виҙөдө.

Сашук (сувтө вежөс шөрө).

Кытчө, коңөрөј, ме сурі?

Кодлөн тајө олан ін?

Коди татчө менө вајис?...

Татыг регыдөн он мын.

Töda, töda, менө вајис

Татчө мігтөм пөрыг Тун.

Ог ме Тунлы бурөн сетчы!

Менам Павелөј оз вун!

Гылыгјас.

Небыд улөс-вылө пукгис

Мича Сашук, өтка ныв.

Сегга һөжјөһикөн пондис

Нора гывны гыланкыв.

Сашук.

дасквајт арөсөз ме

Шог һи бөрдөм ег төд.

Өни кажитчө мем

Сещөм олөмыс—вөт.

Гылі, гажөдчи ме,

Гылыг кај-моз, быдлун.

Вөлі озыр жөһик,

Ег ме сы-сајө мун.

Меным озыр жөһик,

Купеч-мортыс оз ков;

Овны гөлыскөд ме

дона-торкөд ог пов.

Гөлөм менам ез уз:

Адзис мем муса зон.

Сижөс радејти ме,

Сылыг төди ме дон.

Гажа воӧма рыт:
 Жӧнӧк локтӧма том...
 Кызӧ чӧскыда мем
 Сӧжӧ окалис вом!
 Регыд помагӧс гаж:
 Лебзӧс ме-дӧныг шуд.
 Ӧнӧ нӧнӧм ог кор:
 Лебзӧм торсӧ он кут.
 Муса жӧнӧк ез ло...
 Пемдӧс, кымӧртчӧс лун...
 Аттӧ, конӧрӧж, ме:
 Нуӧс менӧ лок Тун!

Тупкысӧ кӧјаснас-да бӧрдӧ. Бок ӧзӧсјасӧд мытчагӧны ӧд чужӧмајас да бӧр
 зегӧны.

Сылыгјас.

Сӧнва кӧгтӧ мӧча Сашук,
 Оз ӧ адзы нӧнӧм тор.
 долыд олӧм, гажа лунјас
 Небесалыг оз-нын кор.
 Чажтӧ сӧжӧ, пӧрыг Туныс
 Небесагыс, гашкӧ, јон.
 Чажтӧ сӧжӧ, Тунӧс вермас
 Сӧмын Павел, муса зон. (Кылӧ шум).
 Повзӧс, повзӧс мӧча Сашук:
 Гӧгӧр лептыгӧма шум;
 Ӧджӧ улӧс-вылыг четчӧс,
 Јурыг вошӧма став дум...

Сајын мыјкӧ угӧ. Ныв четчыштӧ меставывгыс, сувтӧ жојшӧрӧ.

С а ш у к (полӧг-моз вӧзӧдӧ ӧзӧс-вылӧ).

Овгӧс, овгӧс менам олӧм:
 Локтӧ татчӧ пӧрыг Тун.
 Тажӧ горнӧчаӧ пырас,
 серт-нын мӧдлаӧ оз мун!

Сајын нӧылын кылӧ гылӧм. Сылыгјас матыгтӧны. Тажӧ локтӧ Тун аслас
 јӧзкӧд. Сылӧмӧн ошкӧны асгыныс тӧдыгсӧ.

Тунлӧн јӧзыс гылӧны:

Став јӧзыс мӧјан Туныг полӧ.
 Зев тӧдыг, ыжыд мӧјан Тун.
 Кор мӧјан Туныс јона скӧрмас,
 Сек кусӧ, пемдӧ југыд лун.
 Куз нем! Куз нем!
 Куз нем, бур олӧм Тунлы! } 2-ыг.
 Мед оз ӧ кувлы мӧјан Тун!

Оз пукав чомјын мiјан Туныс.
 Ем сылөн езыг-вевта керка,
 Ем Тунлөн зарнi вьвтi уна,
 Он адзы зарнiыслы пом.

Куз нем! Куз нем!
 Куз нем, бур олөм Тунлы!
 Мед оз i кувлы мiјан Тун!

} 2-ыг.

Тажö мед-бөрја кывјас-бөрас воггö дэдс, ödjö пырöны кык дөтина зев мiча паскөмабс. Сувтöны öтар-мөдар дэдс-бокö.

Пырö пöрыс Тун, зев куз зор тошка, крукыла ныра, кöлдун паскөма (ман-теја), сувтö зев шапа жожшöрас. Пажјас-дөтинајас пырiгас сылы коправбны. Тун-бөраа пырö ноль-кымын слуга (свiта), сувтöны тун-сајö, агныс пыр ыльöны воггö:

Jöj jöзлы зарнi-езыг дона,
 А Тунлы дона аслас тош.
 Став выныс сылөн жежыд тошкас,
 Оз некор тош пiгыс i вош.

Куз нем! Куз нем!
 Куз нем, бур олөм Тунлы!
 Мед оз i кувлы мiјан Тун!

} 2-ыг.

Зев абу пöрыс мiјан Туныс:
 Го-комын арöс езжык тыр.
 Зев сiјö мiча, мiча, мiча;
 Пыр пуö, пуö сылөн вiр!

Куз нем! Куз нем!
 Куз нем, бур олөм Тунлы!
 Мед оз i кувлы мiјан Тун!

} 2-ыг.

Оз радејт Туныс öтнас овны,
 Бур нывтöг пемыд сылы лун.
 Кор нывјас окаласны Тунöс,
 Оз скөрмы секи ыжыд Тун.

Куз нем! Куз нем!
 Куз нем, бур олөм Тунлы!
 Мед оз i кувлы мiјан Тун!

} 2-ыг.

Тун (бывгөм-бöрын нуждöө кiјассö нывлы).

Кывзы, кывзы, мiча нылö,
 Ен те мьыг јона пов.
 Лубiт менö, окав менö,
 Мекöд iчмон-пыфди ов!

Сашук.

Ог ме вермы текöд овныј
 Менам жөнiк гортын ем.
 Колi менам муса Павел,—
 Вьвтi дона сiјö мем.

Тун.

Ылын, ылын тенад Павел.
Батлөн-мамлөн ылын горт.
Лубит менө, окав менө,
Зев ме міча жөнік морт!

Сашук.

Жөнік-вылө те он шогмы:
Тенад вывті ыжыд тош.
Сещөм, сещөм-жө те міча,
Кущөм вөрыг петөм ош!

Көлдун слугајас (былөны скөра).

Тунлы, міча ныв,
Ен шу омөль кыв!
Скөрмылас-кө Тун,
Пемдас југыд лун!

Тун (скөра).

дугды тешітчыны, нылөј,
Ічөт челад-моз ен дур.
Радејт менө, окав менө,
Зев ме мужік лоа бур!

Сашук.

Ог ме, Тунөј, тенө окав.
Тенад нырыд вывті куџ.
дугды корасны, јөј выжив,
Лущцө паччөр-вылад уџ!

Көлдун слугајас (локыс).

Паччөр-вылө Тун
Кувтөзыс оз мун.
Зев-на сіјө том,—
Окав сылыг вом!

Тун (локыс зымјөдлө кокнас).

Аттө дівө, кущөм чорыд,
Кущөм повтөм тајө ныв!
Кывзы, нылөј, теныд шуас
Ыжыд Туныс сещөм кыв:

Бурөс аслыд те ен відчыс,
Он-кө ме-сајө те мун!
Тајө мөвпавны ме сета
Теныд строксө кујім лун.

Нөжјөнїк петө вежөсыг. Слугајас өтар-мөдар бокас Тунлы лөвөдчөмөн щөщ петөны, ылөны: „Став јөзыс мїјан Туныг полө“. Кор налөн ылөм ылыөмө, заводїтөны ывны ылыөјас.

Гылыөјас.

Туныс слугајаснас мунї,—
Гөгөр лої шыңїтөв.
Пызандорө пукөс Сашук
Сїзі нақөнікөн зев.

Шогөн тырі сылөн гөлөм,
Улө копыртчөма јур.
Төдїс сїјө, іган-сајын
Танї олөм оз ло бур.

Төдїс сїјө: горзөм-бөрдөм
Татыг ловја морт оз кыв.
Ставсө төдїс коңөр Сашук,
Батлөн-мамлөн өтка-ныв.

Сөмын надеја і вөлі,—
Мездас сїјөс муса зон:
Кодї нїнөмыг ез повлы,
Багатыр-код вөлі јон.

Бара өқөс нөжјө вөсөс,—
Кыкөн пырісны том ныв.
Зарнї блудјас налөн кіас,
Ветлөм шыыс оз і кыв.

Пырөны кык ныв, васа (русалка) паекөмаде лөф јурөмаде, кіаныс блуд гојан-торјөн, пуктөны ныв-воқө.

Нывјас-васајас (копраөбны Сашуклы).

Аслас невесталы ыстіс
Чөскыд гојан ыжыд Тун.
Радејт, радејт мїјан Тунөс,
Бурөн сы-сајө те мун!

Сашук (јөткыштө гојантор).

Ог ме лубїт пөрыг Тунөс,
Сылыг гојансө ог гој:
Ез-на лөгавлыны некор
Југыд лун да пемыд вој!

Гылыөјас.

Јешщө пырісны том нывјас.
Кїас налөн унатор:
Бара гөгнеч мїгтөм Тунгаң,
Көф і Сашукуыс оз кор.

Пырöны кык васа, подносјасаöг. Öти поднос-вылас зев мича бутылкајас гөрö
вина тырöн да гырыг румкајас, мөдас—јумов пренік-кампет блуд-вылын. Ставсö
пуктöны пызан-вылö копраöмөн.

Пырыг васајас (копраöны).

Відлышт, відлышт чöскыд вина,
Кампет, пренік, жежыд һаһ!
Радејт, радејт мијан Тунöс;
Мијан Туныс вывті шаһ!

Сашук (јөткыштö подносјасö).

Чöскыд вина ме ог відлы,
Кампет, пренік мем оз ков.
Кöт ме мупыр татчö муна,
Мигтöм көлдункöд ог ов!

Сылыгјас.

Көзін-вылö һевесталы
Пöрыг Туныс скуп ез вöв;
Новланторсö, вöччанторсö
Сылы ыстіс уна зев.

Кожмөд пара васа пырö. Гырыг поднос-вылын вайöны быдгама-гикас платтö.
Копраöны, сетöны нывлы.

Васајас, платтö-вајыгјас.

Тані теныд даскык платтö,
Ставыс шöвк да кашімер.
Радејт, радејт мијан Тунöс,
Сылөн көзінјас оз быр!

Сашук (јөткыштö көлу).

Тунлыг платтö ме ог новлы,
Менам аслам платтö ем.
Југыд шöвк да кашімерјас
Ез-на коммывлыны мем!

Васајас пуктöны поднос платтöјасөн улöс-вылö. Сегга квајтнан васаыс сув-
тöны дорвыв ныв-возö да сылöны. Копраöны завофтігас дај помалігас.

Ен те, мича нылöј, ыждав, 2-ыг.
Ен те, мича нылöј, ыждав, бурөн сорһит, 2-ыг.
Мијан Тун-вылö ен лöгас, 2-ыг.
Мијан Тун-вылö ен лöгас, сіјöс лубіт 2-ыг.
Шондi банöј, мијан Тунöј, 2-ыг.
Шондi банöј, мијан Тунöј ачыс мича 2-ыг.

Позö теныд сыкöд овны.
Позö теныд сыкöд овны ічмонь-пыдди.

Міжан Тунлөн быдтор уна,
 Міжан Тунлөн быдтор уна, быдтор тырмас.
 Зарні сълөн кујим јашщик, кујим ыжыд.
 Езыг сълөн даскык пелса, даскык пудја.

Лыдтөм сълөн вөччан платтө, уна-пөлөс!
 Гојан-јуан сълөн уна: кык го сікас.
 Пондан баруңө-моз овны.
 Пондан баруңө-моз овны міжан Тункөд.
 Радејт, окав міжан Тунөс,
 Радејт, окав міжан Тунөс, міча нылөј!

Сашук (өвтө кинас).

Нинөм абусө ен сөрөј:
 Оз мем шогмы тіјан Тун.
 Тащөм мігтөм старік-сајө
 Ог ме верөссајө мун.

Прамеј ош-коф тіјан Туныд.
 Абу сіјө шондібан.
 Кызі суринныд ті татчө?
 Мыјла овмөдчинныд тан?

Квајт васа (сувтөны кругө, ветлөдлөны).

Уна во-һин міжан

Абу вір һі јай.
 Жежыд тоша Туныс
 Міжан ыжыд ај.

Мувылын мі чужлім,
 Кызі чужө морт.
 Бат-мам міжан вөлі,
 Вөлі шоныд горт.

Лөгыда мі быдмім,
 Гажөдчім быдлун.
 Чельафдырса олөм
 Öніөз ез вун.

Ыжыдөс мі лоім

Пузіс міжан вір.
 Муса зонмөс коргны
 Нывлы абу дыр.

Муса зонмөс адқан,
 Адзывлан і шог.
 Вывті бур оз овлы
 Зонлөн олан-ног.

Вескыд кыв оз шулы
 Бурлакыслөн вом...

Лубітчөмлы міжан

Регыд воіс пом.

Пөрјалисны зонјас...
 Вошөм тор оз сур!
 Угкөдчим ми ваө,
 Гујим сетчө јур.
 Пыдөс-вылын садмим,—
 Сені шог ез вөв...
 Öни ваын олам,
 Гажа сені зев.
 Вөјөм-бөрас мијан
 Абу вiр ни јаж.
 Служитам ми Тунлы,—
 Сijö мијан ај!

Сашук (шог-пыр виžөдө васајас-вылө).

Жаль мем тiјанөс, том нывјас,
 Тiјан олөм абу бур.
 Танi вывти омөль места,
 Таыг омөлыс оз сур!

Квајт васа (ветлөдлiг-моз јөктышталөны, гажаа былөны).

Нинөм мијанөс, Сашук, жалитны,
 Нинөм јөз-вөсна теныд төждысны.
 Мијан муыввса олөм овгөма,
 Олөм мөд-ногса заводитчөма.
 Öни олам ми југыд јујасын.
 Öни гулајтам пемыд вөрјасын.
 Муса зонјасыс мијан вунөма,
 Шоггөм, бөрдөмјас ылө колөма.
 Ыжыд Тунлы ми öни служитам,
 Невестасө ми сылыг гажөдам,
 Невеста-возын бура јөктыштам!

Васајас сувтөны, дугдөны гывны. Пырыг-пыр сажын заводитөны ворсны.
 Васајас јөктөны. Јөктөм-бөрас копыртчөны нывлы да мунөны.

МӨД ВӨЧӨМ.

Сijö-жө вежөс. Ветлөдлө Сашук, сувталө öшиң-дорјасө, чышкө гiнва.

Гылыгјас.

Езыг вевта керкаын олис
 Мича Сашук кујим лун.
 Адзө сijö— строкаыс тырө,
 Регыд локтас пөрыг Тун.
 Шоггө Сашук, гiнва кiгтө,
 Чөскыд сојансө оз сој.
 Шылыд жој-кузаыс ветлө,
 Абу важ-кофыс-нин збој.

Гажа горҗичаын сiјö, —
 Кыҗи садöк-пын каҗ.
 Гажа горҗичаыс сылы
 Гажсö һөҗик оз i вaҗ.

Оз ков сылы миҗа плаҗтö,
 Зарһи, езыгыс оз ков.
 Зарһи-вылö, езыг вылö
 Оз-на вузав сiјö лов.

Чорыд кывҗас миҗтöм Тунлөн
 Миҗа Сашуклөн оз вун.
 Кылö сiјö: бара локтö
 Гажа горҗичаö Тун.

Сашук (зев повзöма).

Кытчö воштыга ме татыг?
 Миҗтöм Туныс öни лок.
 Сылөн кокшыыс-һын кылö...
 Воис, воис меным строк!

Сашук повзöма, сулалö жоҗшöрын. Кылö ғылөм: „Став җөзыс миҗан Туныг полö“. Сылыҗас матыҗтöһны. Тун петкөдчö воҗа-мозыс-жө. Сыланкыв ғылөһны помöз.

Тун (Сывсöм-бöрын, мелia.)

Олан-вылан, һевестаöҗ!
 Ен те жöһик мортыг пов:
 Нöшта бурөн теныд шуа:
 Мекöд иҗмон-пыҗҗи ов.

Сашук.

Текод жöһикыскöд һекор
 Сваҗба бурөн ме ог вöч.
 Кодлы со да комын арös,
 Сылы колö пöрыг пöч!

Тун.

дугды ыҗдавныд, җöҗ нылöҗ,
 Лушцö окагыштам лок. (Кiҗас лөгөдöма кутны).
 Öни пыккыны он вермы:
 Куҗим лунҗа колы строк!

Тунлөн слугаҗас. (Льокыг).

Строклы воис пом,
 Окав Тунлыг вом!
 Миҗанкөд ен дур, —
 Вошас тенад җур!

Сашук.

Көтi вошас менам јурөј,—
 Бек-жө Тункөд ме ог ов.
 Коди омөльјаскөд өткод,—
 Сещөм жөнiк мем оз ков!

Тун (индө кiнас гөгөрыс).

Тажө ставыс тенад лоө,
 Сөмын ме-сајө те мун.
 Зарнi, езыс, мiча платтө,
 долыд олөм, гажа лун.

Тунлөн јөз.

Тунлөн быдтор ем,
 Тырмас теныд нем!
 Платтө лоас пыр
 Шөвк да кашiмер!

Сашук.

Татчөс олөм-вылө менам
 Вежөј һөтiк оз i пет.
 Ог ме вермы текөд овны,
 Мiстөм Тунөј, пөрыс фед.

Тун (скөра зымнiтө кокөн).

Ме-кө щөкта овны—олан!
 Ме-кө скөрма оз ло бур!
 Абу те-возын ме мiстөм,
 Меыс мiчаыс оз сур!
 Јешщө думајтны ме теныд
 Строксө содта өтi лун.
 Сегга ваө тенө суја,
 Он-кө ме-сајө те мун!

Тун аслас јөзкөд петө. Петысјас былөны: „Став јөзыс мiјан Туныс полө“.
 Кор сылысјаслөн гөлөсыс јона ылымө, стсена-сајын завофiтөны сывны сы-
 лысјас.

Сылысјас.

Мiстөм Туныс, пөрыс Туныс
 Шуiс вывтi чөрыд кыв.
 Чујмiс, повзiс коңөр Сашук,
 Батлөн-мамлөн өтка ныв.

Жужыд јiрын пөдны, вөјны...
 Абу долыд сещөм пом.
 Абу окота-на кувны:
 Зев-на Сашук вөли том.

Ферт-нын өні, строк-кө тырас,
 Вїяс Туныс пырыг-пыр.
 Мыла сылөн муса Павел
 Оз лок сетчө сещөм дыр?

Пуккіс өшің дорө Сашук.
 Нөкөн абу ловја морт.
 Лебзис, лебзис ескө гортө,
 Сөмын абу сылөн борд!
 Пондіс мед-бөрја лун овны
 Міча Сашук, өтка ныв;
 Пондіс мед-бөрјасө бывны
 Бөрдіг-тырјі ылан кыв.

Сашук

Бур баткөд, мамкөд олөм
 Оз һөкор менам вун.
 Ме секі шог ег төдлы,
 Ег адзыв гажтөм лун.

Ез відчыв, скөрмыв батөј:
 Зев вөлі сіјө шаң.
 Век ошкіс менө мамөј:
 „Те міјан роч акаң“.

Кор гуляјтны ме пета,
 Кор ыла ыланкыв,
 Став јөзыс вөлі шуө:
 „Зев шуда тајө ныв“.

Ме збылыг шуда вөлі,
 да вошти асгым шуд.
 Ме коңөр тајө шудсө
 Ег крепыд кіөн кут.

Бур олөм менам бырі,
 Лок олөм лоі зев.
 Том гажөј, долыд лунјас
 Кыз быттө ез і вөв.

Ме кула, кызі кулө
 Көрт садөк-піын кај...
 Бат-мамөј, муса зонмөј,
 Прөшцај, прөшцај, прөшцај!

Мед-бөрја кыв ылігөн Сашук тупкө чужөмсө кіјаснас да зев јона сыркјалөмөн бөрдө.

Сылыгјас.

Бөрдө, бөрдө міча Сашук,
 Адзө коңөр асгыс пом.
 Век-жө өті думсө кутө:
 „Ог ме окав Тунлыг вом“.

Арга зер-моз гинва кигсө,
 Из-моз личкө сижос шог,—
 Шогсө гөлөмыгөн чышкө,
 Кыңи чышкывлөны jog!..
 дыр-код бордс сизи Сашук,
 дыр ез космы сылөн гин.
 Сөмын, коңорлөн, том нывлөн
 Шогыс бордомнас оз чин...

Посвозын кылө камгоны, жиркөдчөны.

Мыннө тајө, көни кылө?
 Стенө мыжкө клон да клон.
 Ошин-сајын кодкө горзө.
 Гашкө Павел, муса зон?

Сашук четчыштө места-вылыг. Кылө Павеллөн гөлөс.

Павел.

Ме важөн корса тенө, муса Сашук,
 Ме өни шожтчөг лун ыи вој ог төд.
 Те гашкө тајө езыг вевта домын?
 Те збыл-кө тани, гөлөс меным сет.

Сашук

Ме тани, тани, тани, муса Павел.
 Ме иган-сајын ола нольд лун.
 Ог вермы татыг некытчө ме петны,
 Оз менө лең лок пөрыг Тун!

Павел

Ме кыла тенгыд гөлөс, муса Сашук,
 Ме кыла тенө, менам гөлөмшөр!
 Ен пов, ме тенө регыд, регыд мезде татыг,
 Ен пов, ен борд,—ог бергөдчы ме бөр!

Сашук.

Лок, містөм Тунгыс відчыг, муса Павел,
 Зев сижө төдыг, муфер, вывти јон.
 Қик пон-код омөл тајө пөрыг Туныс,
 Мед оз-нын куртчы тенө тајө пон!

Павел.

Ме понјасыг ег повлы, муса Сашук,
 Ме кытчөң ловја, некодыг ен пов,
 Ме ачым јон, ме ачым сизи вөча,
 Мед пөрыг Туныс му-вылын оз өви

Сашук.

Те кыңи пыран, муса Павел?
Зев өшінјасыс вылын, стеныс куң.
Зев крепид пөрыг Тунлөн оланіныс
Быдлаті көрт, быдлаті із!

Павел.

Кыз стенјас меным нінөм, муса Сашук.
Ме ізсө дрөбіта, ме нещка чорыд көрт.
Мем оз ков клуч, ме клучтөг өңөс вошта.
Көң Туныс јон, ме верма сіјөс, дөрт.

Сашук.

Зев скөрміс талун Туныс, муса Павел,
Ме мыјла бурөн сы-сајө ог мун.
Те он-кө регыд менө татыг мезды,
Ме ола талун мед бөрја-нын лун.

Павел.

Те уна лун-на олан, муса Сашук,
Ме вјөм-вылө тенө ог-на сет.
Ме локта, локта, те-динө ме локта...
Оз повзөд менө пөрыг дөд.

Тажө шуалөм-бөрын кылө грім-јірк шујга-вылын. Павел, кылө, југөдлө, пөрө ныв-динө. Сашук нумјалө, віңөдө өшінөд, відчыгө асгы мездыгөс. Бокса өңөс-јасөд мытчыслөны гөд чужөмјас да бөр вошөны.

Гылыгјас.

Ізјас кігтө, көртсө нещкө,
Пыран тујјасө вөчө зон.
Міча нывлөн жөнік Павел
Багатыр-коң вөлі јон.

Өңөс вогөө, Павел пөрө.
Бөр-нын Сашуктөг оз мун...
Секі бытөө муыг быдміс
Гажа горнічаын Тун.

Зев өдјө вежөсө пөрө Павел, гөгөр віңөдө. Друг кыкө угө Тун төдан бед-да. Ускөдчө Павел-вылө. Сашук повзөмысла кісө чегјавлө.

Тун (локыг өвтчө беднас).

Мыјла воін менам муө
Аслад мусан, бурлак морт?
Мыјла мырдөн татчө пыран,
Кущөм вәјіс тенө борд?

Павел.

Кывзы менö кыкнан пельнад,
Пöрыг кöлдун, мистöм порг:
Татчö Сашукла ме пырі,
Сегса ынöм ме ог корг.

Тун (тувтчö воғö).

Ачыл кывзы, мыј ме шуа:
Теныл Сашук ме ог сет.
Kodi татчö меным сурі,—
Sijö ловјөн оз-нын пет!

Павел.

Тенсыд, пöрыг, ме ог јуав,
Мыј те сетан алы он.
Ачым богта мыј мем колö...
Оз пов теыг бурлак-зон!

Тун (öвкнiтö беднас).

Кылан, чукöртчöны татчö
Менам пiјан, кöлдун став!
Он-кö, јöј морт, татыг пышјы,
Тенö вöчам мi сув-гав!

Өтенјас вешјöны, пырöны шыјасөн Тунлөн слугајас, сувтöны.

Тунлөн јöз (лептöмаде шыјаснысö).

Бур-кö колö, пет,
Нывсö Тун оз сет.
Он-кö татыг мун,
Виас тенö Тун!

Павел (лептö меч, мунö воча Тунлы да јöзыслы).

Пышјöј асныд кöлдун чукөр,
Вöча тiјанлы ме суд!
Татыг Сашуккöд ме муна,
Некод мiјанöс оз кут!

Тун да јöзыс (вывтi лoка).

Тажö бурлак морт
Оз-нын адчыг горт!
Кiстам сылыг вiр—
Вiјам пырыг-пыр!

Кöлдунлон јöз уккöдчöны Павел-вылö. Павел аслас мечөн мездыгö. Тун аслас беддөн мыкö вiзјöдлб сынöдас. Кочасiгөн сылыгјас ылöны.

Гылыгјас.

Скөрміс-локміс көлдун-чукөр,
Ыжыд заводітчіс ког.
Сещом фела-вылын зонлы
Узны-вугравны оз поғ.
Сабля сылөн бі-моз ветлө,
Оз і муғлы сылөн сој:
Павел ічөтысан вөлі
Медга удад, медга збој.
Зыріс, верміс бурлак-Павел
Көлдун піжанјассө пыр.
Ödjö пышјалісны најө,
Кыңи пышјө повзөм шыр.

Көлдунлөн јөз шыблалөны шыјассө да пышјөны. Кольоны Туныс Павелкөд.
Павел кучкө мечнас Тун беддө. Бед угө.

Толькө пышјыны ез удіт
Мігтөм Туныс, пагкыд тош.
Павел кіө сіјө суріс,
Кыңи гуын сура ош.

Павел (кватітө Туңөс тошкөдыс).

Өні, мігтөм, пөрыс Тунөј,
Менам кабырыс он мын!
Коркө кывли ме бур јөзлыс,—
Тенад тош-піад став вын.

Муса Сашук, вајлы ножіч,
Пөрыс Тунлыс тошсө шыр,
Ог-кө тошсө сылыс вундө,
Сылөн щыкөдчөм оз быр.

Сашук (котөрөн вајө ножіч).

Вундам, вундам, муса Павел,
Вөчам щыкөдчөмлы пом.
Гашкө тоштөгыс, лок Тунөј,
Лоан прамеја те том! (вундө тошсө).

(Му-пышкыс-моз гөлөсјас сајын):

Быріс Тунлөн вын, }
Угіс сылөн чін. } Кујимыс.

Тун (сүвтө піңөс-вылас Павел-воғө),

Прөстіт менө, бурлак Павел,
Меным омөльсө ен вөч.
Јурөс сабляөн ен керав,
Ловја јурөн татыс лөң!

Павел.

Kodi воґсағны оз вермы,
 Ме ог керав сылығ жур.
 Kodi воштис асғыс вынсө,
 Сijö воґө оз-нын дур.
 Весағ татығ мiғтөм старiк,
 Мед оз адзы тенө сiн.
 Нөшта мөдығ-кө те гуран,
 Секi ловжаөн он мын!

Кваґитө Тунөс голабдыс, тоґыштө оґдөс-сајө. Тунлығ тошсө гујө җептас.

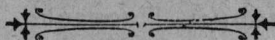
Гылығјас.

Вөтлiс Павел пөрығ Тунөс.
 Ловзiс Сашук, өтка ныв.
 Гаґмiс, вунөдiс став шогсө,
 Оз нин бөрдiғ-тырјi ғыв.
 Кутлiс, окалiс том нывсө
 Бурлак Павел уна пөв:
 Тунөс вөтлөм-бөрын најө
 Јона радујтчiсны зев.

Павел (кутлө нылөс, унаығ окалө).

Мунам гортө, муса Сашук,
 Вөчам бара ыґыд пiр.
 Бара чуңкыщасны кутам:
 Шудыс мiјан ез-на быр!
 Öнi пышјөдны оз вермы
 Тенө мiғтөм, пөрығ Тун.
 Öнi кувтөґ мiјан лоас
 долыд олөм, гаґа лун!

Кутө нылөс коскөдыс, петөны.

Иванлөн Марјакөд овлөм

Олө Иван гөтырыскөд квајтөд во-нын да өтi лок кыв-на гөтырыг ез кывлы. Иван-егкө гөтырсө нөјтө-і, видө-і, да гөтырыслы бытөо зік вескод, бытөо оз і кывлы.

— Бур-жө менам гөтыр! Сецөм-өд-і колө,— нөјтөм - видөм-бөрјасын мөвпавлылас Иван.

Некод оз төд Иванлыг да Марјалыг ас-костса олөмсө.

Өтчыд Иван кытыгкө уж-вылыг локтiс. Пыріс керкаө — некод абу. Гөтырыс весіг кытчөкө мунөма. Иван өдјө бырскөбтiс посвозө да кутiс чукавны гөтырсө:

— Марја, Марја!

Гөтыр некөн оз шыаг. Өдјөжык петiс өшынулөз, шаркјалө, коргө, гөгөр ножагiг - тырјi кыщовтiс—некөн абу. Бытөо, абу і вөвлөма.

— Кытчө бара воштыгөма а?

Чорыда-нын Иван пузіс, скөрміс быдөн тіралө, чужөм - вылас лок вірыс кајiс.

— Куцөм мор-јылө-бара мунөма? Некод-тајнө абу? Воас-да петкөдла ме сылы пуж!

Бөр пыріс керкаө. Уж-вылыг воөма-да кынөмыс сумалө, а өтнаслөн оз ужнајтсы, век Марјасө видчыгө. Пыр-тајнө ужјас-вылыг воігөн гортас овлө гөтырыс, видчыгө сіјөс, а талун абу. Бытөкө абу і вөвлөма. Водлас лабічө—оз узы, өтарө тупылтчылас, мөдарө, некез оз вермы лантны. Бытөкө мыјкө вошөма да мөвпавгө.

— Кытчө-і сылөма? Кузјасыс-кө-нин нуөмаөг-а?..

Ез вермы Иван видчысны. Пагтагiс, көмагiс, мөдөдчө коргны мунны. Петiс посвозө-да бурөщ Марјаыс локтө. Ез весіг візөдлы Иван-вылө, пыріс керкаө. Иван бөрғыс вөтчiс да јуалiс Марјалыг:

— Кытчө-нө тенө, Марја, омөлјасыс нөбавлісны!?

— Те, Иван, ен горзы ме-вылө! Менө некод ез нулы, ме ачым ветлі.

— Те абу-кө Марја-а?.. Квајт во-нын өтілаын олім-да, тацөм локыгсө өтi кыв-на весіг ен шулы... Зік-кө те абу менам гөтыр-а?

Иванлөн вірыс зікөз пузіс. Гiнјасыс быдөн вежөн-коцөн ветлөны. Мыј вөчны, ачыс-нын оз төд. Көсјө бабаыслы кулакнас пыч-

ныштны. Кисö лептöмөн матыгтчö Маржалаң. Маржа—кутчысис Иванлы киö да шуис:

Те, Иван, менö кинад ен вөрөд, дугды, тырмас-нын важ-рунад овныд. Квайт вонад жона-нын ештін гымөдны менö понжос-моз. Öти буржык кыв-öd ег-на кывлы. Сöмын пуран, — нөйтан да видан, сегга нинөм.

Талун ме ветли нывбабajas-котырö исполкомö да сени öти велөдчөм нывбаба мижанос ез щокты повны. Оз-пö лыгтны веросјас-ныд киөн вөрөдны. Те, Иван, нөтчыд кинад ен вөрөд. Вөрөдан-кө, бур оз ло!

— Мыј тајö лоöма, мыј?—мөвпалö Иван.—Нөтчыд воча кыв ез шулы, а виçöдтö талун кущöма щещöдчö.

Иванлөн синајасыс çик-нын каңлөн-моз çипдалöны, вомыс вөрö, кijasыс тиралöны.

— Омоль-ру, тыдалö, талун Марјалы пырöма. Бура ме сijaс војнас жугöда. Çикöç жугöда-daj сегга нинөм. Лантас регыд бөр, ен пов, оз ылöç пышјы. Вaj корг ödjöжык ужнајтны, кынөм гумалö!

Маржа важ-моз-на корсис, сегга пуксисны гојны. Möda-мөдыслы дыр кывсö ез шулыны, сöмын синааныс виçöдчыштласны. Иван локыс зев арыштлас синасö, сöмын-тај Марјалөн гусöникөн шпыныс петлö. Сегга, һедыр-мыгти, Маржа нор гөлөмөн шуö:

—Иван! ен локав ме-вылö. дугды-нын, пон-тујö пуктöмгыд. Вaj, буржыка ов мекöд! Ен-нын, Иванушко, нөйт менö. Јона-öd сөкыд кыз-гурötö овны. Талун-öd ме ветли нывбабajas чукөртчылөм-вылö. Бура овны сены щөктöны, оз щөктыны когагны. Нөшта-пö колö велөдчыны, журтö жүгдöдны быд мортлы. Велөдчөм мортыдлөн-пö-öd, көч кытчö мунö, век синамыс вогса. Збыл-öd, Иван, сija?

Иван нинөм оз шу, сöмын кывзö гөтырлыг нөдөмсö, шочыны-ка паңыштчылас да куртчыштас һаң. Сегга-тај кыçи ырöстас:

— Кущöмкө велөдчөм-нын ковмис теныд!? Шөјтан собранье-јас-вылын! Бытö ужыд нинөм абу! Војдөр-тај ег велөдчылö-ни ег ветлывлö собранье-вылас да овлим. Öни пöрыгö-немö кыг-нын велөдчөм... Четчы, вољсас, колö водны! Ödjөнжык вaj вољсас, ун зев жона локтö! Колö шөјтчыны.

Иванлөн гөтырыс четчис пызан-сајыг, вољсалыс вољпас, idралис пызан-вылыг куш тасті-паңсö да пуксис лабичö. Мыјкө мөвпалö. Иван четчис пызан-дорыг куритчис, пөртчысис, сегга водис вољпас-вылö. Гөтыр оз вод.

— Мыј - нө те, Маржа, он вод? Вaj, вод ödjөнжык, колö - öд уыштны.

Маржа пөртчысис, водис Иванлаң мышкөн.

— Бергөдчы мелаң, Маржа!—ачыс бергөчö пелпомас кутчы-сöма-da.—Вод, шуöны, талаң банөн! Он-кө нырвомтö ража!

— Ен вөрөд менö! Кыç мем окота, сija-i voda. Ен, шуöны каттис, он мига талун ков.

Иван љокөн Һинөм керны ез вермы, пондис мелі кывјөн-Һин Һин шуавны:

Мыјнө, Марја, лоін? Вай, бергөдчы мелаң.

— Ен, міга, вөрөд менө, уғыштны колө. Өтчид долыджыка он леҗлы уғыны. дугды, ен вөрөд, уҗ!

Иванлөн вірыс пуҗис бара, нырнас чушкө, лолалө, ускыс тіралө.

— Аттө, мокаст, он көсҗы кывзыны мужіклыг. Шаркһітіс бабаөс журҗіөдыс, сөгга шһапкіс кулакнас, быттө нөшкөн шһопкіс. Марја чірөстіс гораа да чашһітіс каң-моз Иванөс.

— Те ен вөрөд менө һөтчид!

Пукҗисны кыкнаныс лабічө, Һинөм оз шуны мөда-мөдлы. Иванөс җікөҗ шен богтіс:

— Кушөм бура вөлі кывзыгө, а өні һөҗі... Мыј тајө лоі?

Ывлаын гажаа ветлөны ныв-зон. Гудөк-шы да нывјаслөн гора гөлөс сіҗі-і зольгөны, јөлаыс пырө Иванлы керкаөҗ, быттө Иван гозјаөс бурөдө, лаһтөдө.

Сіктын мукөд керкајасын быдөн-Һин бітөмөг, чөскыд унмөн уҗөны. Сөмын Иван-гозја оз уғыны, пукалөны мөда-мөдгыс ыҗыд коластөн. Бырөма налөн унмыс, шыһвізөны.

Иван мөвпаліс, мөвпаліс мыјкө да бара-на гөтырлыг јуаліс, быттө-кө вунөдөма-Һин Марјалыг собранһе-вылө ветлөм-јылыг віг-талөмсө.

— Кытчө-нө те талун, Марја, вошлін?

Марја шпыңјаліг-моз Иванлы шуө:

— Мусук корҗны ветлі! Көсҗа выль мужікөс корҗны.

— Јуртө ме регыд кушта тенгыд. Јона-тај вывті ышһасан, муҗитчан.

— Вөрҗөдлы, ескө ме агтө крапөда мыјөн-гурө.

Иван ез вермы терпітны бабалыг щөщытчөмсө, дај мөдіс сіјөс тракөдны. Гөтырыс горзө:

— Ен вөрөд, дугды! Јонжыка-кө кутан вөрөдны, ме регыд аҗа оланінсө, ушімгајта-дај богт менө. Кужан-кө бурасө овны, ов.

— Кытчө-өд нөшта мунан? Коди тенө корҗөм пызанөн відчі-гө? Вег став кеслыгөмыд лоө.

— Кытчө муна? Кытыг локті, сетчө-і бөр муна. Мамөлөн кесјылөсыс абу-жө, уҗавнысө һекөдлы. Муна сетчө дај уҗала. Оз-кө кутны віҗны, мөд керкатө ломта да сетчө локта. Он јона өні тышкаг мекөд. Совет-властыд оз важ-мозыд кушнад шыблав нывбаба-јастө.

— Мамыд тенө леҗас? Мунан-кө, ескө нөшалас бура. Мөд керка көсҗан ломтыны? Гашкө сөгга ачымөс вөтлан-да? Мунлан-кө, он јона менам керка-гөгөр гартчы! Матө ог сібөдлы. Кытчө мунан, сені-і ов. Те, гашкө, менам мышку-помыс көсҗан овны-да?

— Мыј ог овыс! Ола-дај сымында-і ем. Ме-өд татчө квајт-во-Һин уҗалі. Шөрі став овмөстө јукам. Он-кө бурөн гет, суд перјас, оз-өд сіҗ шыбітны.

Иван піньсö жірыштiс да ускöдчiс Марја-вылö, көсјiс-егкö пов-
чöдны, да Марјатö он повчöд. Вегiг гiнсö ез лапнiтлы. Нöшта
Иванлы вiльшыштчiс:

— Меным талун вiсталисны нывбаба-чукöрын: оз-пö ков важ-
га-моз верöсыдлыг нарғiтöмсö вiчöдны. Тымас! Ме ог-нын кут
водны теныд кок-улад. Öтыжда öнi чiнным тенад көт менам.

Иван нiнöм ез вермы керны. Нeкыз ез вермы лапнiтöдны. Зу-
мыштчiс да мөвпыштiс:

— Вiја! Вiја-кö, ачимöс пукгöдасны турмаö. Ог-кö вi, овмö-
сöс нуасны. Олөм-жö тајö! Власт-жö пукгiс кущöмкö. Вегiг аслад
гöтырлы кывтö-нын он лыгт шуны. Ок, ок, ок олөм-жö-öд со. Мыј-
i сегга керны?

дыр-на тајi Иван мыј-гурö мөвпалiс, пукалiс. Сегга волпак-
вылö ускöдчiс кымын, пырыг-пыр-жö унмовггiс.

Марја нöшта-на дыр пукалiс, нöшта-на уна мөвпјас сылөн
вежлагiс јурас. Көсјылас јукгыны, мөдарö мөвпыштлас, воçö Иван-
кöд олөм-јылыг. Дыр вежлалiс јурыг мөвпјассö, сегга помөн-нын
орöдчiс јукгыны Иванкöд да мунны мам-ордö. Ачыс лабiчö норöд-
чiс дај унмовггiс. Учö-нын-а, ачыс ун-јывтiыс мөвпалö век öтiöс.

Јүгдö-нын, воöма асыв. Иван четчöма да жугыла пукалö, вiчö-
дö Марја-вылö. Марја пачсö ломтiс, сегга заводiтiс көлујјас чу-
көртавы, гартны. Инаыг кытчöкö мөдöдчö уна көлујөн. Иван оз-
нын јона скöрав, Марјалы нораа кайтö:

— дугды, Марја, ен мун. Шыбiт сiјö думтö. Öтлаын кутам
овны. Ог-нын кут воçö вiдны-нi нöјтны. Лапт, Марја, ен јанöд
јöзгыс.

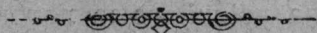
Марјалөн гөлөм чорчöма, оз вермы шыбiтны јургыс јукган-
думсö. Оз-нын көсјы Иванкöд овны.

— Öнi менö он бергöд. Војдöрсö-кö бура олин, ме ег-i көсјыв
мунныс. Ачыд-öд щыкöдiн олөмсö.

Регыд Марја додфалiс вöв да кыскiс мамыс-ордö став көлуј-
сö асыс. Иван пыр шенчiс, пукалiс жугыла да мөвпалiс.

Марја вайiс бөр вöвтö, леçалiс да бөр мунiс мамыс-ордö. Иван
сöмын мышсö адзылiс.

Вежон кык-мыгтi локтiсны Иван-ордö: Исполкомын јуралыс,
мiлiтсiөнер да селiсполнiтельјас. Иванлыг став овмöссö, ембурсö,
скöтсö i вiчмусö шöрi јукiсны, керкаыслыг жынсö гöтырыслы-жö
сетны. Öнi Иван да Марја олöны торјөн.

Ілівалыс.

Пожар.

I.

— Мамө, кытто-һө мунан?

— Лөлөла тїжанлы ветла. Зев ылө, чомкост-сајө муна.

— Сегга јөлөнад вејдан, мамук?

— Верда, ҕага, верда, поттоҕыд верда,— шуө Педөг кык арө-са нылыслы.

Мунө сїјө јөвла мөд сїктө, аслас мөскыс сулалө-да. Ужыс-егкө Педөглөн ендыны-һин пондөма, да мынө керан, быт-өд мун, рушкүтө тувјө он өшөд. Ыстыны јөвлаыс һекодөс-жө, да і јөв вайөмыс кыңҕи-на-өд емөг морҕасыд. Ем ескө Педөглөн мөд ныв, Кага, да асө-на сїјөс виҕны колө, муртса-на вит арөс тырө.

— Мамө, ме чөч ветла лөлляыд, мед гаҕөј теыс оз был?

— Ылын-да јона-өд муҕан. Катөыдкөд овлы, ме-өд регыд локта. Керкаад он кынмы. Пачыд талун зев өдја да шоныд лоө...— петіг-мозыс-һин һебыҕка шуіс Ануклы мамыс. Петіс да керка өҕөссө јігналис ортсыгаһыс, мед чалаҕыс һекытчө оз мунны, мед һекөд оз лок-һі.

Ануклы забеднө лоі да кутіс бөрдны.

— Ен бөрд,— кутіс сїјөс бурөдны Катө.— Мамыд регыд локтас да лөлө һамам. Батыд көлач вайас теныд.

Батыс налөн вожын-сајын-һин муніс заводө ужавны да заводас дојмөм-бөрас һекущөм јуөр-на ез волы.

Катө вайіс чојыслы чачөјас, ворсөдны кутіс. Анук һекыҕ оз бурас, өтарө нормө бөрдөм шыыс. Недыр-мыҕті Катө перјіс заловкаыс щак-лоток ¹⁾ да ырөш тагті—көсјө вердыштны чојсө... Виҕөдлыштіс паччөрлаһ—паччөрас і гөбөч-вылас ыһытөма-бі. Жо-жө-һин гылдөны өзјөм шабді јурҕасыс. Пазјасөдыс, стөнөдыс көтөртө біыс, һулө һыщсө, мавтө гөд саөн асгыс тујсө.

Каталөн повзөмысла уеі кіјасгыс лотокыс да тагтіыс. Бегіг шунысө һинөм ез куж, вөрчөдчыныс места-вывгыс ез вермы. Анук өлі сулалө жо-ж-шөрын улөс-бокын да шлап-уеі, гемдіс сетчө...

¹⁾ Пу төрөлка.

II.

Педөг өдjö мунө жөвла челадыслы, да муниг-мозыс мөвпалө:

— Яковö, коңөрö, ловја абу-нын-а. Некущом жуөр-тај оз во-лы-а. Весиг өтлаын ужалысјасыс нинөм оз виставны сы-жылыг.

Гөллуныд-вөсна гортө волыны оз уфитлы. Витөдыг-нын гөтра-гөм-бөрас мунис заводө, кынкокыс нөтчыд оз сывлы.

Педөг мунө чукулөг вөр тужөд. Арга лым мушкакылө кок-улас. Төвруыс летјөдлө-пөлтө Педөглыг важ гитеч чышјансө. Ыжыд тыртөм жөв тујыс ниртчө јупкаас, кишјөдлө. Жеңидик, уна дөма-са важ кышаныс петкөдлө Педөглыг гөла олөмсө. Весиг дөмаса гынсапөг-коктуј сертыс-нын гөгөрвоан сузгытөм олөмсө сылыг. Муниг-мозыс Педөг жуңима-пырыг кор-гурө сінјассө чөвтлө рум-виған козјас-вылө, куш кызјас-вылө-da. Гөгөр сулалө шуштөм вөр. Сещөм-жө шуштөма нөжжөнйк лебжөны руд кымөрјас, вевтөны југыд шондйлыг мича чужөмсө, сажөдөны сылыг гажа, герамбана вижөдлассө.

Кирө-Митреј-ордын Педөглы бура дыр лоі видчысны, бурещ вө-ли өбөдајтөны-da. Пукалит-мозыс Педөг емекнитис керка-пыщса ов-мөссө Митрејлыг. Вежөссајын, сунө лабичын југјалө кык самөвар. Сен-жө тыдалө сепаратор. Јенув пелес өшиң-дорас пызан-вылын вурған машина. Пызан-дорын ыжыд сиван да мича улөсјас. Шпа-лера стенсө гажөдөны уна-пөлөс важ герпасјас, пелессө—өбраз-јас. Виж краскаа жојас лузвижөны выль жождөрајас. Порогув стен-нас лузвижөны—өшалөны ној-ежөда пасјас, паскөмјас. Ачыс Кирө-Митрејыс выль гөд ној гача. Лөз сатин дөрөмсө вевтө рудов жы-летка. Зепыс мытчыгөма езыг часи-чеп. Јурсө жуковтөма шөрған-ныс өтмөдар бокјасас, мавтыштөма выјөн. Чикылөг гөна гөд тош-сө лөгыда сыналөма, пушкыртөма. Нырыс Митрејлөн крукыла-код, чужөмыс чуқырөггыны-нын көсјө. сөмын вира-на, јаја.

Куз лыска сінкым-увған вижөдөны зев муđer-устава читкырт-чөм сінјас, тeryба лапјөдлөмөн.

Гојөм-бөрын Митреј щөктис слугасө пуктыны Педөглы туисас шомјөв, ачыс водис шөјтчыны крөватө, нурыв нщ-код небыд вольпас-вылө.

— Аттө, лөгыда-жө олө Кирө-Митрејыд,—думыштіс Педөг.— Оз-жө, мајбыр, некущом шог төдлы... Сегса шуө:

— Митреј Кирілович, гынсапөгтө-нө сетан-он?

— Сета, көсјы да кыз-нө ог сет. Мун, Степан, пырт мөд кер-ка паччөрыс,—дышиңка-пырыг шуис казакыслы.

Степан пыртіс да сетіс Педөглы ічөтик важ руд гынсапөгјас.

— Уна-ө-нө ковмас татыг, јөвгыд-da?—Јуалис Педөг Митреј-лыг.

— Мыјнө-нын тіјанлыг таыг богтан. Коркө гөжөмнас страд-на-дырјі волан отсагыштны лун-мөд-кежлө. Сегса ковмас-кө јөл-ыд—бара волы, көт ачым іог ло гортын, сетасны,—небыдик, кыв-

жөн лапјөдліс Мітреј Педөҕлы. Ачыс думҕыс артыштис: морт кыҕымын ужалыг ескө лои-нын страдна-кежлө.

— Паҕибө зев ыжыда,—шуис Педөҕ өҕөсөд петигөн.

Педөҕ зила мөдис гортө.

— даскык лун-нын мед-мича, гажа кадсө гожомнас колө жөзлы ужавны, јешщө-на codö-daj. Кор і уҕитла асҕым турунөс пуктыны...

III.

Катө гөҕөрвоис: би-пыщкыг колө петны—пыщҕыны. Уҕкөдчис сижө өҕөсө, јткыштис,—сөмын тај игана өҕөсүд, ез воҕы. Бергөдчис да котөртис өшиң-dorö. Сін-вылас уҕі улөс. Кваҕитис улөссө да мыј вөлі ебөсыс кыкнан кинас вартис—швачкөптис өшиңө. Важ өшиң тасјас чірмуніны, ҕтеклөыс ҕолмуні.—Ката ас-воҕвылас өшиңөдыс көсјис чојсө леҕны, да повҕис, кокыс-пө чегас, либө јурыс потө, жужыд өшиңыс-da. Коскөзыс сујис јурсө өшиңө—горөдис локыг, сөмын некод ез кыв сылыг горөдөмсө, некод абу ывлаас маті-гөҕөрын.

А быс пыр-өтарө codö, ыждө, паскалө. Көсјө һылыштны—сотны кыкнан чојсө. Жын ҕтеныс-нын өзјөма, пөтөлөк-паҕтаыс-нын би. Катөлы паскөмас кутчыҕис быс, јурсө пондис сотны. Нинөм гөҕөрвотөҕ, саҕа-һигө-саҕтөм повҕөмысла Катө четчыштис кык метра сyда өшиңөд ывлаө. Тупылтчис горзіг-тырјі лым-вывті. Лымјыс кусөдис өзјөм плаҕөсө. Сегга Катө четчис, чарзіг-тырјі көмтөҕыс котөртис лымја тuj-вывті віт керка-сајө—пөчысјасө. Пөч-ордас пырөм-бөрын муҕөмысла, кымөмысла, повҕөмысла Катө шыаҕныс ез вермы, сөмын сінјассө тарашцітөмөн сулалө жоҕ-шөрын да здыкјө. Недыр-мыҕти зев гораа бөрдзіс да шуө:

— Сотчө-ө-ө... ке-ерканы-ым...

Пөчыс нөшта-на јона повҕис. Кык кывжөн висталөмҕыс сижө гөҕөрвоис ставсө, чепөсјис ывлаө, кутис варҕыҕтны-котөртны кашкіг-тырјі горзөмөн:

— Пөжар!.. Пөжа-ар!.. Пөжа-а-ар!..

IV

Көлөкөһьяын лок-ногөн бовҕоны. Улича-тыр котөртөны жөз: kodі чера, kodі ведраа, мукөдыс багыраөҕ. Подајасөс панлаліг-тырјі прысгө вөла, кыскө пөжарнеј машина. Сікт-паҕта кылө горзөм.

Пөжар-вылын кылө лок шум. Горһи-пјас өтлаасөны щөщ горзөм, бөрдөм, ојгөм, ведрајасөн клонөдчөм, төвлөн шувҕөмыс, понјаслөн увтчөмыс, быслөн журҕөмыс. Сені локыг горзө, ставсө көсјө венны өти нывбаба гөлөс. Зев нораа, бөрдөм гөлөсөн шуалө:

— Каҕаныс пыщкас сотчө... Каҕасө петкөдөј!

— Поссө вәјө өдјөжык... Пыран-инас резыштөј,—торкис сижөс мужік гөлөс.

— Вајо киккалөј менө јур-вывті ваон... Ме пырала керкаас. Ödjöжык,—шуө өті том морт.

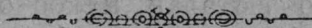
Ҷик пыр сјјос киккалісны ваон, өшінас лөгөдісны пос. Гін лап-нітліг-кості том мортыд бердіс бі-пыщкө...

Ставныс відчыгөны том мортлыг бі-пыщкыс петөмсө... Ставыс лантісны. Сөмын машина дугдывтөг резө ва ыпјалан біө. Ставныс-лөн сінјасныс зоргөны өшінө, кыті бі-пыщкө пыріс кагала том морт, сөмын біыс да шыныг-кынјі нінөм оз тыдав.

Друг бырс-четчыштіс том мортыд. Угкөдчисны сы-дінө, бара ваон киккалісны, кусөдісны өзјөм паскөмсө. Кага-пыфди сјјө адзөма лабіч-улыг шом-код сөд јай јокмыл.

V.

Рыт. Пемыд рөмыс тывјыштіс ставнас комі мусө. Лөна угө шоныд лым, ешкынөн-моз шебрөдө мусө. Керкајасын јузвізыштөны гөрд біјас. Нөкөн шы ні зык оз кыв—гөгөр чөв. Сөмын сотчөм керка местаын, сотчөм керјас-вилө пукгөмөн нөжјөнјк бөрдө Педөг...

Ічөт-Іван.

Бурғылөм.

Мы-öd он чајт, сіјө-на со і сурө. Мыј он думышт, сіјөс-на со і аңан. Есшөм Мысын јөз. Јона-на-жө пемыдөг! Јона-на-жө һајта, пемыда олоны. Век-на југыдлаңад оз кысгыны. Век-на важ-моза позлагөны. Быдга мутивөјыслыг-на кывзыгөны.

Уна-жө-öd егкө і мутивөј ем да. Леңчыгөмны да һинөмыг јандыгтөг і ывсөдчөны.

А лөгыд-жө егкө-öd і пемыд јөзтө ывјөдлынытө. Небыджыка-кө да гинва-дорөсөнжык вистыштан, пыр і ескасны. Сөмын мыј һыбуғ, гөгөрвотөмөгжык, вистав. Куңжыка лајкјөдлөмөн да ыглөм-сорөн-кө висталан, пыр і ескасны, пыр і теланө гетчасны. Му-вылас вөвлытөм-торјастө-кө висталан, һекөд оз і вермы гөгөрвоны, мыјја-пө і сіјө ем. Ферт-һин-пө көнкө бур-тор. Сіңі і ескасны.

Кың егкө со сөгга быд өткисө і гөгөрвоан. Велөдчытөгыд, бур һигајастө лығдытөгыд да бур горһајастө кывлытөгыд, кыг-жө сөгга со олас-ногтө і төдмалан, кыг быд өткисө і гөгөрвоан.

I.

Өфа-ордын керка-тырыс јөз, һекүшөм кост абу, весіг желлыд һекытчө оз төр. Ҷик тырыс шөтөма, бытө рынышө колта сујалө-ма, бытө шупөтчыны пырөмаөг. Емөг мужікјас, бабајас, емөг і чельаңјас. Бабајас көщасө шывылтчөмаөг, мужікјас горлаңө, чельаңјас кывтјасө, пөлаө і быдлаө.

Бабајаслөн чужөмјасыс гөрдөг. Шор-моз визувтө пөг. Мукөдыс чышјан-помнас чышкыгалөны, мукөдыс сің-һин і еновтчөмаөг. Пөгыс өтторјө визувтө да пельпоманыс војталө. Бабајаслы һинөм; оз бытө і кывлыны, сөмын шочыһика ышлолалөны. Унжык баба-ыс ыжку паса. Мукөдыслөн выл, сөмын-на дубитөмаөг, вјөдөдөмаөг, да клашщөј дук петө. Мукөдлөн важөг-һин, со дөмасаөг. Емөг і дукөсаөг, шабур дөрөмаөг. Пөгыс һольөдны пондөма да паг кәјассө рағалөмаөг. Паг-улын тыдалө сарапан. Емөг вылөг, ми-ча сөраөг, мукөдыс важ сарапанаөг. Сарапан морөсјасыс киггөмаөг да тыдовтчалөны һөңјасыс. Пөглаыс вывгыныс став һајтыс һиләөма.

Мужікјас, унжыкыс, шабур дөрөмәс. Јурсіјасныс кузгөс, унжыкыслөн сөддөг. Быдөнлөн гынмөма, бытто сугедкајас кыөмәс, комогөн до комогөн і гартчалөма. Тошјасыс гырыгөг, щөкыдөг. Чужөмјас, војмөмлаыс да һајтлаыс, сөддөг. Сім-сөддөг.

Челафјас јурсө гонзөдөмәс да пельөсө визөдөны. Пельөсын сулалө пызан. Пызан-вылын ломтыгө, муртса зүзвизө сөг. Пызансө мича чышјанөн ежөма. Пызан-сајын пукалө поп. Абу вичкаса поп, а мөд-пөлөс. Вичкаса попа-на горшжык, вичкаса попа-на јонжыка ылөдчө. Вичкаса попыс на јонжыка мутичө да јөзөс ывјөдлө.

Мысын мөд-сікас јенлы јурбітөны, мөд-сікас вера нуөдөны. Мед ескө јонжыка да унжык вын пычкыма, мед ескө јонжыка вермасны горш тыртны унжык ас-зептө куравны, попјасыс мөд-сікас јенјас думажтөмәс. Мөд-ногөн јөзтө ывјөдлөны. Оз вичкојасө чукөртлыны, а прөстөј керкајасө, ічөтік жырјасө өтлаасөны да сен і сулмујтөны, сетөні і моличөны.

Выл-сікас јенмыдлы выл-ног і ылыны, выл сикасөс і попјасыс. Выл јенмыдлы выл-ногөн і бајитөны, выл-сікас кывјасөн і сөрөны. Пызан-сајө куз јурсіа сөд мужік пукөма да һига видлалө. Лыфдыштас мыјкө, вомгорулас мөмлыштас да јөзлы вигталө. Вигтагө һебыда, куза лажкөдлөмөн, јурсө копрөдлөмөн.

Јөзјас вомсө калкөдөмәс да кывзөны. Коди-гурө кывзөны сизі, һемтор сөрһиттөг; мукөдјас јурсө лөтһитласны і быдөн. Есщөм-пө кущөм һебыд гөлөсөн вигтагас.

Керкаын, лолалөмлаыс да пөг рулаыс, сынөдыс сөкыд, горшад быдөн сащө. Нһинөмөн і полыштнытө. Јурјасыс быдөнлөн кольмөмәс. Јонжык јөзыд јешщө-на кызкө крепитчалөны, а омөлжыкјаслөн став ебөсыс бырө да јурсафныс бергөдчө.

Поп оз-і зев мајитчы, јөзјаслөн-кө јур-сафныс бырө, да саф-төгныс усөны, јен-пө на-піө пыралө—шуө. Јен-пө јавитчылө да бурторјас вөчны щөктө. Став фавөлсө-пө усигас колө вөтлавны.

Талун кык морт өтпырјө угі. Кык мортлөн јурныс бергөдчис. Öткыссө ыжыд рушкау һөбагыс баба, а мөдыс ар дасһөла-кымын фетһа угі.

Мыјөн-тај усһны, ставныс ускөдчисны бытто кырныш чукөр травеж-вылө. Ставныс угөм мортјас-гөгөр гөгөртчисны. Сегса-өд быдөн јешщө өрүжје бөгтөмәс: коди шыла, коди јем. Уна морт бөгтөмәс жельјас да сизөн чепласөны. Бабалыс морөссө кушөдісны да став јәјсө чеплавны бөгтөісны. Мукөдыс зік пысөзыс јемсө лафвејас сүјлас. Сизі і лок-ногыс варсјөдлөны. Мукөдјас жельлөн зурөдөны да чеплалөны. Став һөңсө і морөссө лөзөдтөзыс чеплалісны. Агыс өтторја вомнас шыкајтөны, муралөны. Мукөдлөн вомдорыс быгчөма-һин, а век-на мыј ебөсыс шыкајтө, век-на муралө. Фавөлсө-пө гырк-пыщыс вөтлам, шуөны, јенлы пырны туј піскөдам.

Зикөз ескө, колөкөн, бабатө һөмөстүјтисны, зікөз виісны, да кыскө Савө-Маңө воіс. Керкаө пыріс перыда, зев суга мөвкһитіс жож-шөрө да мыј ебөсыс стукһитіс.

— Мыј ті татөні вөчанныд?!... Бабасө віны алы мыј көсјаныд?!... Алы турмаө пырны окотаныд бөгтіс?

Марја һыв збој. Гінсө сувтөдөм да ломзыштлас сөмын. Пинҗассө векуштөма, кулакјас гөрдрәләма, ставнас зумаммөма. Чужөм-јас віргәләмаөг, крепыда сөнөдмөмаөг.

Јөз һеуна повзысны-коф. Быдөн четчісны да көщаслаң угкөдчісны, бабаөс жоҗ-шөрө сізі і еновтісны. Мужікјас шемөстісны да вірөдөны. Чельәјас вомнысө пагкөдөмаөг да ставныс гоңгөдчөмөн зоргөны.

Марја сувтіс, гөгөрбок вірөдө. дыр вірөдіс. Поп-вылө өінсө сувтөдіс да ыҗыд чорыд кыв көсјіс шуны, сөмын ыҗыда... јона чорыда голаыс гөрдрәсіс, өір курыдөз курзис. Олыштіс да сөгга пин-пырыс кеҗовтіс шуіс:

— Вір јуыг...

Нөбасыг бабалөн өдва і лолыс колөма. Муртса пошкө. Чужөмыс бледөдөма. Морөс кіз раҗөма да тыдалөны һоңјасыс. Став морөс-пагтаыс лөз печатјас, гөрд чутјас. Төдчөны чепләләм туј-јас. Марја леҗіс бабалыг бөҗсө, јургісө чукөртіс да поп-вылө көсјө угкөдчыны. Чуңјасө чаргөдөма, вомсө векуштөма да голаас і ша-шарітчыны көсјө. Көсјіс-һын угкөдчыны да бөр дугдіс. Ыҗыда гөвзис да бокө вешјіс.

— Еј, јөз! Вајө һөҗјөһікөн бөгтө да бабасө гортас нуамө...

Һекод оз шыаг. Первој Марја-вылө вірөдласны, сөгга, һөҗ-јөһікөн јурсө чукультасны да, поп-вылө вірөдласны. дыр сіз олісны, сөгга өтік мужік һөҗјөһік шапкаасіс, баба-дорө локтіс да мездорас көсјө бөгтны. Көщаслаң угкөдчіс мөд морт да кокөдыс көсјө отсыштны, сөгга јешщө-на којмөд дај һолөд кутчісісны. Бөгтісны һөҗјөһікөн, гортас нуисны. Марја һөшта јөз-вылө вірөдліс да щөщ муніс.

Јөз јурнысө өшісны. Һекод вегіг вөрзөдчыштны оз көсјы. Быдөнлөн чужөм-выланыс дум. Быдөнлөн јурјасныс пуө. Том фетна сен-на-жө кујлә. Век-на сафтөм, оз вегіг вөрзөдчы.

Поплөн муфәралөм оз помас. Јурсө шылкһітіс, кышан-воз лөгөдіс да пызан-сајө і сувтіс. Кісө чышкышталө.

— Братјас, енө шоггөј... Ставсө тајөс јен вөчө. Јенлы таз колө, сіјөн і вөчіс... Бабалөн абу, тыдалө, зік міча вөлөма лолыс да сіјөн і јенмыс сы-піө ез пыр. Міјан тани јешщө-на јен сетөм морт выјім. Зік чістеј јенма морт. Та-піө со јенмыд зікөз-һын ставнас пырөма, став бурсө-һын талы вігталас. Аскі четчас да зік ставсө міјанлы вігталас. Мыј јенмыд щөктас, сіјөс і вөчам.

Поп јешщө-на кушөмкө молітва борчітіс дај помаліс. Міча чышјанөн һігасө гартыштіс, піщөгас сујіс. Јөз һөҗјөһікөн бөр разөдчісны.

II.

Том ђетина садмис да „бурғылыг“ поп-ордö нуисны.

Поп ђетинаос бостис да торја жырё і нуөдис, аслас олан-інö. Ачыс кытöнi муғитчö-керö, сетчö і пыртис.

Поп жырын быдга-сикас көлуяс ем. Крестјас, чышјанјас да мукöд-сикас дона көлујјас, қик керка-тырыс. Пыран да гин јормöн-јанд лоö. ђетина пырис да повзис-код, і воковтнысö оз лыгт, став суставыс бығғö лотали. Поп улöс-вылö пукгöдис. Пызан-вылö ыжыд гис пешис дај горнiтöдны пондис.

— Те, қöланiк вок, зев часгöа морт. Те-пиö тöрыт јен пыралис. Тенад һекущöм грек абу. Тенад јенмыд зев уна буртор вигтавлис. Те мöдыг кулан да рајö воан. А рајын овны гажа. Сен гылöны пöткајас, емög бур садјас, зев мiча пујас. Пу-јылын чöс-кыд вотöсјас быдмöны. Теныд сiјöс ставнас сетасны. Садјас мыј кужан сiјöс і вöч, һекод теd оз мешајт... Сöмын јенмöс колö ескыны. Јенмöн щöктöм-тортö ставсö колö вöчны. Јенмöс ылöдны оз поғ. Тöрыт те-пиö јенмыд пыралис да зев уна буртор вигтавлис. Тенад сiјöс ставсö мијанлы, став јöзыслы колö вигтавны.

Поп һеуна лаңтыштіс. ђетина қик һинöм оз гөгөрво. Мыј і тöрыт вöли, һемтор оз тöд. Вежöртö, бығғö-тај Öда тöткајасын вöли, а код-ногөн гортö вескалі, ез і вермы тöдмавны. Четчiс да тај гортын-а. Һекод һемтор оз вигтав, сöмын поп-ордö ыстöны. Һекут јона оз дојмы, сöмын јајыс һеуна зöлытыштö, да јур жувк-јöдлö. Һинöмтор тöдмавны ез і вермы. Öнi попыд пондис вигтавлыны да вöлыг һеуна пондис вежöртавны. Коркö мамјасыс вигтавлисны-һин, молiтчигөн-пö кодкö-пиö јен пыралö да бурторјас вигтавлö. Герамыс быдсөн петыштіс, чажтліс кущöмкö зев ыжыд торјөн, а вöлöмакö қик прöстö і ем, қик прöстö і пыралö. Сöмын-тај јајын лöз печатјас емög да дојмышталöны-а, сегга һинöм бығғö абу і вöвлöма, һинöм тор бығғö ез і кывлы. Вегiг і думыс ез воы. Öнi попыд збылыг бығғö пондис вигтавны да вöлыгiтi пондис кажiтчыны. Вöтагö бығғö, јурö зев сещöм мiча бур думјас пырёны. Бығғö қик-выјö мiча, гажа рајö волис, қикöз бығғö мiча садјассö, гылыг пöткајас адқылис. Ставыс касғитчö. Гөлöмас щöщ јопкö-четчалö і быдөн. Вöтага-һин-кö-пö-а,—думыштіс ђетина. Попыд бара-на горнi кыпöдис:

— Кывзы, қöланiк вок, со мыј теныд јенмыд шуис: мед-пö Öда керка-воғö, öнi-жö пырыг-пыр крест вöчасны да молёбен гылöдасны. Мед-пö öтiк лунö лунтыр щыгјаласны да щыг кынöмөн молiтчасны. Теныд-пö мед выль дукöс вöчасны, гöд катаһик, кык чувки гоз дај баља кепыг. Нöбагыг баба-пö мед кујим лун-чöж щыгјалас да лун і вој молiтчас. Öлö жығһикö-пö мед қик тырыс һаң чукөр-тасны...

Поп лаңтыштіс. Сегга бара і жуалö:

— Но мыј, қöла вок, вежöртiн али ен?

— Вежөрти,— шуө фетина.

— Вај ноко мем вiстaв, мыј тeнeд јeн шуиc.

— Мед-пö Оџа керка-воџö крест вöчасны... Мед-пö меным выл дукöс вурасны, гöд катанiк вöчасны, кык чувкi гоз дај бала кeпыг кыасны. Сeггa-пö нöбaгыг баба куим лун-чöж мед оз гојлы да вој i лун молитчaс... Öлö жытнiкö-пö зiк тырыс һаң колö чу-кöртны...

— да, тази i ем. Сöмын ен вунöдчы, крeссö-пö рeгыджык щöктiс вöчны, да молитчынысö-пö быд мортöс корiс. Öтик лунö-пö лун-чöж щöктiс шыгјавны.

Фетиналөн гөлöмыс быдөн радлö, четчалöмөн јöктö. Öд выл дукöс сылөн лö, гöд катанiк, кык чувкi гоз, бала кeпыг...

— А шапкасö тајнö i ез вiстaв. Вунöдiс, ме чајта,— шуө фe-тина.— Ме i шапкасö щöщ кора. Куз пeла шапка кора. Етащöм шапкаөн-öд ог-жö понды ветлöдлыны,— јургыс бoгтiс да сöмын чумбыр-чамбыр керыштiс, вылöс-пö кора.

Сiзи i вöчиc. Гортö котöртiс да пырiг-костыс i шуö.

— Мамö, а мамö, меным-öд јeнмыд выл дукöс щöктiс вöчны, гöд катанiк, кык чувкi гоз, бала кeпыг, дај куз пeла шапка...

— Но-о.....,— мамыс шeнзö.

Горнiыд ödjö зев паскалö. Öтик здукөн i сiктјас-кузтаыд рa-залас. Ставныс Öџа-ордö локтöны. Мужiкјас чeраöг. Бабајас мe-щöкјасөн да кузовјасөн һаң вaјалöны Öлöлыг жытнiксö тыртöмөн i тыртiсны. Мужiкјас рeгыдөн керјас, плакајас коргiсны да крест вöчöны. Тöлкö i лöмитöны! Kodi стружитчö, kodi лöсјыгö, быдөн нокгöны. Öџа керка-пiын бабајас зев уна чувкi да кeпыг вaјалö-маöг, фeтина мед мiчајассö i бөрјö. Кык гоз чувкi бoгтiс дај бала кeпыг гоз. Катанiкјасыс eгкö i гырыг-кофöг да һинöм, öтик гöд катанiк гоз зiк-на выл да сiјöс i бoгтiс. А шапкаыс со i бур! Куз пeла көр-ку шапка гeтiсны. дукöсыс абу да сукмаңинаөн гeтiсны, мамсö щöктöны вурны.

Фетина вылыгтö кöмагiс-пагтагiс да бытнö щöгöл ветлö, щoв-кјалö. Быдтортö сылы гeтöны. Сeггa kodi јуагö, сылы i вiстaсö. Унаыстö вiстaвлiс да öни сeггa мaстeра-һин i артмалö. Рај-јывыд пондас вiстaвны да јона i јöзтö шeмöстöдлас, јона i мiчаөн да гa-жаөн вiстaвлас. Кымын-пöлöс-пö пöткаыс сeни лeбалö! Зарнi бор-даöг емöг i быдөн. Ачыс јeнмыс зарнi пу-улö пырöма да олö. Шондi-сајö-пö сајöтчыштöма да пукалö.

Поп оз-жö i дугдыв век öтторја вiстaсö, век јöзöс чукорталö да молитчöдö. Зон лун-чöж шыгјöдiс да молитчöдiс. Уна i добpa-јас чукортiс. Јöз молитчынытö локтигөн, век-һин мыј һыбуф да вaјö-ны. А попыд сы-вылö i рад. Јeнлы-пö ставыс шаң, ставсö-пö сiјö-примитас.

III

Нөбагыг баба збылыгөз вiгмiс. Костi сылөн кага чужi, кулөм кага вайiс. А жайыс зiк ставнас дундөма, шомкодөз лөзөдөма. Журсагыс ескө i бөр пырис да нинөм оз вермы гөгөрвоны, сөмын бөрдө да ојзө.

Марја мыј вермө отсагө, чельяјас лөгөдалө, чышкө, мыскө. Пельшерла ветлисны, а баба век оз бурд. Век отарө омөлтчө. Јайыс ставыс лөзөдiс, пыктiс дај кулi. Којмөд луннас i кулi.

Марја зумыштчөма да ветлө. Гыркыс зiк ставнас сылөн тырөма. Жур вемыс пуөмөн i пуө.

— Аттө, мокаст... Јона-жө тајө ыжыд да гөкыд уж. Јона-жө пемыд јөз. Кыз ескө тајөјасөс велөдан. Ок, ескө, унжык-кө вын...

Марја iнас оз ошшы. Агсө өлөдны һекызи оз вермы. Һекыз оз вермы лаһтөдны. Пызан-дорө пуксөма да јурас кутчигөма. Аслас чужөмыс пөртмасө. Гөрдөдлас, кельдөдлас, мiча жежыдөз блөдөдлас. Дыр пукалис да сөгга кулакөн кам пызанө кучкiс.

— Оз... Тази овны оз поз... Тајө өлөмсө колө вежны... Кыланныд, јөз, вежны...

Марја өдјө зев четчiс, көмагiс-пагтагiс-да Офа-ордө котөртө. Тувтчалө өдјө. Ставнас зумаммөма да бытө пружина. Бөж-дорнас өвтыштас да лымлөн бус весiг кыптылас.

Офа олө өтнас. Верөсыс сылөн кувлөма. Томөн-на i дөваөн колi. Офа ачыс зев шаң, јон... Отка морт-дорад да сiјөн i сетчө моһитчынысө чукөртчылөны. Поп ас-мелi кывнас ылөдiс да Офа сiјөн i лөзлывлө гортас моһитчынысө.

Өнi Офа-ордын һекод весiг абу, сөмын өтнасөн көжајкаалө. Марја пырис да пыр i сорһi панiс.

— Офа, нылеңкој, ме те-ордө локтi. Мем текөд горһитыштны колө.

— Волы, нылө, Марја, волы. Бур морткөд лөгыд i горһитныд. Век өткөныд олигөн гажтөм кызкө. Вай татчө i пукгыштам.

— Зев-өд ыжыд мыж тiјө вөчинныд. А ставыс вот ас пемыд-лун-понданыд, омөльтор ескөм-пондаыд. Мортсө-өд ловјөннас вiјинныд. Кык мортөс: кагасө дај мамсө гуө сујиныд. I ставыс пемыд лун-понда... Таз, Офа, возө овны оз поз. Тајө попыд тiјанөс, збыл ме шуа, ылөдлө. Һекущөм јен тiјан-пиө оз пырав. Сөмын сiјө ас горш-вөснаыс зiлө, озыр јөз-понда төждысө. Кывзы мен-сым, Офа, шыбiт тајө ужтө. Лок клубө. Бур сорһiјас сенi кывзы, радио... Ми тенө велөдам, сөгга бур һигајас пондам лыффыны. Быд бурсө теd вiсталам. Тајө попыд тiјан пемыд-улө лөзчысөма да сiз-нас i чажтө... Сөмын јөзөс ылөдлө... Вежөрт-жө ачыд-өд шојмытөз-чыс мортсө воштiнныд, кувтөзчыс мучитiнныд. Һекущөм јен ез мезды.

— Јона ескө i попыд ылөдлө. Кыкыс-һин менө ылөдлис,— шуө Офа.

— Быдөнөс сijö ылөдлө. Еновт најөс. Клубө воли да быдтор-сө вiсталам. Нөкод сенi тенө оз ылөд.

Есщөм таjө Марja, Öфалыг җикөҗ jурсө бергөдiс, җик ставнас гөлөмсө вөрәөдiс. Öд мыjкө бытө вөли, а һекыҗ оз гөгөрво. Öнi со Марjаыд волiс да җик ставсө тукөшiтiс, став думсө мөдарө*пугкытiс. Локтiс поп да молитчыны көсjө лөгөдчыны. Јуагтөг i пырө. Öфа һедыр олыштiс да i шуө:

— Ог-нын сөгга ме тенчыд моленһөтө көсjы кывзыны. Ылөдчан сөмын. Јөзөс ылөдлан. Марja мем ставсө вiставлiс... Клубө сөгга понда ветлыны.

Поп скөрысла кывсө шуны оз вермы. Тиралө быдсөн. Кулаксө гөрдҗалөм да көсjiс егкө шенышгыны, но бөр дугдiс. Перыда пагтагiс да ывлаө петiс.

Öфа сөмын шмыһмунi.

— Коһөрлы i кывjыд вегiг ез гур.

Поп сiҗ ез еновтчы. Регыдөн чукөртiс jөзөс. Ас өшiһ-улас i чукөртiс да шуө.

— Братjас, jен мiжан-вылө дөзмөма. Пырыг-пыр-жө Öфа өшiһ-улыг крессө мөдлаө щөктiс нуны. Нөкор-нын сөгга Öфа-ордө ог чукөртчылө. Ваjө öнi-жө бөгтгө да мөдлаө нуамө.

Мужикjас бөгтiсны черjас, бабаjас зырjас, коканjас да ставныс угкөдчысны. Быдөн жугөдлөны һещкөны, перjөны, сөмын гремитөны. Рыт-нын, пемыд, а век-на ужалөны, век-на вijгөны. җик ставсө когавлiсны, вегiг i өтiк чагтор ез колны. Ставсө Öфа өшiһ-улыг новлiсны. Гiкт мөдар-помөҗыс нуiсны, сувтөдiсны.

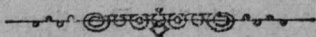
Öфа рытив-быд гортын олө, i петнысө оз лыст—дуг-да мыj һибуҗ вөчасны. Тащөм jөзид-өд регыд, сөмын угөд. Мыj поп щөктас, сijөс i вөчасны.

Пемыднас-нын Марja локтiс да, Öфалы зев һимкоҗ лоiс, гаж-мiс. Марjалы җик ставсө вiсталис. Герамсө кутны оз вермы. Бөрдө i гералө. Чужөмыс да вомыс гералөны, а гiнгыс гiнва тургө.

— Öд, нылө, кушөма старатчасны... Мыjкө-жө кын мусө годjисны. Кijасныс турдөма кынмө, а лым-пiын луагөны. Ас-выланыс i новлыгiсны. Кытчөкө гiкт-саjөҗыс нуiсны.

Марja дыр-коҗ мөвпалис, дыр өшiһ-пыр вiҗөдiс да i шуө:

— Вөтлам... Нөжjөһикөн ставсө вөтлам, став омөльсө, став попjассө, һаjтсө.

„Му вежӧм“.

„Мысса (Кулӧмдін у.) „бургылыеяс“ чукӧрын вескӧдлыеяс тулыснас вӧлі лезӧмаӧ сорні, бытӧ-кӧ Ежва-пӧлӧн лӧб „му-вежӧм“—Мыс да мукӧд вӧлӧстјас-пӧ вӧјасны пропаствӧ. Пемыд јӧзыд повӧдмаӧе сыыда, 30-кымын крестанін пышјылӧмаӧе вӧрӧ овмӧдчыны. Ферт, некущӧм, „му-вежӧм“ ез ло. Унжыкӧныс пышјыејас-пышкыг бӧр локісны Мысас“.

(Газетјасыс).

I.

Мыс-сіктын гӧль мужік овлӧма,
Пыртӧмсаң Степан ным новлӧма...
Сетысаң уна во мунӧма—
Важӧн-нын Степаныс кулӧма.
дышынік мортыд зев вӧлӧма:
Сӧкыдыс, ужыс пыр полӧма;
Уна зев ас-немнас јулӧма...
(Сы-помыс, гашкӧ-і, кулӧма)
Кынӧмпӧт кокныда корелӧма,
Нывјаскӧд быд-ногыс ворслӧма,
Заводын уна во овлӧма—
Быдлаӧ, быдлаӧ волӧма.
Сорнітны војтыркӧд кужлӧма
(Уралса гӧра-ӧд вујлӧма)...
Шуӧны: уна-пӧ тӧдлӧма,
Јӧзыдлы быдторсӧ нӧдлӧма.

II.

Овлісны сы-кадын
Комі јӧз сӧкыда:
Му-вылын наңјасыс
Кынмывліс щӧкыда;
Шыгјалӧм унаыс тӧдлісны,
Нӧјт-пышкӧ, лок-пышкӧ пӧдлісны.
Плетјасӧн вотјастӧ
Гӧль јӧзлыс пычкісны,
Картаыс мед-бӧрја
Мӧсјасӧ кыскісны..

Лъок кыв-кө властыдлы шуасны—
Розгаён дадөтө кулласны.

Озырјас вотјасыд
Мездыны кужлісны,
Законтө быд-ногөн

Кокныда вужлісны:

Ковміс кор—калымјас сетлісны—
„Васыд пыр кбтагтөг петлісны“.

Шыгјөн да сёкыда—

Лъок-ногөн олөмыс,
Гбл жбзлөн чорыда

Жугылтчис сёлөмыс.

Отсбгјас корны ез вермыны...
Кутісны јен-воцын кевмыны.

III.

Сојны да овны-дб

Степанлы колб,

Мбдбдс Уралгаң

Мыс-сиктө чолбм:

„Олөмыд тјан зев сёкыд,
Ворсб-тај, вокјасбј, рёкыд.

Господлыс млбдөтсб

Відчысны колб:

Јурбтбј, кевмбј да

Буржыка олбј...

Сёлбмтб выл ббн бзтбј—
Јенмыд-дб оз вундб јбзтб*.

Регыд-і ачыс-нын

Мыс-сиктө воіс,

Јбз-пбвсб вель уна

Выл кывјас којіс:

Јенкбд пб сёкыдсб вермам—

Јонжыка сылы, вај, кевмам.

Степаныд сёлбмыс

Уж-вылб ббстчис:

„Бурсылыс“-бтувтббм

Мыс-сиктө вбстіс.

Уна морт чукбрас пыріс—

Шыглунсб сылбмбн „зыріс“.

Степанлбн зев ббјб

Паскаліс ужыс:

Матыса сиктјасб,

Грездјасб вужіс.

Кокныда војтырбс пбніс, *)

Мукбдсб јог кывнас веніс.

Кутісны сөрнјјас,

Сылбмјас вбчны,

Вічкоса сыланкыв

Комібн течны.

Пырісны сетчб том нывјас,

Голькыны выл сыланкывјас.

Степанбс Мысса-јбз

Ошкісны јона;

Зев-пб-дб Степаныд

Міјанлы дона;

Јен-ног-пб велбдб овны,

Быд грекыс чорыда повны.

Бур керка вбчисны

Степанлы јбзыд,

Сетісны ыжкујас,—

Ез вбв мед кбзыд.

Вердісны Степанбс: нанбн,

Јбв-выјбн, черібн, јаббн.

Тақікбн пармаса

Гбд-пемыд вбрын

Паскаліс Мыс-сиктын—

Ежва ју-дорын,

„Бурсылбм“-чукбрлбн вужыс—

Војтырбс пемдбдны кужліс.

IV.

Уна-кад сетысан

Ббрланб муніс,

Уна-тор олбммыс

Јозыслбн вуніс

Сбмын-тај „бурсылбм“

Мыс-сиктө коліс,

Вужјасіс чорыда—

Онібз оліс.

Мыс сиктса кулақјас,

Попјас да дыш јбз,

Кодјаслбн (тбдам м)

Лечыдбс гыжјас:

„Бурсылыс“-чукбрын

Нуісны нырсб,

Зылісны гбл јбзлыс

Пемдбдны јурсб.

Шубны: „ескбј-ті

Міјанлы, вокјас...

Кулам да бырасны

Лъок курыд шогјас.

Енб тан лбббдчбј

Буржыка овны,

Колб-дб млббета

Господыд повны.

Ен ветлбј пукавны,

Лыдчысны клубб...)

Јенмыдлы абу зев

Сещбмыд лубб.

Му-вылын сёкыда,

Гбла-кб олан—

Кулан да рајб те

Пырыс-пыр воан“.

Нбнбм-дб шунытб—

Нулбны кывнас,

Гартбны гбл јбзтб

Јон-везја сывнас.

*) Пбніс—ас кабыр-улас ббстіс.

Кыскöны војтырöс
Важланö, бөрö—
Кöсöны пöдтыны
Каджа нур-шөрö...

V.

Тулыснас воқкоф-на,
Лым сылом бöрын:
Турун кор чуткöдчис
Му-вылын, jöрын—
Мыссалöн өблöмыс
Чорыда повзис,
Өблөстын став jöзыс
Номјас-моз ловзис,
Кылöны сорнјас,
Өбрöмјас, појгöм;
Мукöдыс повзöмла
Лок-ногöн ојгö.
Унади ветлöны
Котөрөн, ödjö—
Бытгö-кö быдөнлөн
Керкаыс öзjö.
„Госпоdj јенмöj-öд,
„Му-вежöм“ воö,
Ставнымлы ловjөн, со,
Сгнитны лöб...
Векыдывв кыркöмыс
Ежвалди кырас—
Прөпастö Мыс-өиктным
Путкылтчас, пырас“.
Бикең-моз паскалис
Jöз-пöвсын сорнi.
Војтырыд кутисны
Аснысö jорны:
„Мыла ми вунöдiм
Милöота јенмöс,
Сijö-öд вöчнытö
Быдторсö вермö.
Јенмыд-öд сыысi
Möddic тajöс.
Кажамöj вөрö ми
Оdjөнжык вajö“.
Сорнi век паскалö,
Быдлаö пырö...
Быдөн зiк вашкöдö:
„дyrö-нö... дyrö...
Госпоdj, аскi-öд
Ставным-нын бырам,

Му пыщкö ловjөн ми
Лпакалам, тырам“.
Kod-гурö овмöссö
Вузавны кутис,
донтöма керкасö,
Мукöдтор гетис.
Унади шуисны
Пышjыны вөрö:
„Гашкö-i, јенмыд сөг
Jöztö оз вөрöд“.
Кажисны комынөн
Јаг-шөрö овны.
Өблöмыс езжык кут
Сетöни повны.
Кутисны ужавны,
Мыj-выныс зилны:
Выл овмöс лөбöдны—
дугдывтөг тилны.
Јаг-шöрад на-dinöз
Воic дyг јуöр:
„Му-вежöм“; вешөрö
Болгöм да шуöм;
Мыс-өиктын донвiчөн
Быдөн-на олам.
Öiktö бөр ставнытö
Овны ми корам“.

VI.

Тақикөн „Му-вежöм“
Мыс-өиктын мунис,
(Унжыксö гижны ме
Ог-нын куж—вунис):
Казтыштны та-јылыс
Мем вöли колö,
„Бурсылыс“-чукöрыд
Мысын кыз олö.
Кыз најö пöнöны
Ужалыс jöздöс;
Кöсöны вогтыны
Налы рај öздöс.
Вöчöны олöмлы
Быдгамa пакöт,
Озырјас сы-вылö
Вывтi, ферт, радöг.
Комi jöз, јенмыд öд
Нинöм оз вермы
Гетны тед отсöг-ни,
Гöллунтö венны..
Сöмын ми öтувја ужөн
Выл-нога олöмö вужам.

Мікол-Іван.

Пөдан чері кыјом.

— Батө! Батө! Кылан, бат? Сізтыад-пө черыд пөдө-һин! Талун Педө-Өлөксан ветлөма да ваяөма пестер тырыс пөдан черитө.—Тақи висталис батыслы Васук.

Һедыр-мыгти пукгисны пажнайтны. Васук кутис нуөдны батсө пөдан чері кыјны. Зев-өд сылы окота вижөдлыны, кызи пөдан черисө кыјоны. Колан во-на кывліс батыслыг висталөмсө, кызи сижө сакыштлөма Сізтыгыс пөдигас зев ыжыд еірөс, сы-бөрын сөгга Вагө пыр вөзжыгө пөдан черисө кыјны ветлыны.

Васуклөн мамыс щөщ кутис шуны: „Вај-инө, Мікулај, ветлөј Васукукскөд, гашкө мыжкө-мында-кө і сурө-да вөлөга-вылад.

— Аскі асыв-инө лоө ветлыны,—шуис Мікулај.

Зев дыр ез вермы Васук унмовгыны војнас, сізи быттө гинвоғас і бергалөны зев гырыс черіјас да мөвпавгө, кызи кутас сакавны најөс. Горөн-һин унмовгис да нөшта вөтөн-на адзыліс—быттө зев уна чері батыскөд сакалөмаөг.

— Вагө, Васук, четчы, черитө кыјны мунам!—вөтөн-моз кыліс. Ез-тај, мајбыр, мукөд лунјасө-моз ковмы һольыг-вітыг чуксавны—пырыг-пыр звіркһитіс-четчис да і кутис пагтасны. Батыс секкості вөв доғдаліс. Богтисны кык сак, чер, зыр да пыріз. Пукгисны пу-доғдө, шывкһитісны—мунісны. Карко војбыд-тө шөйтчөм-бөрті өдјө і рөттөдіс, пу-доғдыд шыбөлыг-шыбөлө і ветлө, Васук чорыда кутчыгис-да, оз пов угөмыг.

Воисны Сізты-вылө. Наыг воғжык локтөмаөг-һин морт һольвіт да пыріжөн јисө роғөдөны. Васуклөн батыс Карколы сетіс турун, богтис зыр да пыріз да шуис:

— Мунам-инө, Вагө, вiдлам, шуда-абу те.

Весалисны пызан-пагта-кымын јисө, пыріжөн роғөдісны, јі торјассө ставсө зырјөн весалисны. Васуклөн батыс вајіс 7-8 лыслап да сущкаліс роғ-гөгөрыс, сөмын өті боксө воғса коліс.

Вај, те, Васук, богт сактө да татчө пукгы, кыјөд черисө. Пөдан черыд-өд кольмөм-коғ, локтас роғ-допад да јөј-моз, өдва-өдва вөрө. Те сактө һөжјөһик ва-піас суј дај сакышт. Оз бара пышјы! А ме мөд јукмөс вөча.

Шедны-кө кутас, вој-кежлас гоз-мөд вор вөчам, — велөдiс Вагукөс, кыңи колө куң пуа сакөн сакагны, дај мунiс.

Вагук богтiс сак, вајiс ас-улас турун, пукөiс черi кыјөдны. Сiнјас роң-дорыг оз i вешјыны, быдөн ловшысө чiнтiс, шочмөдiс:— мед-пө егкө оз-жө повзы черыд, — мөвпалө. Нөдыр-мыгтi друг јi-увгыд былiктiс-кыптiс вег-куңа-кымын сын-пи, зев јона вомсө паг-көдлө.

Вагө зев өдјө заводiтiс сактө ваө гујны, аслас кiјасыс быдөн тiралөны, думажтө:— пышјас-оз со-а?

Кыг-нын пышјас колмөм черыд: ез i вөрөдчыв, — Вагук сакыштiс дај лептiс лым-вылө.

Вөдыр пукалiс Вагө да нөжјөнiкөн сакалiс колмөм черiјас-өс. „Сөмын-тај ыжыджык черыс роңдорө ез волы, а поснiдiктө вель-уна лепталiс. Сегга дөзмiс, мунiс батыс-дiнө. Батыс вөчөма кык вор дај јукмөссыд кујимө-нөлыг пражитмөм-нын гурөма. Вагук јона i ошјыгiс батыслы черi сакалөмөн:

— Зев-тај кокнi вөлөма, оз нөбог ков гөжөмын-моз вугырад самыд, сөмын сакав.

— Вај кыјам ворјыг дај сегга мөдөдчам гортө!— шуiс батыс Васуклы.

— Нөуна-тај шөдыштiс-а. Аскi-өд бара-на поңас волыны, оз-на-кө палав черыд.

— Кыңи-нө сiјөс воргыс кыјам? Кушөм ворјыс?— јуагө Вагук.

— Лок ветлам, — шуiс батыс.

Кыкнанныс богтiсны сак, мунiсны ворјыг черi кыјны.

— Со, первој тупкам черi кајан роңсө, мед оз пышјыны, — шуө Вагөлы батыс.— А сегга воргыс, ем-кө черыд, сөмын сакав сакнад.

Вагук вiңөдө, кыңи вөчөма ворсө. Батыс сылы вiставлө:

— Первој јiсө весалан лымгыс, сегга пырiңдөн кодјан роңсө вөст кујим пагта-кымын. Сы-бөртi роң-гөгөрыс, јiас вөчан вор вөст кык-судта-кымын. Воргаңыс туж пiкөдан роңас черiјаслы ворјас пырны. Со i ставыс. Пөдан черыд кајас палөдчыны ворјас, сегга бөр тупкан летчан роңсө, да сөмын сакав.

Таңи вiставлiс черi кыјiг-мозыс батыс Васуклы вор вөчөм-јылыг.

Кык воргыд аја-пиа кыјiсны черiтө ыжыд пөстөр-тыр. Чукөр-тiсны көлујсө, пукөiсны дөддө да Карко бөр рөттөдiс најөс гортас.

Выл-Паш.

Бі
рөмөн
зирдалө,
jugyda өзjө,
четчыштны
jöz-dinö kösjө.

Ginjasnas leчыda viçödө,
Ужалыг воjтырөс му-вылыг шыçöddө.
Витпома козулыд быд мортлыг сөлөмсө выль биөн öзтө.
Ког-вылө озыркөд вермагны корө ужалыг jөзтө.
Сувтамөj ставөн ми вiр-рөма плаг-улө,
Мунамөj повтөг, вaј, враг-вылө;
Чирсам да жугөдам сijөс—
Вөльасө богтам ас-киө.
Көзулыд бур тужсө вогтас;
Гөль jөзлыг сiнвасө когтас...
Выннымөс мијанлыг содтас—
Озырөс му - вылыг пөдтас.
Ужалыг воjтыр- Пазөдас важсө,
лөн. Нөшта-на Му-паста өз-
чоръас јон тас выль
ки: би!

* * *

Југјав, пөртмаг, вылын јенеж,
Југјав, җірдав, јүгдөд выв,
Вогты паскыдҗыка өҗөс...
Гудыр кымөр, чашкөд сыв.
Гудрав, војтөв, локсө, шогсө.
Шувгы, гырыг, пемыд вөр.
Турөб, јежыд столбјөн кыптив,
Щуплы ставсө, пішовт, гөр.
Кыпөд, төв-ныр, мусө, васө.
Јонҗөд чорҗөд, шөштак-җед.
Јитчы сөнөдҗыка овмөс.
Мед і ков-ув чорҗас щөщ.
„Омөль морт“ -өд јонмө—дөнҗө,
Четчө збылыг комі морт.
Вөрыг муткыртөмөн петө
Орөм домјас, орөм шог.
Немөвөјга локсө, важсө.
Коді лычкіс јона гөрб...
Аслас гөгөр-бокыг һајтсө,
Ставсө шыбытөм, оз бөрд.
Ыжыд содөн мунө воҗө.
Төдчө, гымакылө кок.
Кокһи гажа олөм вөчө,
Вөчө бурөс комі морт.

КРИТИКА

Миһин.

Чістальов Ғима-Веһлөн гижөдјас.

Ңеуна сiјө олөм-јылыс.

Комі јөзлөн ем-һин ыжыд еөлөма гижыс, Комі мулыс шоглунсө, зил-лунсө, пөелунсө петкөдлыс, комі јөз-понда төждыс. Ғима-Веһ бура төдө комі крестаналыс курыда олөмсө. Ачыс-өд крестанһин-һи; чужлөма Помөсдин грездын, дај өһи-назев матын сулалө еіктса олөм-динас (гортас пыр ущителалө).

Ічөтдырсаһ сылөн висөма еөлөмыс комі јөз-вөсна. Сар-дырјыд-на һөшта јона вермаелөма Ғима-Веһыд комі кыв-понда чиновһик чукөркөд да рочмөм комі јөзыдкөд. Револютсiја-бөрын јона сiјө пессис комі школалы һигајас лөөдөм-вылын.

1909 воын-на Ғима-Веһыд бостчывлөма коміһн гижны кыпөд-лывлөма сорһијас ас-кывјөн школаын велөдөм-јылыс. Сөмын сiјө кадјаснас кiјасыд мортыдлөн вөлі көртөдаөс. Сөкыд вөлі рочмөдые-јаскөд вермасны. Регыд сесса кыптис војна. Ғима-Веһөс щөц һуис-ны војна-вылө. Быдлаті ветлігөһ, сiјө вескалөма Украинаө. Сені олігөһ Ғима-Веһ абу вунөдөма чужаһмусө, бара бөстөма гижны коміһн. Ачыс, олөм-вистас, тајө кад-јывыс со кызі висталө: „Кiјев-ын олігөһ 1917-өд воса тулысө ме первој збылыс, тыр еөлөмөһ, заводітчи гижны ас-кывјөн. Вөһисті менам һнасис еөлөмөј, вөһисті ме ассым шуд-таланөс адһи... Вөссі. Сад-һи. Ордөм вiр-ула-дојөј һисті... Мiча-муса Украиналөн ывлавылыс менө сад-һөдiс поэзија олөмө, а Украинаса јөзлөн автономiјаа олөм көрөмыс—меным щөщ вужіс. I һуі ме сiјөс (думсө) сөргым „кiпөдөс-вылын, полалiг-тырјi“ Комі муө... Вөһисті күтисны поэтөмтор колөмјас уна воса думјаслөн вөтјасыс вемөсө пөрһы“.

Гортө воөм-мысгi Ғима-Веһ зiла бөстөис комі кыпөд ужө. Комі гижөд-понда вермасан туј вөссис. Кымынкө воэмөстчыс јортјас-көд Помөсдинын һајө лөөдiсны „Комі автономiст чукөр“. Регыд-мысгi, Сыктывдин карө летчөм-бөрын, комі кыпөд бөстөддөыејас-лөн, комі гижөд-дор сулалөыејаслөн лыдыс пондiс содһны. „Комі-Котыр“-лы лоі јона вермасны комі културалы паныд сувтыејаскөд. Сөкыд вөлі воzza кадјасас. Та-јылыс ас олөм-вистас Ғима-Веһ со мыј һасјалө: „Уна јортлөн мiјан вiрјасыс щыкласисны, еөлөмјасыс дојмалисны, кызі кыз кымөса јурјас вөлі оз гөгөрвоһны комі јөзыс-

лы ас кывјөн еорні-гіжод колөмсө, кыз најө вөлі оз чajtны култура кыпөдны „пон-еорнїөн“...

Сөкыд вөлі комі кыпөд бостөдны, еөкыд і літєратура кыв вөчөдны, кызї-тај нур-шөрыг еөкыд шылыд віз вөчны, медым ыщкыны позас, сещөм-жө... Кызї-тај сулалан ул-пу дыр-на оз во бур-міча вөчөдөм добра: керавны-лөсавны, шылөдны-молөдны, көстөмөн течны.. да сөдтөд—некод вөчлывтөм тортө, некодлыг адзвйтөг. Колі вөлі петкөдлыны—мыј комі кыв—сещөм-жө кыв, кызї і быд јөзлөн да сїјө кывнас позө вїставны-гіжны сещөм-жө мічаа, бура...“

Кущөм могјас пуктыліс ас-возас „Комі-Котыр“? Тїма-Вең ачыс сы-јылыг тазі вїстыштө. Міжанөс, „Комі-Котырөс“ код-сурө шуөны комїлы бөжалөмөн, а рочөс кезөвтөмөн. Сөмын комїлы бөжалөмыс абу, абу жө і рочөс кезөвтөмыс. Ем сөмын комїөс дорјөм, дорјые-өм... Ставыс сїјө—комі јөзөс, мукөд јөзөс-моз-жө, пыддї пуктөмла. Өнөз-өд морттујө ез лыд-дывны мїжанөс. Кысөам мї сетчө: мед ескө му-вылас быд мортлы сөмын кык-еїкас кыв төдныө колө—асыс чужанкывсө дај јөз-костса (інтернатсіоналнеј) кыв... А сы-бөртї—өтї кыв ставыслөн му-вылас лөб, кодыр став јөзыс културанас да полїтіканаг өтвыјө воасны“.

Тајө вїстыштөмјасыс петкөдлөны-нын—кущөм уң-бердын мыр-сывліс дај өнї мырөө Тїма-Веңыд, кытчө сїјө пуктө уна вын, уна ебөссө, асыс еөлөмсө. Сїјө олөм-јылыг ме танї неуна пасјалї сывөсна: өтї-кө, олөм-сертыг мортылөн артмө, сөвмө вежөртасыс, мөвпјасыс, ідеологіясы; гіжыгылөн гіжанногыс, самыс сїз-жө көртасөө ас-бердса олөмыскөд, војтырыскөд; мөд-кө, Тїма-Веңтө став Комі му-пастасыс оз-на төдны, шуам, Нөбдїнса-Вїтторөс-кода. Гїжөдјасыс ескө сылөн јөз-костө петавлісны-нын, да быдөн торјөн, ічөт торјасөн, уна кадын. Уна гіжөдјас сөсөа өнөзсө ез вөв печататјөма

Таво вөліөтї вермїм лезны торја нїгаөн Тїма-Веңлыг гіжөдјас-сө. Петї сөмын-на возза нїгагыс (первоја том). Возө-кежлө лөөдөма лезны мөд том. Танї мї векнїдїка, вїдлыштам возза нїгагыс гіжөдјас-сө.

Мукөд комі гіжыгјасыс Тїма-Вең јона торјалө. Бөстам көт Нөбдїнса-Вїтторөс. Гїжан-ногыс Вїтторлөн—прөстөј комі јөз еорнїа, быдөнлы гөгөрвоана, кокнїдїк теш-сөра, лөсыда рїфмујтөм кыв-бурјас, сыланкывјас Вїтторлөн мед-бур гіжан-самыс—кокнї серам, аслыс-пөлөс, еөлөм кыпөдана серам, јумор. Вїттор мунө олөмыскөд өтщөщ, төдө комі мортлыг олансөмө, сөммө міча комі кывјөн чуксавны выл олөмлаң. Тајөн ставнас Вїттор вермө інмөдчыны јөз едлөмас.

Тїма-Веңлөн гіжан самыс мөд-нога. Сылөн кывбурјасыс оз вермыны кыпөдны серамтө. Сылөн сылөмыс оз вермы гажөдны морттө. Бөстам со тајө кывбурјас-сө:

„Кодлы ме вiстала шогёс?
 Код-возын сылышта-бёрда?
 Кодлы-нө нораса-горза?
 Кодёс-нө сы-вылө бёрја?
 Коди-нө? Абу тај некod
 Те-возын сёмын ме, муза,
 Вiстала ас-кежеа думјас.
 Те сёмын öтнад мем „гуза“.

Либö мөд кывбуртор:

„Сөлөмөј бёрдö i сылө,
 Вiралö быдсама ног:
 Том кадöј лебзöма ылö,—
 Колöма палöдтöм шог...
 ...Морёсöј тырöма шөгөн,
 Пыкёсыс некыз оз пiет,
 Ескö-нө летчiс жö шорөн,
 Но... веег оз сiнватуе пет“.

Тажö кывјасыс јона музöма мортлөн, шогөн тырöма мортлөн. Тајö кывјасыс петкөдлөнү—мыјыс-кө Тiма-Веңлөн сөлöмыс вiсö, дојмöма. Тани Тiма-Вең петкөдлö асё индивидуалистөн.

Тащöм норiник лирикасыс возда нiгаас паныдаслö щöкыда-код. Бостам-көч кывбурјас: „Ок, ескö!...“, „Јöz-муын“, „Кала“, „Көнкө ылын, вөр-ты-дорын“. „Ен көсјы лоны“, „Менам кывјасöј“, „Мыј колö мем“, сiз возö. Тајö гижöдјасё почö шуны нарган лирикаөн. Коркө важөн тащöм лирикаыд, дерт, лыд-дысё вöли коланаөн. Важ роч интеллигентсја-пöвсын вöлины наргысјасыд унаөн. Кущöмкө шогтор-кө суас, либö дöзмасны-кө вее олöммыс, пондасны наргыны, рушкусаныс долавны, аснысö жугылтны. Рочөн-кө шуны: „Бес-предметная тоска, беспредельные желания, мечты, нитье о чем-то невозвратно потерянном“—со налөн кущöм наргöмыс.

Тани оз кыв öнiја, „јон-сбој кадјаслөн, венчан-дырјаслөн“ шыыс. Тајö абу сөлöм кыпöдана кывбурјас, тајö лөб, рочөн-кө шуны—„упадочничество“.

Тiма-Веңыд роч-литература-вылын велöдчöма, сылыс щöщ жугыл поэтија артмöмногсö, тыдалö, iчöтика курыштлöма. Буракö, сылы щöщ вуждöма наргöмыс. Гапкö, i абу сiзи. Гапкö мортыд музöма, асёсыс том-дырсö жалитö, сорөн-нын, ыжыд арлыдөн заводичöма гижнысö-да. Гапкö сөлöмыс сылөн бёрдö комi јöz-вöсна. Мiјан-тај оз тајö кыв-бурјасыс какитчыны-а; вывтi шуштöмбө, сөлöмтö јiрöны, нормöдöны. Öнi-öд абу шогсан, нарган кад.

Став гижöдыс-кө ескö вöли та-нога, секi Тiма-Веңтö, дерт, ез поч лыд-фыны мiјанлы колана, бур писателөн, поетөн. Секi ескö ошкынысö вöли нiнöмыс.

Тiма-Вең мiјанлы дона уна мукöд, сөлöмтö кыпöдана гижöдјас-өн. Тыдалö, шогёмыс сылөн воливлö сёмын кадјасөн-сдукјасөн.

Секи сижё перё-улые петёны нора ыланкывјас. Мукёд-дырјие сижё гижё ловчёдан, кыпыд кывјасён, чуксалё выль оломлаң. 1919 воына сижё чуксаё:

„Кёни тi, сёлёмјас?
Кёни тi, кыпыдјас?
— Шыасёј?
Уж-вылё петавлёј!
Вiетавлёј-велёдёј!
Сылалёј, гижёј!
Оломсё лёсёдёј
Кёңёрлы—комiлы
Буржыкёс важкыс!
Чуксалёј-палёдёј!
Уж-вылё кыпёдёј!
Кыланны? Еј!

Воңынжык мi гижлим-нын, Тiма-Вең iчотдыреаныс пуктылис ас-воңын мог—петкёдны комi јёзёс југыдлаң, кёкёдны налыс ёркурыд оломсё. Асчужан муыд сылы зев муса. Веёг тёдчё кён еурё шовiнiзмлаң кысёём. Комi автономiја воеёгён сижё гижё „Чужан-мулы“:

...Теныд мi, чужан му, сетам
Аёнымёс чоңнаным ставнас!
Сетам тыр-сёлёма
Томдыреа олом.
Ембуртё кыпёдны
Морт ногса оломтё вёчны.
Вiрнымёс, ловнымёс сетам!
Став выннимёс сы-вылё пуктам!

Тiма-Вең оз воре кывјасён. Быд кыв сылён петё сёлёмсааныс, зев пыдысаң. Сетё сижё собылые став ловсё, вынсё комi јёз-вёсна.

Тiма-Веңлы тёдса мiјан жугыль, гажтём, пемыд оломыд. Уна кывбурјасён сижё петкёдлё комi оласногсё. („Пемыд олом“, „Веж гажа лун“, „Тёв паныд“, „Лым-вылын јёктёны нывјас“, „Чукёстчём“ (комi школајасын велёдыејаслы), „Комi ИНО-ын велёдчысјаслы“, „Комi кыпёд“, с. в.). Сижё гижё:

— Пемыдлунным ставсё еојё —
Вижё ловтё, пёдтё,
Оз лең воңё мунны тужё,
Југыдлунсё тупкё.

Ётi сёмын буртор мiјан—
Ужёс вылё пуктам,
Мед-жё сижё виңа олас,—
Сижё—мiјан јенныс.

Аслас вынөн мортыд сёмын
 Вермө шүдсө дорны.
 Лугыд олөм, сада олөм
 Мижан колө корены.

Велөдчыны колө, војтыр,
 Палөдчыны шогыс.
 Секи вөліст комі котыр
 Кыпөдчыны вермас.

Унжык кывбурјасас Тіма-Вең сүрөссө босталө комі олөмыс. Сөрт, ем сылөн уна роч да суомі поезіяые вужөдөм торјас. Ем гижөдјас Пушкин-вылыс, Шевченкоыс, Балмонт-ногөн, М. Горкеј-серті. Јазыков-серті, А. Гостев-серті, Колтсов-вылыс, Огарев-ногөн, Селвіг-серті, Лермонтов-вылыс, Крылов-вылыс.

Мед мічаыс, мед ыжыдыс тани—„Төвјыв Варыш“ (гижөма Горкеј „Сокол“-серті). Зев-жө-һин шылыда гижөма. поёо шуны, тајө комі художествоа літератураын—шедөвр. „Төвјыв Варышнас“ Тіма-Вең кужіс петкөдлыны комі кывлыс озырлунсө, мічлунсө, дај ассыс ыжыд гижан-самсө, талантсө. Лыд-дан тајөс да һевөлыыс шуан: „Аттө сівө, кущөм һебыд, дөсыд, вынаа-гораа, озыр вөлө-ма комі кывјыд“.

Һекымын кылөн артмөма-тај міча зонь серпас:

„Зев вылын јенејас
 Қірдалө шонди,—
 Савејөдлө бі-југөр,
 Разјөдлө гож.
 Кок-улын, кыр-улас
 Лөзалө саріз,
 Из дора кыркөщө
 Гыјассө һөјтө:
 Жуглөдлө гыјассө—
 Веж быгјө пөртө,
 Швачөдө чорыда
 Щын-бусөн лептө.
 Слудасаң сонјасөд
 Летчөны шорјас,
 Ызгөны-бузгөны
 Усөны сарізө...“

Тајөс лыд-сігөн вемөсөн адған, кылан сарізсө, бығтө еін-во-зад сіјө сулалө. Тазі вермө гижны сёмын ыжыд художник-реалист. Тани төдчө ыжыд поетлөн кпөд-улыс, самыс. Тіма-Веңыс-өтдор һекөд-на, һекущөм комі поет ез вермывлы ас-кывјөн тащөм мічаа, бура гижлыны. Тајө өти гижөдыс петкөдлө зоньнас Тіма-Веңлыс гижан самсө. „Төвјыв Варыш“-серті поёо доңјавны, төдны Тіма-Вең кывбурјаслыс мічлунсө.

Сесса Ғима-Вең-моз-бура некод-на ез вермывлы ас-кывјөн уждыге да ывлавывлыге еерсө петкөдлыны. Сылыге гижөдсө лыд-дигөн кылан коми јөзлыге олөм-мыреөмшысө, еөкыд ужд-бердын ружтөмсө, вөр пулыге шувгөмсө, шорјаслыге чолгөмсө, кайјаслыге долгөмсө, став војвыв ывлалыге долалөмсө. Ывлавывсө да ужд-вылын коми јөзлыге тилеөм-пессөмсө Ғима-Вең петкөдлө уна мича кывбурјасөн („Тувсов вој“, „Майбыр Май“, „Тувсовја“, „Көнкө, веж турун-пөвсын“, „Пышкај“, „Тувсов војын“, „Гожеа лунө“, „Гожөм-пом“, „Арјавыв“, „Төлыге“, „Ар“, „Төлө“, „Југыд вој—көзыд вој“, „Төвса-турөб-војө“, „Гөрыге“, „Ур-кыјигөн“, „Војвыв страдна“, „Өввө“, с. в.). Ставыс тајө јөзлы гөгөрвоана, кужөмөн рифмујтөма кывбурјас. Унжыкыс сетые пырөма-нын школаын велөдан һигајасө.

Тајө кывбурјасыс шаңөе, сөмын прозаён гижөмыс Ғима-Веңлөн сыыге-на мичаөе. Со лыд-дыштам серпастор тулыс воөм-јылыге:

— Ульлов-код небыд төв лунвывсаң пөлтө,—вајөдө чөскыд көр, лөсыда чужөмад өвтө... Јенежын шондйыс вылі-нын ветлө,—зірдалө југыда—сінјастө јорө. Сывны-нын вөрчөма лым—мыщкысө-топалө, кок-улын сыв. Гож-возын лөзөдө, сөникө пөрө. Толајас лапкалө. чинө. Гөгөр зік мичалө, прөстмө!

— Өзөсыс тулыслөн паскыда воеө...

Та-ногөн-жө художествоа прозаён гижөма серпасторјас: „Повод-да вежөгөн“, „Во-гөгөр кыщовтөм“ (пөтка сөлөм-шыбн), „Кер пөрөдөм“, „Кер-кылөдөм“, „Пурјасан инын“. Коми јөзлөн немөвејја еөкыд помтөм уждыс, еөд вөр-шөрын мыреөмыс, кынөмпөтсө перјөмыс, лым-һајт-пшын лүасөмыс, јиа-ваын келалөмыс—ставыс тани сін-возө усө. Тајө гижөдјаснас, олөмсө, бытсө, уждсө петкөдлөмнас Ғима-Вең оз колтчы весіг роч классікјасые.

Комі літератураын Ғима-Веңлөн гижөдјасыс художествоа-бок-сааныс зев бурдө. Сылөн төдчө култура ыжыд техника. Быд гижөд-тор сылөн шылөдөма, молөдөма. Оз-өд вешпөрө ачыс шу: „Менам кывјасөј тајө—виртуејас, менам гижөдјас—мена мінвајас...“

Емөе сылөн, дерт, уна муртөмстөм да рифмујттөм кывбурјас. Сещөмјассө еөкыджыге лыд-дыны. Көн-сурө паныдаелөны роч обор-отјас. Сы-вөсна кывбурислөн тчасыс ічөтика торкеыштө.

Ғима-Веңлөн сесса ем өте донатор, кодөн гөлөе мукөд коми гижыејас. Мукөдыс мича кывјасөн-жө уждыслыге еерсө петкөдлөны, сөмын оз кужны мортыслыге думјассө, пыщкөсса олөмсө, еөлөмыс-лыге колөмјассө пасјавны гижөдас. Ғима-Вең—мед-воzza коми поет, коді пондйыс пырны мортыслы морөсас, петкөдлыны һе сөмын вет-лөдлөмсө, олөмсө сылыге, а щөц і еөлөмыслыге вөрөмсө, мөвшалөм-сө. Тани ми от опкө Ғима-Веңлыге һаргөмсө. Ми шуам сөмын, һар-гытөт позө да колө өнја кадјасын, коми літературалы паскыд туж воеөгөн, еібөдчыны гижыејаслы јөз еөлөм-бердө да мөвпјас-бердө, мед ескө гижөмыс ез-жө ло „репортёрскеј заметка“.

Ғима-Веңлөн мичмөдөма ассыс гижөдјассө зев мича кывјасөн, рочөн-кө шуны—образност ем. Бостам со: „Езыге-југыд, тувсов

војјасој“, „Чуклөд-муклөдлiг-тыр“, „Југыд сiнва-код“, „Езые су-
мөда кыре“, „Кiчөр, щын-бус-код руд, вылө лебзөма ру“, „Улјөв-
код һебыд төв“, „Вевтвiс рөгөр шобдi пызөн“ (лымјөн), с. в,

Нөшта колө содтыны татчө: Тiма-Вең ас гижөдјаснас пыр
озырмөдө комi художествоа лiтература. Сiјө сујалө кывбурјасас
сецмөм кывјас, кодөс вунөдөмаөе, лiбө оз быдлаын кывеы: (Арја-
вов, асја-вој, быгыд, ворас, возөм, вөртас, вечмасны, вев, вевтыр,
вукыд, с. в.).

Јуаласны сесеа мензым: Тiма-Веңыд-нө пролетариат-нога ги-
жые абу? Важнөсө, первојеаныы, сiјө, дөрт, сецмөмөн ез вөвлы.
Лыдсiнныд-тај сылыс һарган, жугыл кывбурјасө. Сени сiјө инди-
видуалист. Сы-бөрын сесеа визөдлiм сылыс олөм кыптөм-јылые ги-
жөдјасө. Тани iчөтiка тыдовтчыштөны-һин Тiма-Веңлөн пролета-
риат-дор катовтчөмые (бостам: „дортчыејас“, „Мед неммас тајө
лун“, „Мезлун дорөм“, „Ерд-вылын гу-һөрыс ем“, „Појезд“, с. в.).

Та-сертi, дөрт, оз-на поз шуны, мыј Тiма-Вең ставнас лөi
пролетариат-нога писател. Сiјө өнөзсө вөлi крестанскеј писател.
Бөрја-војаснас Тiма-Вең пөндiс-һин мыјда-кө гижны пролетариат-
нога мөвијасөн. Сылөн бөрја гижөдыс: „Ленин гу-вылын“, „Гуса-
чом“ петкөдлөны—Тiма-Вең зоңнас мөдөдчө сувтны револүтсiја-
дор. Өнi сiјө КАПП-ын шлен.

Том комi гижыејаслы сiјам велөдчыны Тiма-Вең-моз мiчаө гижны.

Гіжны боґтыґяслы отсöґ.

Сандрік-Јогор.

Кывбуґ гіжан ногјас төдмөдан туддөд.

КЫВБУҢ МУҢТАС

(размер).

ПҢаґнїк асылө Косгон кересын кык чој оз вотöны; вотчанїн гажа, вотöс уна, вегїґ коснысö оз вегкөдлыны—тербјöны-вотöны. ДҢуг ґытывывґаґ кутїс кымҢаґны. Ічөт чојыс каґалїс—повзөм-пырыґ нуөдчө:

— Натал, вај мунам! Віçөдлы, кушöма гөд кымöрыс муткыґ-тө!.. Көтөдас-өд!..

Мөд чојыс мыј вермө дозсө тыртө. КымҢаґөмыд сылы вегкөд, оз пов... Вотчїґ-мозыс чојыслы воча ас јурґыс лөгөдөмтор ғылө:

Мед-жө барај зерас...

Мед-жө барај зерас...

Те-өд абу гојмоґ—

Зерыс оз-на һөçдөд.

Мыјөн тајө кык чојыслөн горнї ногыс торјалө? Öтыс повзөм-пырыґ нуөдчө, мөдыс повтөм-пырыґ нуөдчөмґыс өлөдө. Таыґ-кыґ-çї һөшта-на мөд торјөн торјалöны: öтыс нуөдчө горнї нога горнї куґажасөн ¹⁾; мөдыс өлөдө ғылан-нога горнї куґажасөн ²⁾. Тани кывјїтөданјасыс (слоґјасыс) быд горнї куґаын (предложеґеґеын) өтмындаөд дај јона шуан шыјасыс (ударения) кывјїтөдана шыјас вомöныс торкґавтөґ өтмоза вежмаґгөны. Öнї тајөс поґас төдмавны јона шуана кывјїтөдјассө ғырыґ шыпасјасөн пасјөмөн, а һөжјө шуа-а кывјїтөдјассө (неударных) дај заводїтчанјассө поснїөн—секи каґалам јона шуана кывјїтөд шыјас вежлаөмсө:

мEd-жө /бАрај/ зЕрас...

мEd-жө /бАрај/ зЕрас...

тEөд /Абу/ гоЈмоґ—

зЕрыс /Оз-на/ һөçдөд.

¹⁾ простыми прозаическими предложениями, словами.

²⁾ ритмическими или напевными предложениями, словами; ритм—равномерное движение, в стихотворениях—чередование ударных и неударных слогов.

Тажос-жө поэб петкөдлыны панас герпас модаөн (схема); жона шуана кывјитөджассө кутам пасјыны: (↓), нөжја шуана кывјитөджассө: (—), секі талөн модаыс лоас тащөм:

↓	—	/	↓	—	/	↓	—
↓	—	/	↓	—	/	↓	—
↓	—	/	↓	—	/	↓	—
↓	—	/	↓	—	/	↓	—

Тажө герпас модаыс лучкі-нин петкөдлө, кыңи гижөд вічас јук-лөма жона шуана да нөжјө шуана кывјитөданјассө. Тащөм кык кывјитөда-шыјаса кывјасыс, мукөд-дырји і кујим кывјитөдана шыјаса, көнјасын жона шуана кывјитөданјасыс пыр өтї местаынөг¹⁾ да торккывтөг гижөд віч помөзыс (строчка) вежмаггө, шугө стопаөн. Овлөны уна-пөлөс стопајас. Сы-понда кывбурјас мода-мөд-гыс торјалөны стопа мурталөм-гертыс дај кывбур вічас стопа лыд-гертыс. Міјан тајө кывбурным кујим стопаыс.

1) **Хорей:** муртаггө кык кывјитөдана воңза кывјитөдансө жона шуана кывјасыс (из двух слогов с ударением на первом слогѐ).
Богтам со:

ГОЖГА ВОЈЫН ЕЖВА ЈУГАЊ
КЫПТӨ ЈЕЖЫД, -КӨҢЫД-РУ.
ВІҢЖАС-ВЫЛӨ ЛЫСВА УГӨ
ЛАНТӨ, ШОЈТЧӨ КОМІ МУ.
ГОЖГА /ВОЈЫН/ ЕЖВА/ ЈУГАЊ
КЫПТӨ /КӨҢЫД/ ЈЕЖЫД/ РУ.

↓	—	/	↓	—	/	↓	—
↓	—	/	↓	—	/	↓	—

БУРЯ МГЛОЮ НЕБО КРОЕТ,
ВИХРЫ СНЕЖНЫЕ КРУТЯ:
ТО, КАК ЗВЕРЬ, ОНА ЗАВОЕТ,
ТО ЗАПЛАЧЕТ КАК ДИТЯ.
БУРЯ /МГЛОЮ/ НЕБО/ КРОЕТ
ВИХРЫ /СНЕЖНЫ/ Е КРУТЯ.

↓	—	/	↓	—	/	↓	—
↓	—	/	↓	—	/	↓	—

2) **Јамб:** кык кывјитөдана бөрјаас жона шуана кывјасыс (из двух слогов с ударением на последнем слогѐ):

а кЕЛЫД ТӨЛЫС СІЈӨ КАДӨ
ШПЫЊ ГУГӨЊ ШЛЫВГІС КЫМӨР КОСТ,
кың БЫҢТӨ ПЫЖА ГЫ-КОСТ КАТӨ:
БУРС-СУНЛАС-ВӨЈЛӨ, КЫПТӨ БӨР.

(В. Ғ. Чістаљев).

белЕет ПАРУС ОДИНОКИЙ
в тумАНЕ МОРЯ ГОЛУБОМ...
что ИЩЕТ Он в странЕ далЕКОЙ
что кИнул Он в краЮ роднОм.

(Лермонтов).

а кЕ/ЛЫД ТӨ/ЛЫС СІ/ЈӨ КА/ДӨ
ШПЫЊ ГУГ/ӨЊ ШЛЫВ/ГІС КЫ/МӨР КОСТ
— ↓ / — ↓ / — ↓ / — ↓ / —
— ↓ / — ↓ / — ↓ / — ↓

белЕ ет ПА/РУС О/ДИНО/КИЙ
в тумА/не МО/рЯ ГО/лубОм.
— ↓ / — ↓ / — ↓ / — ↓ / —
— ↓ / — ↓ / — ↓ / — ↓

3) **Дактиль:** кујим кывјитөдана воңзаас жона шуана кывјасыс (из трех слогов с ударением на первом):

¹⁾ воңас (↓ —), лыбө помас (— ↓); кујим кыв јитөдана кывјасын: воңас (↓ — —); помас (— — ↓); шөрас (— ↓ —),

Асыввыв гÖрд рÖма, пÖртмагö кЫа,
Узан-ун пАльöдö, лОвзöдö му.
шОндiлөн јУгöрыс јЕнежын гЫа...
кАчöдö вЫвланö вОјшöрја рУ.

Асыввыв /гÖрдрöма/ пÖртмагö/ кЫа,
Узан-ун /пАльöдö/ лОвзöдö/ му.

‡ — — / ‡ — — / ‡ — — / ‡ — —

4) **Амфибрахиј:** кујим кывјитöдана шöрас јона шуана кывјасыг (из трех слогов с ударением на среднем слоге):

сек Öтнасөн клУксiг-тыр кЫпöдчiс јУгыд,
пыр Öниöз лЕбалiс кОңöрöј сЕн;
пöг гÖлöмыс јОнкыштö, гiнваыс курыд,
оз шОггöмсö кОңöрлыг кЫаыс вен.

по сИним волнАм океАна,
лишь звЕзды блеснУт в небесАх,
корАбль одинОкий несЕтся,
несЕтся на всЕх парусАх.

(Лермонтов).

— ‡ — / — ‡ — / — ‡ — — ‡ — / — ‡ — / — ‡ — / — ‡ —
— ‡ — / — ‡ — / — ‡ — — ‡ — / — ‡ — / — ‡ — / — ‡ —

Тажö размерјассö гiжны богтчыгјаслы бура колö тöдны. Кыв-
бурјаслөн*вердтујыс, прозаыг торјалöмыс, та-помын i ем. Мi та-
гöрөн огö-на колтчö, пыдöзжык-на тöдмалам. Секи нöшта-на в-ль-
торјас југдасны. Öни сöмын кызсö-на лöсјим, колö-на јещцö мiчаöз
шылöдны-мольöдны. Кывбур гiжыгјаслы уна-на колö тöдны, медым
бур гiжыгөн лоны.

Рочјаслөн нöшта-на вiтöд стопа размер ем—анапест. Тажö
кујим кывјитöдана бöрјаас јона шуана кывјасыг (из трех слогов с
ударением на последнем слоге).

посмотрИ, как в квартИрах рабОчих
жизнь пронИкла во всЕ уголки,—
в коллекТИвах и клубАх до нОчи
ярким свЕтом горяТ огонькИ.
посмотрИ, как в квартИрах рабОчих
жизнь пронИкла во всЕ уголки.

Из русск. литер.

— — ‡ / — — ‡ / — — ‡ / —
— — ‡ / — — ‡ / — — ‡

Комі кывбурö анапест-нога стопа размерыд оз лöгав: мiжан жона шуана кывжитöдыс кывјасас пыржык воґас ¹⁾).

Виґ-помјас

(окончания).

Кывбур виґ (строка)-помын бөрја стопаас кывжитöдан лыд-јасыс вермасны чiнны-содны; кывбур мурталöмыс сы-понда оз торкгы, стопа лыдыс сы-мында-жö колö.

Богтам-көт ноль стопаа муртöса дактiль:

„Асыввыв /гÖрд рöма/ пÖртмасö/ кЫаыс“, вермас лоны тазi:

„Асыввыв /гÖрд рöма/ пÖртмасö/ кЫа“. Öти кывжитöд бөрја стопаас ез-нiн ло; вермас i кыкнаныс угны:

„Асыввыв /гÖрд-рöма, / пÖртмасö/ бI“.

бөрја стопагыс кык кывжитöдансö вундöм-понда кывбур мурталöм-ногыс ез торкгы: воґа мозыс-жö ноль стопаа дактiльöн i колi.

Чiнтöда-содтöда хореј:

вУжјас/-кОсти / нЫрдјы / сö

вiзув / пАрма / јОль,

воґа виґ-помас öти кывжитöд лышнеј - мöдас—оз тырмы; муртасыс кујим стопаа хореј i колö:

вужјас /-кості / нырдјыгö

вiзув / парма / јоль.

Содтöда виґ пома јамб:

лок тÖл/өн му/öґ сiн/гö пу/јас.

Öти кывжитöд лышнеј содтöма; мурталöмыс ноль стопаа јамб.

Көн О/лам мI сен СУ/лалiс

зев вАж öн пЕ/мыд вÖр.

Воґа виґас кык кывжитöдтöм лышнеј, мöдас бурöщ тырмыґ; мурталöмыс кыкнан виґас кујим стопаа јамб ²⁾).

Чiнтöда-содтöда помыг мiжанлы вермас кажiтчыны: öти виґас кык-пöлöс стопа размерөн мурталöм-ногјас:

бЫнґöдчiс / тÖлыг / тУј-вужны / мÖдiс—

танi воґа стопаыс—дактiль,³⁾ мöдыс—хореј, којмöдыс - дактiль i нольöдыс бара хореј. Мiжанлы тазiсö сöмын кажiтчö, збылсö танi ставыс дактiль:

„бЫнґöдчiс / тÖлыг

тУј вужны / мÖдiс“.

Кыкнан виґ помас бөрја стопајасыслөн öти кывжитöданаөн оз тырмы.

¹⁾ Коми язык носит за собой коренное различие от русского еще и тем, что ударения в словах всегда на первом слоге; ямб и амфибрахий в коми стихотв. получаются искусственно, а анапест уже невозможен.

²⁾ Јамбыг чiнтöдыс оз вермы лоны—вермас содтöда лоны, чiнтöмыс вермö лоны жона шуана кывжитöдјасöґ.

³⁾ Усеченный двухстопный дактиль.

пАрмаса / војтыр, / чУџ-комі / кОтыр,
 тЫрмас-нын / жуГыла / овны!
 јОзыг ен / колтчы, / ортчөнөз / кОтөрт!
 гуГлуныд / кУтис-тај / ковны.

(Жан-Морос).

Воҗаа виҗас: дактїль, хореј, дактїль, хореј; мөдас: дактїль, дактїль, хореј; мукөдас бара-жө сїз.

„Пармаса војтыр,
 чуџ комі котыр,
 тырмас-нын жугыла овны!
 јөзыг ен колтчы,
 ортчөнөз котөрт!
 гуглуныд кутис-тај ковны“.

Өнї ез-нын ло хореј да дактїль соргөм-коста мурталөм, а өтї кывјитөданајасөн чїнтөда виҗ помјаса дактїль; быд кык стопаа кык виҗ-бөрын којмөдыс кујим стопаа виҗ.

Та-гертї мї каҗалам: өтї кывбур виҗө уна-пөлөс стопаа размер оз вермы лоны дај өтї кывбурас уна пөлөс стопаа размерыд оз туж (гїжөны-жө ескө-да). Вермас лоны кык виҗсө өтї виҗө мурталөмөн (лөгөдөмөн) да секї чїнтөдыс лїбө содтөдыс вермас виҗ-шөрас лоны. Сїјө чїнтөда лїбө содтөда инјасыс мед быд виҗын пыр вөлі өтвөстынөг, воҗаа виҗас мыјда кывјитөд лыд-сајын—мукөдас сїз-жө.

Рїфма.

Рїфмаөн шугө: кор быд кык виҗ-вылө бөрја кывјасыс өткоџ кылөгаөг¹⁾. Öткоџа кылөгыс вермас лоны, кор јона шуана кыв јитөданјасыс сїјө - жө өтї шыпасјасыс, лїбө мөда мөдгыс ічөтїка јансалөны (пэштї өткоџа) кылігөн: **е-ө; і-ы**. Мїјан комї кывјад јона шуана кывјитөданјасыс пыржык воҗынас да рїфмујтавны пыр-нын лоө јона шуана кывјитөданјас-вылө. Бөгтам көџ: куран, ко-ран, танї кыкнанас помагө „ран“, јона шуана кывјитөданјасыс абу өткоџөг („у“, „о“) да та - ногөн рїфмујтөмыд оз мїчаа артмы, буржык вөлі ескө „вурун“, нөшта шаңжык гујны „гуран“. Рїфма-вылө оз шогмыны, өтї вужыс-кө кывјасыс: „буџкїс“, „гулҗкїс“,— тајө кывјасыс өтїтор вїгталөны—„јуїс“. „Вөла“—„төла“ оз - жө лыдфысгы мїча рїфмаөн—колө һебыд „л“-вылас һебыдөн-жө рїф-мујтны:—„лөһа“. „Вөрөд“—„төлөн“ танї „р“ да „д“-дїнас „л“ да „н“, оз-нын лоны өткоџ кылөгаөг, буржык ескө вөлі—„јөртөд“, „төбөд“.

Гөһа, лөка јөзын өлі,
 Вөһа меным јона колї,

1) Созвучие последних слов в двух строках.

Корсны сiјос вöлы сöкыд,—
Ворсны кутiс мекöд рöкыд.

(Сiз-Паш).

Сiз-Паш тани кыкнанладор помсö рiфмуйтöма. Завофiтчан помас, ферт, абу быт рiфмуйтнытö, сiз-жö i вiз шöрjассö (бурсö нiнöм оз сет). Тани ортча вiзjассö рiфмуйталöма. Јонжыкасö рiфмуйтöны вiз кост-мыгтi (возза-вылас—којмöдсö, мöд-вылас—нöлöдсö). Овлö i кык шөр - вiзсö—ортчөн, возза-вылас—нöлöдсö. Овлö i нöлнан вiзас öткоф рiфма. Сы-нога рiфмуйтöм кывбурjас оз мiчаа лыффыгыны, монотоннеја.

Шытöв кылöг-вылö нөрöм (звукоподражание).

„Мöдлапöлын кылö
Көлököла вöла“.

Н. Вiттор.

Тани гiжöдас „көлököла вöлаыс“ кылö. Унжык шыпасjасыс: „к-ы-л-ö“, сiјөн i лыффыгас көлökөл кыв шыыс-моз артмö: кы-лö-кы-лö-кö-лö-кы-лö-кö-лö-кö ла.

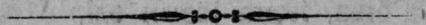
Кывбур гiжысjаслы колö быд-бокгаң шыльöдны, молöдны: мурталöмыс даj кывjасыс мед скофiтöны сурöс-кузаыс. Мыjкö-кö кылан-торjылыг гiжöны—бур гiжысjас сiјö кылöг-вылас бөрjöны сыног кылана (шугана) кывjас:

Шор-пöлөн шавкөдö
Пiшщала Пашö;
Кышöдчö, кацкөдчö,
Лапша коф шаргö,—
Кок шыыс Пашöлөн кылö.

Тани „пiш“, „паш“, „кыш“, -jасыс вöралыг кок шыыс-моз i кылöны, арнад кор усöм-бöрад тащöм-жö i ем вөрöд ветлыслөн кок-шыыс.

Кылöг-вылас нөрöмыс jона лöгалö. Мiјан гiжödjасын сещöм-jасыс оз-на сурлыны. Арга, лiбö тöвга турöб воjјас пощö нөрны: „ш“ „в“ „ж“ „ч“ шыпасjасөн. „шт“, „вiжж“, пöштi тащ-моз кылö тöлыслөн шытöлыс. Пощас i гажаа кылана шытöв-вылö нөрны, сöмын гажаа кылана да ылöсас скофiтчана шыпасjас-жö i колö корны.

Гiжысjаслы, медга-нiн гiжнысö завофiтысjаслы, колö тащöм колана торjассö тöдны. Кывбурjасыслөн-öд доныс быдсама мiчлунсајас i ем.

Челәдлы лыдданјас.

Нубдинса Виттор.

Олём-торпыргјас.

(Аслам ічѳт-дырға олөмыг җешкод-торјас каҗтылөм).

„МЕНАМ КОРӨГӨЈ ВӨЛІС!“

„Купальныча-Іван-лун“-вечерһаѳ (важ-ногөн јунь 23-өд лунө) мјјан пывгөны выль корөсјасөн, купальныча-турун сорөн. Пывгөм-бөрын сесга сјјө корөсјассө летчөдөһны да Ежваѳ шыблалөны. Кывтас-кө корөһыд ва-вывтыс, Һөһвјаѳһн-пө колан, вөјас-кө—сјјө воасжө-пө-і кулан. Ме коркө, Һөһа-дырјі, сја-жө вөчлі. Лунтыр ветлөдлі нөрысјасөд да чегјали кызпу-нөрјас—зев ыжыд корөг артмис. Звөз-помыс һещкјі купальныча да корөгө щөщ көрталі. Рытнас пывгөм. Сесга чукөртчөм гашкө став Трөш-гиктса челәд, дај летчөм ва-дорө корөгјаснымөс шыблавны. Лыа-вывті мунігөн-һын менам кутис сөләмөј повны: „мед егкө-бара оз-жө вөј загрекјі!“—мөвпала. Гач-кокјаснымөс пужөм да ваѳ келөм. Зев ылөҗ лапкыд. Коркө һафвөјөҗ ваыс воис дај шыбітөм корөгјаснымөс—шпавгысисны быдөһлөһн пөштө Ежва-шөрас, а менам корөгөј матөһкө-і шпулькһытчөс. Мукөдыслөһн, вјаѳда-да, шывгисны-кывтисны корөгјасныс, а менам—җирс-мунис, вөјс... Көсјі егкө кевлыны суҗөдһны, да ег лыгт—ачым, мјага, щөщ вөја... Ок, јона-жө менө секі і шөгөдс: өд кувны лөѳ таво-вылын-жө!.. Ег вермы кутчыһны, дај ырөстөмөһн бөрдҗө... Мукөдыс-егкө өләдөһны менө, да мыҗ—ештөма-һын өһі ставыс, олөмөј овсөма... Аттө, кущөм абу окота кувны меным, кущөм жал став олөмыс!..

Лөк-горшөһн бөрдсг-тырјі і кајі ме гортө. Мамө јуалө: мыҗнө-пө, Вјктурушко, тащөма бөрдан?

— Корөгөј-өд менам вөјс, мамө!.. Ој-ја-жө да ој-ја, кула-өд ме, матушкаөј, таво-жө кула!..

Гортсаѳс быдөһн југылтөді аслам һөмзалөмөһн: Оһө-вокөј да Вара-чөјөј кутисны щөщ бөрдһны. Мамө егкө быдһныс бурөдө-өләдө, да он богт—еща-һын сені пөсөбітан... Вөјбыд бөрдө, мөд луннас-на бура дыр лөвті-і, дај кор дум-вылө услө корөг вөјөмөј, пырыс-пыр шөгөдас вөлі: „регыд-һын, көһкө, өһі ме сесга кула, југыд шөһдөј да вөһней светөј!...“

Секгаң комын воыг-нын унжык колы, а ме век-на со ловжа...
Вот, і веріт сегда быд болгөм-вылө! Тпу!

КӨНІ МОРТЛӨН „МИЛОСТЫС“?

Фереваннејса школаын велөдчигөн быдлун вөлі колө молытва-вылө кыкыг сувтлыны: асывозын да рытын. Мы-гурөсө вөлі ылам, унжыксө лыфдам. Молытва-дырји щөщ мијан-бөрвылын сулавліс кущөмкө ущителъ: Сывны богтавыныс вөлі щөктөны велөдчыгжасы—коді буржыка кужө (ме щөщ вөлі лыффыгга сещөм тујын). Отчыд рытја молытва-дырји сулаліс ущителъ фмитриј Вассианович Спасскіј. Ачыс гажа-код, уссө і тошсө брөтөма сіјө лунас. Сувталім. Спасскіј щөктө сывны богтны;

— Савин, начинай!

А ме нароснө ырјаніті сылы, ег богт сывнытө. Сіјө мөдыг щөктө:

— Савин, начинай!

— Нет,—шуі ме сетчө (коміөн сорнітны оз вөлі поз). Спасскіј скөрміс ме-вылө-да, локыг горөдіс:

— Савин, тебе говорят, начинай!

— Не начну!

— Тюрнин, начинай!—шуіс сегда Тюрнин-Лукалы. Ғылім, јурбітім.

Молытва помасөм-бөрын кајім спальнаө водны (вылыс-судаас). Сетчө локтіс і Спасскіјыд да кутіс менө быдногыс відны. Ме сылы і шуі секі:

— У Вас, Дмитрий Вассианович, милость-то заключалась только в усах и бороде!—ачым ускөдчі којка-вылө, јурвывті ешкынөн шебрагі да кыв вегіг ег шу сегда, дыр-на егкө ме-дінын Спасскіјыд увгіс-да.

Аскінас, асја молытва бөрын, менө корісны ущителъскеј комлатаө. Пырі. Став ущителъыс пукалө пызан-сајын, щөщ заведујушщеј—фм. Јак. Попов. Шпънжалөны бытөө ставныс. Колө шуны, менө вөлі ущителъжасыс кызкө рафејтөныжык мукөддөс-дорыс. фмитриј Јаковлевич, асгыс гыжжассө јіріг-тырји, јуалө менчым:

— Что ты, Савин, вчера сказал Дмитрию Вассиановичу, нука повтори?

— Сказал, что у него милость-то держалась только в усах и бороде.

— Почему-же так думаешь?

— Потому что он раньше как будто добрее казался, а вчера, как сбрил себе усы и бороду, злой был...

Ставыныс вак-вакөн серөктісны. Корісны сетчө III-өд отделеңныыг велөдчыгөс Ракин Педөрөс (ыжыд-нын, усјас-нын вөлі төдчөнысылөн) да јуалісны сылыг:

— Вот что, Ракин: Савин говорит, что будто-бы милость у человека находится в усах и бороде. Ты вот посмотри на лицо Савина и скажи, есть у него милость или нет ее у него?...

А менам секі, ферт-на, ус ыи тош ез вөв. Ракин виждлис мевылө дај шуис нуммунөмөн-моз:

— Надо полагать, как будто нет, если по усам судить...

— Верно... У Савина милости нет еще, а вот у тебя уже пробивается...

Гераліг-тырји ми петім комлатаыс... Меным тајө „милөгт“-куза нинөм-жө сөгга ез вөчлыны-ны.

„КРЕСТ ДА ЈЕВАНГЕЛЛЕ НЕКЫТЧӨ ОЗ ЈӨРМЫНЫ“.

Сыктывдин уездын, фереваннејын-кынји вөлі нөшта мөд сещөм школа (второкласнеј)—Појолын. Ми, фереваннејса школьникјас, заводитлим пимөјасөн гижасны појолчикөд. Сөмын налыс пимөјасө вөлі школа куталө, оз сет мијанлы. Ми сы-вылө протест-пыдфи өтчыд вөчим ташөм тор: ставным гартім зев кыз чигаркајас, өзтим да куритчыны петім калидорө. Регыд табак-щыныд кајис вылыс-судаас да сетыгаң летчис ущифель Спасскиј (олө вөлі сені). Мукөдыс повчисны да пышјисны, а ме колтчи. Рыт-нын вөлі, пемыд-коф.

— Что это за безобразие?—шуө Спасскиј.—Кто курит здесь

— Я курю,—шуа ме, ачым кузжыка нөшта кыскышти чигаркаөс.

— Это еще что за безобразие?

— Это мы протест так показываем, чтобы письма пыелдинских товарищей вы не задерживали.

Менө сөгга картсерө гујис да томанөн игналис, ачыс мунис пывгыны.

Картсерыс вөлі зев векнидик комлата—заборкаөн торјөдөма III-ј классаң. Сені сулалө вөлі аналож, јөртөдас кујлөны: перламутровеј крест, јевангелле да јепитрахиль (поп паставлө). Ме јепитрахилтө пастали, богти өтар киө крест, мөдар киө јевангелле дај гывны кути картсерад. Видли-кө, өжөсыд вогса вөлөма (термагигад Спасскијыд томаннас игналөма сөмын өти кольчаөдыс, мөд кольчаас томан-вугјыс абу веккалөма), ме і петі гылиг-тырји. Муна калидоркуза, а Спасскијылөн пывгиггөма да бурещ і локтө, паныдагим.

— Это что еще такое?! . Как ты вышел?—локыс јуалө.

— Э-э, Дмитрий Вассианович, святому евангелю и честному и животворящему кресту господню никаких преград не существует!—сылы шуа ме воча.

— Что за кощунство? Снимай все сейчас-же!

Ме пыри картсерө пөртчыгны. Сы-кості Спасскиј менө бара сетчө томлалис, прамеја-нын. Мыкө-дыра-мыгыи ме петі сетыс пачывтыс да кајі Спасскиј-динө. Таркөдышти өжөсас да шуи:

— Дмитрий Вассианович, пора уже Савина выпустить из карцера...

— Ах, ты, безобразник! Опять вышел?

— Опять...

Та-бөрын сөгга ез-нын којмөдыгтө јөрт, а менчым төлыгга „поведеңнеөс“ вөлі чинтөмаөс „4“-өж.

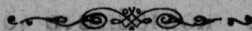
Нобдинса-Виттор

Мамöлы

Ачыл те пемыд,
Ен төдлы немыд
Гижөдлыг сер.
Мед-воzza питө
Чужтин те гидын,—
Найт-инын, дерт.
Быдтин да вердин,
Ас морөс-бердын
Төкөдлин пыр.
Гөлөмгыд гижин,
Мед-ескө пийд
Олис зев дыр;
Мед-ескө сылы
Олөмыс-вылө
Шуд гетис „жен“,—
Ас пемыдлунөн
Мөд-ногөн шуны
Ен вермы, ен...

Сузгытөм-пырыг
Школаө пырны
Отсалин мем:
Ачыл-и нуин,
Мелиа шуин:
„Велөдчы сен!“
Кызвит во-сажын
Гортыг ме „важми“—
Мыж лоан—ло!..
Уна кад ныри—
Меным-нын тырис
Нельамын во.
Олөмгыс бурис
Олигөн гурис,—
Вежгис i гам.
Важ бургыс тенө
Казтыла немөн,—
Атто, бур мам!

„Пештак“.

I.

Рытгорув. Мітреј-џаџ-өшің-увті зев өдіө вужөртис зольаңик џетіна да пыріс керкаас.

— Здравөје тіјанлы,—шуіс сіјө пырөм-мығтыс.

— Волы, волы, Іванушко. Мыј-һін вісталан,—шыасіс көџајын-ыс.—Көјінјас-өд сојасны, тащөм горөн ветлан-да.

— Ме, Мітреј-џаџ, спектак-вылө вөтла. Квајт часын рытнас клубын чельаџаслөн җеш лоө, ставныд локтөј, зев гажа лоө.

— Пештак, шуан, чельаџаслөн лоө, волам-інө, став гемјаөн і локтам,—гералө Мітреј-џаџ.

— Ставныд-і волөј,—шуіс Іван, сегга петіс Мітреј-џаџ-ордыг да котөртис җіма-ордө. Аслас чужөмыс быдөн гөрдөдөма, лолыс тырөма котөртөмысла. Сөмын сіјө оз дугды, воҙө вөтлө. Сылы-өд щөктісны квајт час-кежлө сікт-жынсө вөтлыны.

Мөд сікт-жынсө мөд вөтлө, һеуна Іваныс ыжыджык џетіна, Јогор-һіма. Сің-жө пыралө быд керкаө да котөртө воҙө.

Мукөдлаас дыш лоө пыравныс да өшің-пырыс і таркөдө.

— Спектак-вылө локтөј! Спектак-вылө!..

— Мыј-нө, Јогор, котралан сап-пемыднас?—јуалө Јогорлыг паныд лове нывбаба.—Мыј сещөма кашкан?

— Җеш-вылө вөтла, квајт чөсын лоө клубын чельаџаслөн. җік прөста лөҙөны, волы щөщ, җөтка.

— Лоө-һін волыны, гөмтөг-кө лөҙөны,—шуіс баба, сегга му-һіс воҙө, а Јогор бергөдчіс да мөдіс аслас тужөдыс.

II.

Квајт час-кежлө клубө шөтіс јөз, мужікјасыд-і бабајасыд-і, а медга-на уна чельаџ воісны. Асланыс-өд чельаџасыслөн җешыс лоө-да, џерт, сегга локтасны најө. Мужікјас пукөмаөс лабічјасас да дорвыв курітчөны. җікөң-һін лөзөдөма клубыс табак-щыннас-да, бабајасөс да чельаџасөс щөкјөдлө. Клубын стен-тырыс ласкаләма картінајас да зев гажа, быдөн сетчө-і віөдөны.

Коркө воссөіс занавес, јөз бергөдчісны стсеналан. Зев јона зоргөны, пөрысжык војтыр џивујтчөны быдөн:

— Есіјө мужікыс ҙик-жө, Мітреј, те-код, гөрд-тошка і быдөн-жө,—шуіс сугеыс Мітрејлы.

— da-öd і керкаыс ҙик Мітрејлөн-код,—codtic кодкө.

Быдөн ҙоргөны стсена-вылө, ҫыујтчөны ворсыгјасыс-вылө:

„Кущөм-на агныс ҙолаөг, а гажјас-нын вөчалөны“.

— Med, med гажөдчөны,—шыөдчіс өтї баба.—Өнї-өд і налөн гажөдчан кадыс, мөдыг-тон оз пондыны гажөдчыны, пөрыгмасны мїжан-выјөр-da.

— Мі тащөм пештакјастө војдөр егө адзылөј,—шуіс пөрыг морт.—Сы-пыдҫі мед өнї ворсасны мїжан пїжан.

Коркө ештїс спектакыд, сегга челаҫ мөдөдчїсны кывбурјас вїгтавлыны (ҫекламірујтны) комїөн. Петїс стсена-вылө ҙолаык ҫетїна da мөдїс вїгтавны:

„daҫдөн жужыд чојтї,
Ісковтї бус-щын;
Путкылтчїс-тај daҫдөј
Жужыд ҫопканын“.

— Зарнїөј!—горөдїс өтї баба.

— Со-öd, ҫарја, тенад пїыд кущөм,—шуө мөд.

— Кыҙї-нө етащөм пї-вылад он заведты,—бара шуіс воҙҙаыс. Кывбурјас ештөм-бөртї ғылісны комї ғыланкывјас, а ғылөм-бөртї гажөдчөм помагїс.

Быдөн лубө-пырыг муналіны гортаныс. ҫеш-өд најө адзыліс-ны, челаҫјаслыг пештак, ҫерт, сегга лубө налы.

Нопја сир.

Арга вој. Пемыд, көт кыкнан синад щукөд, һинөм он адзы. Сиктын оз кыв куш-һи-каш. Черикыжыслөн оз ушгы. Мөдлапөлын аја-пија лөгөдисны пыж көзла-вылө озтисны сирөд, мөдөдчисны кыбны. Пөрыг батыс бөжалө, пыс ашлас кias кутө, кыждө чериясөс ва-пыс. Куш-ты-куша мунигөн пыс бышкис сирпи-мөдлы. Лун овмөн чери лоі. Пөрыг батлы сижө зев һимкоф.

Шојтчөм-бөрын батыс шуө:

— Ветлам, пиө, Моја-тыө ¹⁾, сени-өд уна черид ем.

Ветлам, ме-пайыс.

Воисны Моја-тыө. Тыс жужыд, чуклөс, зев куш.

Пыжын бара өзјис југыд би. Аја-пија зев чөла вошлан јоткагөны. Сирөд сотчө, гажаа ыргө, ва-пыдөсыс тыдалас көт јем.

Нөрыс-увти мунө һөжјөһик налөн пыж.

Лөпјас-костыс, мыкө кашалис пыс. Чужөм-вылас бытөө вежгис.

— Батө, сувтлы! Со, вишөдлы ваас, гашкө кык сыв-куша куш-лө сир. Мышкас сылөн ыжыд јежыд ноп. Батө сушқа али ог?

Батыс повшис, шаж-пай-мунис.

— Ен, ен вөрөд сижөс. Сижө—швер.

Батыс бөрвыс мөдис сынны. Ödjө мөдөдчисны гортас. Пыж-нырын ваис ызгө, вылө четчө гы. Ез і төдлыны, кықи воис да сувтис ас-берег-улө пыжыс. Зев ödjө кајисны гортө. Батыс повшөмысла шеншө, сөлөмыс сылөн ортсө четчө:

— Аттө шивө, кушөм шверјас ваын емөг, јешшө, пиө, уштим ми сыс пышјынысө-а, пыжө мијанлы ез четчышт!

— Коли сушқыны гыли-вужјас, секі ескө төдим, кушөм вөлі швер. Адшыла-кө мөдыс сижөс, видла-һин ме сылыс јежыд нопсө,— мөвпалис пыс, кытчөш унмыс ез лшкы.

Мөдлун асывошыс гажа, југыд, петөма-һин шонди, бытөө гөгөр ставыс ловшө. Нөжјөһикөн шојјас вунөны. Батлөн повшылөмыс бара-һин вуні, окота-һин бара кыбны мунны.

Пыс шерпитнысө оз вермы, кышкө колө адшывны шверсө.

Лун-мөд-мышги, пемыд рытын, Моја ты-вылын бара өзјис би. Аја-пијалөн пыжыд кутис воны, кытыс адшылисны швертө. Пыслөн

¹⁾ Моја-тыөыс чушјас кышывлөмаөс мојјасөс. Сижөн і шуө Моја-тыөн.

гөлөмыс жона ыпкө, гөгөр виждө ва-пыдөсыс, бытто корго асгыс
вошом-тор. Сегга друг суцкис. Азласыс бытто мырjö гбдiс. Леп-
тынысö ыкыз оз вермы. Муртса-муртса кызкө лептисны. Агныс
кос сунистог котасисны резомысла. Швачкөдчөмөн пыжjö кајис жона
ыжыд нопја гир. Батыс повзис, гинмыс сувтис:

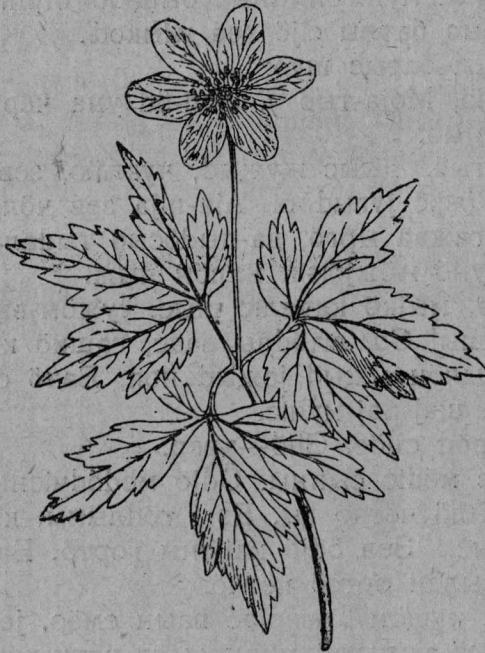
— Мыж-нө тајö, куцöм звер?!

— Батö, тајö ыжыд гир. Вайлы видлам, мыј сьлөн тани ноп-
јас ем.

Назмөс-инө берег-дорö сувтөдiсны пыжнысö. Вөлөмкө, гир мы-
шку-вылө гбдөмадг сузлөн лыжасыс. Пыс гералө, батыс шензö:

— Первој-на адза тацöм дивөтö.

Со-тај гирыс! Бур, зонмө, тајö.

Гіжыгјскөд гіжагөм.

Лапуновлы. „Петырлөн олөмыс“ -німа вігтыдлөн ескө і сурөсыс бур да абу художественнеја, абу мічаа гіжөма. Оз мун.

Г. Пургалы. „Кужөдөн нокгөм“ -сө те гіжан чельафлы. А чельафдылы оз ков куза гіжны, нөшта-нын сещөм ічөтік тор-јывыд. Сегга-өд абу тенад художественнеј кывбурыд. Ньекушөм іньтерес оз ботт лыддідігд.

А. Безносіковлы. „Кызі мјан лоі комсомол чукөр“ вігтыд оз туј „Ордымө“

Н. Шуктомовлы. „Өшкөд вермасөм“ вігтыд өмөл, слаб.

ШМ-лы. „Кызі он ор зікөз“ вігтыд абу журналнеј вігт. Гашкө газетө вермас мунны-а.

Кірө-Мітлы. „Гөрд өкөлыш“ -ыд абу вігт, а статға. Вігтнад оз ков вывті јона паскөдчыны, а векнјжыка боттны да пыдөжык пырны.

Паш-Кольалы. Те кывбурјастө гіжны зев посні сурөсјас боттан. Сегга размер-ні, рјфма-ні он лөгөд. Оз-жө тыдав мјчлуныс кывбурјасгыс. Теныд колө војдөр төдмагны, кызі, кушөм-ногөн гіжны кывбурјассө. Тајө нумерас мј сы-куза ньеуна гіжыштам, мыјжык колө төдны кывбурјас гіжны боттгысјаслы. Ньекушөм мјчлун-жө абу і вігтјасад. Ньекөн оз шогмы лезны. Бөр гіжөдјастө ньекодлы огө мөдөдавлә.

Нафөјевалы (Летка) „Марја фельегаткаыд“ оз мун, сещөмыс петаліс-нын „Ордымас“ -да.

Кокаңынылы. Өні „Ордымө“ статғајас ог лезө. „Зөңвізалун кутан уж“ -јылыгы оз мун.

Щановлы (Јемдін) „Вөралыг“ кывбурыд лока артмөма.

Красіельніковлы (Межадор) „Кујім тыш“ кывбурыд зев гөгөрвотөм.

Тікөн-Өльөксанлы (Перым). Те тајнө важөн-нын гіжан-а, век-на-жө кызкө оз артмы художестволуныс, мјчлуныс. „Матрөн“ вігтыд оз мун.

Кановлы (Пажга). Ныла-зонма-костад рафөјтчөмтө-өд јона-нын гіжлывлім. Те бура, өлөмыг гіжөмөн верман художественнеја гіжны, сөмын сурөссө колө ыжыд-жыкөс боттны.

ЈУРИДАЛЫГ.

Листбокјас.

Воча кыв	5.
Њобдинса Витторлөн јубилеј да комі культуралөн мојјасыс. І. Оботуров.	6.
Њельамын во. Њобдинса Виттор.	15.
Комі гижодкыв-јылыг	27.

Комі художествоа лїтература.

Горда-јежыда-дырјі. Кон Ол.	33.
Вын. Ливапыс.	42.
Молласём да кер кылөдём. Гаврил-Іван.	46.
Комі ғыланкыв. Њобдинса Виттор.	56.
Фелегатка. М. Ликачов.	57.
Мајаковскіј-моз. Јус.	64.
Частушкајас.	65.
Пёрыс Тун. М. Н. Лебедев.	67.
Іванлөн Марјакөд овлём. ШІМ.	84.
Пёжар. Ливапыс.	88.
Бурсылём. Ічөт-Іван.	93.
„Му вежём“ Выл-Паш.	99.
Пёдан чері кыјём. Микол-Іван.	102.
Бі рёмён. Выл-Паш.	104.
Југјав, пёртмаг... Ічөт-Іван.	105.

Крїтїка.

Чїсталов Тїма-Вењлөн гижөдјас. Мїњїн.	106.

Гїжны боетсыејаслы отсөг.

Кывбур гїжан ногјас төдмөдан туддө. Сандрїк-Јогор.	113.

Чельадлы лыдџанјас.

Олём торпыргјас. Њобдинса Виттор.	119.
Мамёлы Њобдинса Виттор.	122.
„Пештак“. домна-Іван-Вас.	123.
Нопја-сір. Тарабукин В.	125.

Им. № 4

Комі Һіга лезан-ін.

1928-29-өд воын петöны газетјас:

„Југыд Туј“

Комі Автономіјаа Областувса Исполкомлөн да ВКП(б) Обкомлөн газет, петö вıтыг вежон-чöж, комі кыв-вылын.

Г А З Е Т Л Ö Н Д О Н Ы С:

	1 тöлыг	6 тöлыг	Во-кежлö
Учрежденьејаслы да организатсияјаслы	1 ш. 25 ур	7 ш. 50 ур	15 ш. —
Гражданалы	— „ 65 ур	3 ш. 75 ур	7 ш. 50 ур

„КОМІ ГІКТ“

КОМІ КРЕДЪАНАЛÖН ГАЗЕТ, ПЕТÖ ÖТЧЫД ВЕЖОННАС

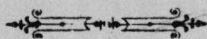
	1 толыг	6 тöлыг	Во-кежлö	
Газетлөн доныс:	Учрежденьејаслы да организатсияјаслы	— ш. 30 ур	1 ш. 80 ур	3 ш. 60 ур
	Гражданалы	— ш. 15 ур	— ш. 80 ур	1 ш. 50 ур

„Југыд туј“ газет сузöдысјас вермöны донтöг сузöдны журнал „ОГОНЕК“. „Југыд туј“ газетыскöд журналлөн доныс 1 шайт тöлыг.

Та-кынзї „Југыд туј“ газет сузöдысјаслы „ОРДЫМ“ журнал лезгö 25 урöн тöлыгыс.

Газетјас сузöдан адрес:

Сыктывдін-кар, Вадорвыс улч, 41 № керка, Комі Һіга лезан-ін, лїбö вескыда пїсмö новлöдмьејас-тыр.

4242

НЖ Коми
1-1

Торја-номерён ньобысјаслы - 80 ур.

МОНГОЛ УЛАСЫН ХУВИЙ ГАЗААР

1923-24-р ажиллагааны тайлан

Төрийн газар (State) ...
Хувийн газар (Private) ...
Бусад газар (Other) ...

Төрөл	Төрөл	Төрөл	Төрөл
...	...	...	...
...	...	...	...

МОНГОЛ УЛАСЫН ХУВИЙ ГАЗААР

Төрөл	Төрөл	Төрөл	Төрөл
...	...	...	...
...	...	...	...

МОНГОЛ УЛАСЫН ХУВИЙ ГАЗААР

МОНГОЛ УЛАСЫН ХУВИЙ ГАЗААР